

”Tehtii piru hyvii laivoi”

Maskuliinisen identiteetin rakentamisen diskurssit
irtisanottujen telakkatyömiesten selonteoissa

Teijo Rantanen
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma
Sosiologian Pro gradu -tutkielma
Syyskuu 2017

RANTANEN, TEIJO: ”Tehtii piru hyvii laivoi”. Maskuliinisen identiteetin rakentamisen diskurssit irtisanottujen telakkatyömiesten selonteoissa.

Pro gradu -tutkielma, 104 s., lähteet ja liitteet 11 s.
Sosiologia
Ohjaaja: Eriikka Oinonen
Syyskuu 2017

Tutkielmassa tarkasteltiin irtisanottujen miesten maskuliinisia diskursseja, subjektipositioita ja identiteettiä työn menetyksen jälkeisissä selonteoissa. Tutkimustehtävänä oli selvittää, tapahtuuko irtisanottujen miesten maskuliinisen identiteetin rakentamisessa muutoksia palkkatyöstä irtautumisen johdosta, kun takana on pitkä ura samassa työpaikassa. Tutkielman hypoteesin mukaan palkkatyöstä kumpuava maskuliinisten diskurssien kirjo on niin merkittävä identiteetin rakentamisen väline, että työn menetys edellyttää toisenlaisiin maskuliinisuuksiin turvautumista uskottavan maskuliinisen identiteetin ylläpitämiseksi.

Teoreettinen viitekehys perustui miesten ja maskuliinisuuksien tutkimukseen, mutta sisältää runsaasti myös työttömyyden tutkimuksen keskeisiä teorioita ja tuloksia. Ajatus diskursiivisesti muodostuvasta maskuliinisuudesta toimi teoreettisena lähtökohtana tutkimustehtävän selvittämiseksi. Diskursiivisen maskuliinisuuden kautta oli mahdollista kartoittaa diskursseihin liitännäisten subjektipositioiden hyödyntämistä haastattelupuheessa, ja sitä kautta hahmottaa tutkimuksen kohteiden identiteettityötä. Tutkimusote painottui maskuliinisuuksien tutkimuksen jälkimoderniin kolmanteen aaltoon, jossa maskuliinisuus ja identiteetti nähdään rakentuvan sosiaalisen vuorovaikutuksen käytänteissä.

Tutkielman aineisto koostui seitsemästä puolistrukturoidusta teemahaastattelusta. Haastateltavat miehet irtisanottiin Rauman telakalta vuosina 2013 ja 2014 vähintään kahdenkymmenen vuoden työuran jälkeen. He ovat osallistuneet aktiivisesti irtisanotuille suunnattuun vertaistukiryhmään, jonka koordinaattorina tutkielman tekijä on toiminut vuosina 2014–2016. Haastateltavat ovat metallialan ammattilaisia, levyseppiä ja hitsaajia, ja olivat haastattelun aikana joko työttömiä työnhakijoita, vajaatyöllistettyjä tai juuri eläkkeelle siirtyneitä.

Aineiston analyysimenetelmänä käytettiin diskurssianalyysia. Analyysiprosessi paljasti kolme merkittävää haastattelujen selonteoissa toistuvaa maskuliinista diskurssia: familistinen diskurssi, yhteisöllinen diskurssi ja itsehallinnan diskurssi. Näiden diskurssien kautta oli havaittavissa useita subjektipositioita, joihin haastateltavat asemoivat itsensä. Tutkielmassa käsiteltiin modernin miehen, selviytyjän ja työkyvyn ylläpitäjän subjektipositiot. Diskurssien ja subjektipositioiden perusteella oli mahdollista hahmotella myös haastateltavien kollektiivista identiteettiä.

Tutkielma osoitti, kuinka monipuolisesti maskuliinista identiteettiä pystyy rakentamaan myös työn menetyksen jälkeen. Haastateltavat identifioituvat edelleen telakkalaisiksi, mutta vetoavat myös perheen ja yhteiskunnan eteen uhrautumiseen maskuliinisenä tekona. Selonteoissa on havaittavissa viitteitä myös pehmeämmän, modernin maskuliinisuuden diskursseista, jotka saavat tilaa, kun kytkös supermaskuliiniseksi luonnehtimaan telakkayhteisöön katkeaa.

Avainsanat: maskuliinisuus, työttömyys, haastattelututkimus, diskurssianalyysi, diskursiivinen maskuliinisuus, subjektipositiot, maskuliininen identiteetti

UNIVERSITY OF TAMPERE
Faculty of Social Sciences, Unit of Pori

RANTANEN, TEIJO: "We built sum bloody great ships". Discourses of Constructing Masculine Identities in the Interview Talk of Laid off Shipbuilders.

Master's Thesis, 104 pages, 11 appendix pages
Sociology
Supervisor: Eriikka Oinonen
September 2017

This master's thesis concentrated on the masculine discourses, subject positions and identities in the interview talks of men after job loss. The research objective was to analyze if the construction of masculine identities was obscured among the laid off men, who had a long-term working career in the same workplace. According to the hypothesis of this research, the array of masculine discourses that are connected to paid work is such an overwhelming tool of constructing masculine identities, that job loss forces men to resort to alternative masculinities in order to maintain a plausible masculine identity.

The theoretical framework was based on studies of men and masculinities, reinforced with basic theories and analyses on unemployment. The idea of masculinities constructed in discourses served as a basis in studying the research objective. The use of discursive masculinity as a tool enabled the charting of subject positions attached to the discourses that stood out in the interviews. Subject positions then offered a gateway to perceive the identity work of the laid off men. The scientific approach in this thesis emphasized the post-modern, third wave research of masculinities, in which masculinity and identity are seen as constructions in the conventions of social interaction.

The research data was collected as seven semi-structured thematic interviews. The interviewed men were laid off from the shipyard of Rauma, Finland, during 2013 and 2014, after a working career of at least twenty years. The interviewees have since actively taken part in a project that enabled peer support for the laid off shipyard workers. The project was coordinated by the author of this thesis from 2014 to 2016. The interviewees are professional metal workers such as welders and platers, and were unemployed, underemployed or recently retired at the time of the interview.

The method of analysis was discourse analysis. The process of analysis unveiled three major masculine discourses that occurred throughout the research data: familistic discourse, communal discourse and the discourse of self-mastery. Along with these discourses, several subject positions that the men attached themselves to were delineated. This thesis brings out the subject positions of the modern man, the survivor and the enhancer of working ability. By utilizing these discourses and subject positions it was possible to roughly construct the collective identity of the interviewees based on their mutual background.

This thesis showed how manifold are the resources of constructing a masculine identity even after job loss. The interviewed men still identify themselves as shipyard workers, but at the same time claim sacrificing themselves for their families and society as proof of masculinity. The analysis also suggests that softer, more modern masculinities are given more space when the connection to a super-masculine shipyard society is interrupted.

Keywords: masculinity, unemployment, interview survey, discourse analysis, discursive masculinity, subject positions, masculine identity

Sisällys

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA	4
2.1 Joukkoirtisanomiset tutkimuskohteena	5
2.2 Työttömyyden tutkimus.....	8
2.3 Miehet ja työttömyys.....	11
3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS	13
3.2 Maskuliinisuuksien määrittely ja tutkimus	13
3.3 Maskuliininen identiteetti	18
4 AINEISTO JA MENETELMÄT	21
4.1 Tutkimustehtävä	21
4.2 Aineisto	22
4.3 Menetelmänä diskurssianalyysi	25
4.4 Tutkijan rooli.....	30
5 IRTISANOTTUJEN MASKULIINISET DISKURSSIT	33
5.1 Familistinen diskurssi	33
5.2 Yhteisöllisyyden diskurssi.....	50
5.3 Itsehallinnan diskurssi	76
6 SUBJEKTIPOSITIOT JA MASKULIININEN IDENTITEETTI	88
6.1 Subjektipositiot maskuliinisissa diskursseissa	89
6.2 Irtisanottujen maskuliininen identiteetti.....	97
7 IRTISANOMINEN JA MUUTOS MASKULIINISUUKSISSA	102
LÄHTEET.....	105
LIITE 1: Haastateltavan informointi -lomake.....	113
LIITE 2: Teemahaastattelun runko.....	114

1 Johdanto

Työttömyyttä ja työn menetystä on tutkittu runsaasti, ja niiden seurauksista muodostuu tutkimusten perusteella varsin kielteinen kuva. Yksilötasolla työttömyys voi johtaa taloudellisiin, sosiaalisiin ja terveydellisiin ongelmiin, kun taas yhteiskunnallisella tasolla korkea työttömyysaste kasvattaa sosiaali- ja terveyshallinnon menoja sekä jaottelee kansalaisia erilaisiin sosioekonomisiin asemiin. On kuitenkin havaittu, että yksilöiden välillä työttömyyden seuraukset vaihtelevat paljonkin, riippuen esimerkiksi yksilöllisten selviytymiskeinojen valikoimasta tai työn ulkopuolisten sosiaalisten verkostojen laadusta. (esim. Jahoda & Lazarsfeld & Zeisel 2012/1971; Joelson & Wahlquist 1987; Vähätalo 1998.) Tutkijoita on pitkään kiinnostanut myös kytkös sukupuolen ja työttömyyden välillä (esim. Willot & Griffin 1996; Kokkonen 2003). Lukuisat tutkimukset ja tilastot antavat käsityksen siitä, miten miehet reagoivat työttömyyteen selvästi naisia kielteisemmin. Työttömien miesten terveys heikkenee nopeammin, päihdeongelmat lisääntyvät ja kuolleisuus nousee korkeammalle kuin työttömällä naisilla. (esim. Mäkelä 1989; Heinonen 2006; Rotko & Palosuo & Sihto & Husman 2010.)

Miesten tilastollisesti ongelmallisempi reagointi työttömyyteen on kuitenkin jäänyt tutkimuksen tasolla analyttisesti pinnalliseksi. Työttömyyden tutkimusta onkin kritisoitu esimerkiksi siitä, että työttömiä miehiä käsitellään automaattisesti taipuvaisina moniongelmaisuuteen, kun taas naisten oletetaan selviytyvän työttömyydestä paremmin, koska heillä on kotonakin tekemistä. (Kokkonen 2003, 24–25.) Sen sijaan, että työttömyyden ja sukupuolen kytköstä tutkittaisiin lähinnä kvantitatiivisiin menetelmiin nojautuvien tutkimustehtävien sivujuonteina, tulisi keskittyä myös työn tekemisen ja työttömyyden kulttuurisiin merkityksiin. Tässä tutkielmassa hyödynnetty laadullinen tutkimusote, joka syventyy työttömyyden ja maskuliinisuuden väliseen kytkökseen, on varteenotettava menetelmä niiden ilmiöiden perusteelliseen analyysiin, joita työttömät miehet tilastojen mukaan kohtaavat.

Tässä tutkielmassa pyrin selkeyttämään sitä työn menetyksen jälkeistä prosessia, joka jakaa miehet voittajiin ja häviäjiin (esim. Melin & Mamia 2010, 147). Tutkimusmenetelmänä käytän diskurssianalyysia, jolla tulkiten irtisanottujen miesten haastattelupuhetta. Hypoteesini mukaan työnsä menettäneen miehen on ensinnäkin vaikeampi rakentaa ehjää maskuliinista identiteettiä, kun työelämästä kumpuavat maskuliiniset diskurssit eivät ole enää samalla tavalla käytettävissä. Toisaalta on myös mahdollista, että erityisesti miesvaltaisten alojen maskuliinisesta työkuulttuurista erkaneminen vapauttaa työnsä menettäneen rakentamaan uudenlaista maskuliinista identiteettiä. Näin ollen työttömyys voidaan nähdä niin uhkana kuin mahdollisuutena maskuliinisen identiteettityön kannalta.

Aineistoni koostuu seitsemästä teemahaastattelusta, jotka suoritin kesä- ja heinäkuussa 2016. Haastateltavat olivat Rauman lakkautetulta telakalta irtisanottuja miehiä, joilla on takanaan vähintään kahdenkymmenen vuoden työura telakalla. Rauman telakan työntekijöistä 90 prosenttia oli miehiä, joten telakka on nähtävissä samankaltaisena supermaskuliinisena työpaikkana kuin esimerkiksi satamat ja rahtilaiivat (vrt. Bergholm 1994, 49–62; Heikell 2004, 295–297). Juuri työyhteisön selkeä sukupuolittuneisuus tarjoaa hedelmällisen tarkastelupohjan maskuliinisuuksien ja työn menetyksen välisen yhteyden analyysiin.

Irtisanomisia on tutkittu ennenkin samankaltaisista lähtökohdista. Ruotsalaiset Joelson ja Wahlquist (1987, 179–182) tutkivat 1980-luvulla paikallista telakkaa, jossa toteutettiin mittavia irtisanomisia lyhyen ajan sisällä. Irtisanottujen sosiaaliset verkostot heikentyivät merkittävästi, sillä työyhteisössä muodostuneista ystävyysuhteista hävisi työn menetyksen myötä tärkein yhteinen nimittäjä. Luterilaiseen työetiikkaan kasvatetut telakkalaiset myös kokivat itsensä tarpeettomiksi työttömyysaikana, sillä lisääntynyt vapaa-aika oli hankala valjastaa tuottavaan toimintaan. Erityisesti yksin asuvat miehet altistuivat alkoholismiin, syrjäytyivät sosiaalisista verkostoista, kärsivät masennuksesta ja kokivat ongelmia identiteetin kanssa.

Samankaltaiset teemat nousevat esille myös tässä tutkielmassa. Diskurssianalyysi osoittaa, miten haastateltavat luovat kuvaa itsestään yhteisöllisyyttä ja perhearvoja kunnioittavina miehinä, joille muiden eteen uhrautuminen on yksi tärkeimmistä toiminnan motiiveista. Maskuliinisen identiteetin rakentaminen haastattelutilanteessa ei tuota haastateltaville suuria vaikeuksia, sillä he tuntevat olevansa edelleen telakkalaisia vielä 1–1,5 vuotta irtisanomisen jälkeen. Tulosten yleistettävyyden suhteen huomioitava, että kaikki haastateltavat ovat säännöllisesti osallistuneet irtisanotuille suunnattuun vertaistukiryhmään, jossa telakkakulttuurin vuorovaikutukselliset käytännöt ovat jääneet joissain määrin elämään. Vastaavaan vertaistukiryhmään osallistuminen ei ole mahdollista useimpien työttömien kohdalla. Hieman yllättäen myös kodin piiri ja perhearvot muodostavat pohjan sellaisten maskuliinisten diskurssien synnylle, joita voidaan luonnehtia jopa moderneiksi, pehmeiden arvojen diskursseiksi. Aiemmissä tutkimuksissa esiin noussut työttömän positio ja siihen kytkeytyvät ongelmat nousevat kyllä esiin haastatteluissa, mutta ainoastaan ulkoistettuna muihin kuin itseen (esim. Vähätalo 1998, Taira 2006).

Tutkielman tulokset osoittavat, että jo pienellä aineistolla on mahdollista löytää merkittäviä yhteyksiä maskuliinisuuden ja työttömyyden välillä. Nämä yhteydet syntyvät ihmisten välisissä vuorovaikutustilanteissa. Kulttuuriset merkitykset, kuten käsitykset maskuliinisuudesta, heräävät vuorovaikutuksen kautta eloon, ja vuorovaikutustilanteissa näitä käsityksiä voidaan myös uudistaa. Tutkielma antaa viitteitä siitä, että eheän ja validin maskuliinisen identiteetin rakentamisessa

onnistuminen kytkeytyy hyvinvointiin ja myös työttömyydestä selviytymiseen. Voidaan myös ajatella, että työttömyyden hoidossa ja sen kielteisten seurausten ehkäisyssä olisi syytä ottaa huomioon myös vuorovaikutukselliset haasteet. Mikäli työura katkeaa, katkeaa myös side merkittävään kodin ulkopuoliseen yhteisöön ja sen tarjoamiin kulttuurisiin merkitysvarantoihin. Tutkielman päätteeksi ehdotan vertaistukiryhmien lisäämistä ja vuorovaikutukselliseen jatkuvuuteen panostamista työnsä menettäneiden miesten kokemien ongelmien ehkäisykeinona.

Tutkielman aihepiiri on teemallisesti haasteellinen, sillä siinä yhdistyvät sekä työttömyyden ja irtisanomisten tutkimus, että maskuliinisuuksien tutkimus. Pyrin selkeyttämään tutkielman lähtökohtia Tutkimuksen taustaa -luvussa, jossa esittelen työttömyyden ja irtisanomisten tutkimuksen historiaa sekä tutkielmani kannalta olennaisimpia löydöksiä. Seuraavassa pääluvussa (luku 3) esittelen tutkielman varsinaisen teoreettisen taustan, joka rakentuu miesten ja maskuliinisuuksien tutkimuksen ja sen teorioiden ympärille. Erityisesti hegemonisen maskuliinisuuden ja diskursiivisen maskuliinisuuden teorit ovat tutkielmani kannalta olennaisia työkaluja. Aineisto ja menetelmät -luvun jälkeen siirryn tutkielman varsinaisten tulosten esittelyyn. Tulokset jakautuvat kahteen lukuun. Ensimmäisessä luvussa (luku 5) keskityn haastatteluiden analyysissä selkeimmin rakentuneisiin maskuliinisiin diskursseihin, joita ovat familistinen diskurssi, yhteisöllisyyden diskurssi ja itsehallinnan diskurssi. Toisessa tulosluvussa (luku 6) havainnollistan sitä mekanismia, jolla irtisanotut telakkalaiset asemoivat haastattelun aikana itsensä tiettyihin subjektipositioihin, ja luovat niiden avulla maskuliinista identiteettiä. Viimeisessä luvussa pohdin tutkielman tärkeimpiä löydöksiä työttömyyden ja maskuliinisuuden yhteyteen liittyen, ja asetan ne aiemman tutkimuksen ja yhteiskunnallisen tason kontekstissa sopivaan asemaan.

2 Tutkimuksen taustaa

Suomalaisen työelämän rakenne on muuttunut viimeisten vuosikymmenten aikana. Sotien jälkeen suomalaiset muuttivat maalta kaupunkeihin työskennelläkseen tehtaissa ja palvelukseen toisiaan, ja kaikille tuntui riittävän töitä. 1980-luvulla uusliberaali talouspolitiikka muodostui johtavaksi ideologiaksi isossa osassa länsimaita, mukaan lukien Suomessa. Samalla palkkatyön asema vankistui yhteiskunnallisen työn palkitsemismuotona. (Koistinen 2014, 243.) Talouskasvu ja työn tehokkuus ovat sen jälkeen olleet elinkeino- ja työelämää ohjaavia premissejä, joiden vaikutuspiiri ulottuu yhä syvemmillä myös lainsäädäntöön, kulttuuriin ja yksilöiden elämäntapoihin (Julkunen 2009, 25). Muutokset ovat näkyneet epävarmuuden lisääntymisenä, eikä vähiten työelämässä (Saloniemi & Väisänen 2013, 1–2). 1990-luvun lama merkitsi sosioekonomisia kriisejä tuhansissa perheissä ja työttömyydestä muodostui rakenteellinen ongelma (Vähätalo 1998, 44). Laman yhteydessä koettiin Suomessa ensimmäinen joukkoirtisanomisten aalto. Tehtaita lakkautettiin, telakoita fuusioitui toisiinsa, kaivoksia suljettiin eivätkä palvelualatkaan selvinneet ilman henkilöstövähennyksiä (Koistinen & Suikkanen 1990). Vuosituhannen vaihduttua sama ilmiö toistui. Suomalaisen teollisuuden lippulaiva, metsä- ja paperiteollisuus, siirsi tuotantoaan ulkomaille samalla kun teknologia- ja meriteollisuus kriisiytyivät (Järvenpää 2013, 4). Joukkoirtisanomiset ovat siitä lähtien olleet enemmän sääntö kuin poikkeus, kun seurataan suomalaista työelämän rakennemuutosta. Tämän muutoksen seurauksia on lainsäädännön voimin yritetty lieventää tukipaketein ja -toimin sekä vastuuttamalla irtisanovia yrityksiä seurausten hoidossa (Laki julkisesta työvoimapalvelusta 331/2010).

Joukkoirtisanomiset ovat myös 2000-luvulla koskettaneet suomalaista telakkateollisuutta, kun vuonna 2014 STX Finland Oy lakkautti Raumalla sijainneen telakkansa. Telakalta irtisanottiin noin 600 työntekijää. Kielteisten seurausten ehkäisyyn valjastettiin useita julkisia toimijoita ja alueelle myönnettiin taloudellista tukea valtion ja Euroopan Unionin toimesta. Silloinen järjestösektorin työnantajani käynnisti vertaistukiryhmän irtisanotuille telakkalaisille, jonka tavoitteena oli ylläpitää yhteisöllisyyttä ja avustaa osallistujia uuden työn löytämisessä. Tulini valituksi Satakunnan ELY-keskuksen rahoituksella ryhmätoiminnan koordinaattorin tehtävään, joka jatkui aina vuoden 2016 loppuun asti. Työni telakkalaisten parissa inspiroi minua myös suuntaamaan opintojani irtisanomisten ja työttömyyden tutkimukseen. Vuonna 2015 valmistuneessa kandidaatin tutkielmassani tutustuin suomalaisista joukkoirtisanomisista tehtyihin tapaustutkimuksiin. Pro gradu -tutkielmassani halusin syventyä aiheeseen vielä tarkemmin rajatummalla teemalla. Ryhmätoiminnan koordinaattorina huomasin sukupuolen merkityksen ja maskuliinisen kulttuurin

läsnäolon irtisanomisten jälkeisissä kokoontumisissa. Yli 90 prosenttia osallistuneista oli miehiä, ja kokoontumisten luonne oli ronskin huumorin ja karujen työolosuhteiden muistelun sävyttämä. Tästä syystä päädyin tarkastelemaan irtisanomisten vaikutuksia maskuliinisiin diskursseihin irtisanottujen miesten selonteoissa, ja edelleen maskuliinisen identiteetin muodostumista haastattelutilanteessa. Irtisanomisen, työttömyyden ja maskuliinisuuden kytköksiä on tutkittu ennalta vähän, ja ne ansaitsevat mielestäni lähempää tarkastelua.

2.1 Joukkoirtisanomiset tutkimuskohteena

Marie Jahoda (2002/1971) tutki Paul F. Lazarsfeldin ja Hans Zeiselin kanssa ison tehtaan ympärille rakennetun Marienthalin kylän työnsä menettäneitä henkilöitä 1930-luvun Itävallassa. Tutkimusta voidaan pitää lähtölaukauksena niin työttömyyden kuin irtisanomisten tutkimukselle. Tutkimus osoitti, että tehtaalta irtisanotuista ei hypoteesin mukaisesti tullutkaan kapinoivia työnsä eteen taistelijoita, vaan kylän työläiset, pääasiassa miehet, muuttuivat apaattisiksi ja toimintakyvyttömiksi. Kun työ ei enää jäsentänyt päivän rytmiä, miehet kokoontuivat ulkona isoihin ryhmiin ja kävelivät kylän raittia pitkin vailla varsinaista päämäärää. Jahoda lähti kumppaneineen Marienthaliin tavoitteenaan lisätä tietoisuutta irtisanomisen ja työttömyyden vaikutuksista keräämällä monipuolista empiiristä dataa. (emt., 1). Metodologinen lähestymistapa oli havainnoivan osallistumisen ja tilastollisen tiedonkeruun yhdistäminen. Jahoda ja kumppanit kutsuivat työskentelytapaansa sosiografiaksi. *Marienthal*-tutkimusraportin vuoden 2002 painoksen johdannossa todetaan, että nykyisin kuvaavampi metodologinen termi voisi olla toimintatutkimus. Tutkijat halusivat siis toiminnallaan auttaa Marienthalin kyläyhteisöä ja edistää sellaista sosiaalista toimintaa, josta oli heidän mielestään hyötyä yhteisön toipumiselle. (emt., xii; xiv.)

Työn ajankäyttöä jäsentävän merkityksen lisäksi tutkimus osoitti, että työnteko toimi todisteena henkilön osaamisesta ja tietämyksestä, ja mahdollisti erityisesti miehelle olennaisen hallinnan tunteen (ks. luku 5.3). Työyhteisöön kuulumisen antoi myös mahdollisuuden luoda tuohon aikaan olennaiset kodin ulkopuoliset sosiaaliset verkostot. Tutkimuksen tekijät korostavat, että tarkoituksena ei ollut selvittää työttömyyden vaikutusta yksilöllisellä, vaan yhteisöllisellä tasolla. (emt., 2.) Jahoda ja kumppanit olivat tutkimuksensa päätteeksi optimistisia. He toivoivat, että tuomalla esiin Marienthalissa tapahtuneen, koko yhteisöä koskettavan tragedian, voitaisiin tulevaisuudessa välttyä vastaavalta. Lazarsfeld kuitenkin myöhemmin totesi ”historian todistaneen heidän optimisminsa vääräksi” (emt., xl). Perehtymällä 1990- ja 2000-luvulla laadittuihin tapaustutkimuksiin voidaan kuitenkin ajatella, että joukkoirtisanomisten yhteiskunnallisen tason jälkihoitoon on panostettu runsaasti, mutta kielteisiltä vaikutuksilta ei ole voitu kokonaan välttyä.

Lars Joelson ja Leif Wahlquist (1987, 179–182) tutkivat joukkoirtisanomisia 1980-luvulla pitkälti samanlaisista lähtökohdista kuin oma tutkimukseni Rauman telakan tapauksesta. Joelson ja Wahlquist työskentelivät ruotsalaisella telakalla psykologina ja psykiatrina työterveyshuollon piirissä, ja tapasivat satoja irtisanottavia telakkatyöläisiä useiden vuosien aikana. He suorittivat pitkittäistutkimuksen, jossa seurattiin 26 telakalta irtisanottua ja heidän perheitään kahden vuoden aikana tehdyissä syvähaastatteluissa. Tulosten mukaan irtisanotut kohtasivat työttömyyden aikana ”kriisien sarjan”, joka kumpuaa isoon elämänmuutokseen sopeutumisesta ja merkittävien identiteettiä rakentavien aineiden menetyksestä (emt., 179). Kaikki irtisanotut kokivat olevansa edelleen telakkalaisia vielä kaksi vuotta irtisanomisen jälkeen, sen sijaan että olisivat rakentaneet työttömän tai telakkalaisen identiteettiä. Lyhytaikaisen työttömyyden vaihe jakoi irtisanotut eri riskitason ryhmiin. Alle 55-vuotiaat löysivät uuden työn kohtalaisen nopeasti, kun taas vanhemmat, erityisesti yksinelävät kamppailivat alkoholismien ja syrjäytymisen kanssa. Perheelliset yli 55-vuotiaat kokivat siirtymän elämään ilman työtä suhteellisen vaivattomana.

Suomessa joukkoirtisanomisten tutkimus käynnistyi 1980- ja 90-luvuilla. Pertti Koistinen ja Asko Suikkanen (1990) laativat kokoelman lamaa edeltävänä aikana tehdyistä tapaustutkimuksista, joissa tutkittiin joukkoirtisanomisia ja niistä selviytymistä eri näkökulmista. Kohteina olivat muun muassa Lappfiberin tehdas, Röyttän saha, Rautuvaaran kaivos, RR-ikkunakeskus, Vuosaaren telakka ja Wärtsilä Turun tehdas, joista irtisanottiin 86:sta yli 700:n työntekijää. Tapaustutkimukset toteutettiin vaihtelevista lähtökohdista eri tutkijoiden toimesta, joten aineiston laatu ja teemat ovat hieman heterogeenisiä tarkan meta-analyysin laatimiseksi. Koistinen ja Suikkanen näkevät teoksensa merkityksen kuitenkin eräänlaisena yhteiskunnallisen muutoksen seurausten kokoelmana. Heidän mukaansa 1960- ja 70-luvuilla yritysten yhteiskunnallinen vastuu kaventui, ja vastuuta siirrettiin enemmän ”sosiaalivaltiolle” (Koistinen & Suikkanen 1990, 9). 1980-luvulla tämän kehityssuunnan seuraukset konkretisoituivat juuri lukuisissa joukkoirtisanomistapauksissa. Teoksessa spekuloidaan ajatuksella, että mikäli yritysten toimintastrategioihin iskostuu ajatus irtisanomisista tavallisina toiminnan sopeuttamiskeinoina ja joukkoirtisanomiset sen myötä yleistyvät, muodostuu sosiaaliturvasta entistä merkityksellisempi tulonlähde epävakaisiin olosuhteisiin ajautuneelle työväestölle (emt., 76).

Myöhemmin on tutkittu esimerkiksi pankkivirkailijoiden irtisanomisia 1990-luvulla, joissa käsiteltiin etupäässä naisten yksilöllistä selviytymistä irtisanomisesta (Rouvinen 2003; Jolkkonen 1998). Vuosina 2009 ja 2010 Suomessa julkaistiin kolme tapaustutkimusta, joista kaksi liittyi UPM:n paperitehtaiden (Melin & Mamia 2010; Rotko ym. 2010) ja yksi Perloksen muovikomponenttitehtaan lakkauttamiseen (Jolkkonen & Kurvinen 2009). Tutkimuksia yhdistää kohteiden kytkös globaalien markkinoiden teollisuuteen ja erityisesti perifeerinen sijainti. Tehtaiden

lakkauttaminen 2000-luvulla on tapahtunut suurelta osin alueilla, jotka sijaitsevat logistiselta kannalta ”kaukana kaikesta”, kuten suurista meriyhteysatamista. (Rotko ym. 2010, 30.)

UPM:n Voikkaan paperitehdas oli ensimmäinen 2000-luvulla suljettu paperitehdas Suomessa. Kuten Marienthal, myös Voikkaa on tehtaan ympärille rakentunut kyläyhteisö. Harri Melin ja Tero Mamia (2010) toteavat toimittamansa *Tapaus Voikkaa – teollisuusyhteisö murroksessa* - tutkimusjulkaisun esipuheessa, että Voikkaan kylä, ja koko Kymenlaakso, oli ”hengittänyt paperiteollisuuden tahtiin” (emt., 5). Paperitehtaan lakkauttaminen oli suuri isku alueen talouteen ja sosioekonomiseen hyvinvointiin. Tehtaalta irtisanottiin yhteensä 678 henkilöä, ja tapaus sai paljon julkisuutta mediassa. (emt., 84; 87.) Tutkimusryhmän tavoitteena on ollut nostaa esille asioita, joita joukkotiedotus ja viralliset tilastot ovat sivuuttaneet. He halusivat myös ottaa osaa keskusteluun yhteiskunnan muutoksesta. Vaikka Voikkaan tapauksen ennusteet irtisanomisten seurauksista olivat varsin huonot, pitivät Melin ja Mamia tapauksen jälkihoitoa menestystarinana. UPM pystyi työllistämään lakkautetun tehtaan työntekijöitä muissa toimipisteissään, useat suuntautuivat uudelle uralle ja iäkkäimmät irtisanotut jäivät ansiosidonnaisella odottelemaan eläkepäiviä. Voikkaan kylä ei hiljentynyt läheskään niin rajusti kuin oli odotettu, vaikka tehtaalla muodostunut kylän yhteishenki katosikin lakkauttamisen myötä. Irtisanottujen joukossa oli kuitenkin henkilöitä, joiden ikä, ammattitaito tai yksilölliset selviytymiskeinot aiheuttivat ongelmia uuden työpaikan tai muun ratkaisun löytämisessä. Mamian ja Melinin mukaan Voikkaan tapauksessa oli selvästi rajattavissa niin voittajien kuin häviäjien joukko. (emt., 139–148.)

Toinen UPM:n irtisanomisiin liittyvä tapaustutkimus koskee Kajaanin paperitehtaan sulkemista. Tuulia Rotkon ja muiden tutkijoiden (Rotko ym. 2010) laatima tutkimus *Paperitehtaan varjossa* keskittyy muutoksiin irtisanottujen terveydessä ja hyvinvoinnissa. Monipuolisen ja laajamittaisen tutkimuksen perusteena oli Kajaanin alueen jo ennalta vaikea työllisyystilanne sekä Kajaanin paperitehtaan tapauksen yhteydessä toteutetut poikkeuksellisen mittavat tukitoimet. (emt., 18.) Tutkijat tuovat esille paperitehtaan merkityksen Kajaanin alueen elinkeinoelämään lähes sadan vuoden ajalta. 1910-luvulla yli puolet kajaanilaisista oli jollain tavalla kytköksissä paperitehtaaseen, ja sulkeutuessaan vuonna 2008 se oli edelleen alueen suurin työnantaja. Tehtaassa työskenteli lopettamisvaiheessa 535 työntekijää, joista 86 prosenttia oli miehiä. (emt., 29–30.) Mittaviin tukitoimiin sisältyi kriisiajan tukea, tehostettu työterveyshuolto sekä erillinen ohjelma, joka sisälsi koulusta, tukea työnhakuun ja yrityksen perustamiseen sekä liikkuvuusavustuksia työperäiseen muuttoon. Kajaanin tehtaan alueelle perustettiin yrityspuisto, jonka oli tarkoitus lisätä työpaikkoja alueella. Työttömyys kohdistui enemmän naisiin, iäkkäisiin sekä ammattialoista työntekijäammattiteihin. Vuosi lakkauttamisen jälkeen ainoastaan 15 prosenttia irtisanotuista oli vailla töitä, joten tässäkin tapauksessa työttömyyden uhka ei konkretisoitunut kuten oli pelätty.

Tutkimuksen mukaan lakkauttaminen aiheutti työntekijöille ahdistusta ja muita kielteisiä tuntemuksia, ja käynnit työterveysvastaanotolla lisääntyivät. Syinä tähän Rotko ja kumppanit näkivät taloudellisen tilanteen heikkenemisen sekä tutun työyhteisön menettämisen. Tukitoimista nähtiin olleen enemmän hyötyä henkilöille, joilla oli alhainen koulutustaso ja korkea ikä. Kaiken kaikkiaan terveysvaikutukset osoittautuivat vähemmän kielteiseksi kuin ennakoitiin. (emt., 92-94.)

Muovikomponentteja elektroniikkateollisuudelle valmistava Perlos Oyj lakkautti kaiken tuotannollisen toimintansa Joensuun seudulla vuonna 2007 yhtiön laajentuessa muun muassa Kiinaan ja Intiaan (Jolkkonen & Kurvinen 2009, 47). Tuotannollista toimintaa oli globaalien talouden paineissa tehostettava, joten Perlos irtisanoi Pohjois-Karjalasta kaikkiaan 1 361 työntekijää. Irtisanotuista 66 prosenttia oli miehiä, jotka työllistyivät uudelleen nopeammin kuin naiset. Perloksen joukkoirtisanomistapaus oli Suomen mittakaavassa poikkeuksellisen laaja, ja kohdistui alueelle, jonka talous oli elinkeinorakenteensa ja sijaintinsa kannalta haavoittuvainen. Alueelle kohdistetut tukitoimet, joilla edistettiin uudelleen työllistymistä ja uusien työpaikkojen syntymistä, olivat tutkijoiden mielestä jälleen poikkeuksellisen mittavia. (emt., 12.) Tutkimus osoitti, että irtisanotuille tarjotut palvelut kuten neuvonta, tiedottaminen ja henkilökohtainen tuki olivat merkittävä apu irtisanotuille. Tutkijat kuitenkin ehdottivat lisäpanosta henkiseen tukeen, sillä irtisanominen on iso muutos yksilön elämänkaareissa. Tukea tarjottiin esimerkiksi ”muutokseen orientoivan koulutuksen” (emt., 241) muodossa, johon oli kuitenkin hankala tavoittaa työntekijäammattien miehiä. Tutkijat toivoivatkin erityistukimuotoja ryhmille, mukaan lukien ikääntyneille irtisanotuille, jotka kohtasivat eniten haasteita. (emt., 233–242.)

Mittavista tukitoimenpiteistä huolimatta joukkoirtisanomiset aiheuttavat monille irtisanotuille kriisitilanteen. Pertti Koistinen ja Asko Suikkanen (1990, 8) esittävät osuvasti, että irtisanotut eivät suinkaan joudu pysähdyksen tilaan, vaan irtisanomisten jälkeen alkaa eräänlainen ”sosiaalinen peli”, jossa kortit työmarkkinoilla jaetaan uudelleen. Sosiaalisen pelin seurauksena työyhteisö eriytyy ja ihmisten kohtalot jakautuvat voittajien ja häviäjien kohtaloihin iän, ammattitaidon, työuran pituuden, sukupuolen ja alakohtaisen työllisyystilanteen mukaan. Työttömäksi joutumista on luonnehdittu yhtä vaikuttavaksi elämänmuutokseksi kuin avioero ja sen kokemisesta toipuminen vie vuosikausia (Jyrkämä 1981; Lucas & Clark & Georgellis 2004).

2.2 Työttömyyden tutkimus

Työttömyyden tutkimuksen kulmakiveksi voidaan lukea Marie Jahodan (2002/1971) *Marienthal-* tutkimus 1930-luvulla ja hänen pitkään jatkunut ura aiheen parissa. Jo tuolloin lama-aika lisäsi työttömyyden tutkimusta, ja Jahodan lisäksi esimerkiksi E. Wight Backe (1933) ja Mirra

Komarovsky (1940) julkaisivat tutkimuksia työttömyyden vaikutuksista yksilöön sekä heidän sosiaalisiin suhteisiin, erityisesti perhesuhteisiin. Tavoitteena oli päästä tutkimaan työttömyyden vaikutuksia lähietäisyydeltä, ja kuvailemaan niitä laadullisin keinoin mahdollisimman tarkkaan. Työttömyyden nähtiin johtavan mielenterveyden heikkenemiseen, köyhyyteen ja elämänlaadun alenemiseen erityisesti niiden perheiden piirissä, joissa oli jo ennalta eri tyyppisiä ongelmia. (Kokkonen 2003, 16–17.) Sari Kokkosen (emt., 16) mukaan nämä tutkimukset asettivat perustan, jolle tuleva työttömyyden tutkimus rakentui, mutta ne ovat saaneet osakseen myös kritiikkiä vaikeasta yleistettävyydestään ja yksilöllisten erojen huomiotta jättämisestä. Jahoda (1982) julkaisi vielä 1980-luvulla *Employment and Unemployment* -teoksen, jonka teoriat ovat edelleen käytössä työttömyyttä tarkasteltaessa. Teorian mukaan työ asettaa rajat yksilön ajankäytölle ja luo kentän, jossa solmitaan kodin ja perheen ulkopuolisia suhteita. Työn kautta yksilö luo identiteetin, asettuu yhteiskunnassa tietylle tasolle ja pystyy asettamaan tavoitteita sekä saavuttamaan niitä elämässään. Kokkosen (2003, 18) mukaan työttömyyttä on tarkasteltu käytännössä näiden elämän osa-alueiden puutostilana.

Jahodan työtä kehiteltiin myöhemmin niin, että myös työn laadun merkitys eri ihmisille otettiin huomioon, ja hyväksyttiin se mahdollisuus, että työttömyys voi olla joillekin yksilöille myönteinen ajanjakso (emt., 18). Peter Warr (1987) lisäsi ”vitamiiniteoriassaan” tärkeiksi elämän osa-alueiksi mahdollisuuden oman elämän kontrollointiin ja omien kykyjen hyödyntämisen, fyysisen ja taloudellisen turvallisuuden sekä yksilöllisen toiminnan monimuotoisuuden. Yhtäältä nämä osa-alueet ovat saavutettavissa myös työttömyysaikana, ja toisaalta epämiellyttävä työ saattaa alentaa yksilön hyvinvointia. 1980-luvulla ryhdyttiinkin yhä enemmän etsimään myönteisiä puolia työttömyydestä, ja tutkimuksissa korostettiin yksilön omien tarpeiden merkitystä (esim. Fryer 1986). Kokkosen (2003, 19) mukaan työn asemaa ihmisen hyvinvoinnin edellytyksenä ei enää pidetty itsestään selvyytenä. Työttömyys nähtiin myös jonkin uuden alulle ja yksilön omien voimavarojen koetinkivenä, myönteisessä mielessä. Samalla keskiöön nousi työttömyyden kulttuuristen merkitysten, yksilön minäkäsityksen muutosten ja työttömän sosiaalisten verkostojen tutkiminen. Tuoreimmissa suuntauksissa on keskitytty työttömyyden tarkasteluun hyvinvointivaltion kautta, ja myös työttömyyden kielteiset vaikutukset ovat nousseet uudelleen mielenkiinnon kohteiksi. Narratiivinen tutkimusote, sekä yksilön sosiaaliseen identiteettiin ja tilanteiden tulkintaprosesseihin liittyvät teemat ovat vuosituhannen vaihtuessa avanneet uusia näkökulmia työttömyyden tutkimukseen.

Suomessa työelämää on tutkittu toden teolla vasta 1950-luvun lopulta lähtien, kun palkkatyöyhteiskunnan kehittyminen alkoi sitä edellyttämään (Julkunen 2009, 19). Ilmari Rostila (1986, 16) jakaa työttömyyden tutkimuksen kolmeen eri vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa

tutkittiin työttömien mielenterveyttä, toisessa vaiheessa työttömyyttä aseteltiin ilmiönä yhteiskunnalliseen kontekstiin ja kolmannessa keskityttiin työttömyyteen kansanterveydellisenä muuttujana. Suomessa merkittävät irtisanomiset ja työttömyyden nousu laman aikoihin lisäsivät kiinnostusta työttömyyteen, kuten joukkoirotisanomisista tehdyt tapaustutkimuksetkin osoittavat. Kokkosen (2003, 21) mukaan lama-aika toi esille ”erityistarpeita”, joita ei aiemmin oltu osattu ottaa huomioon, kuten pitkäaikaistyöttömyyden ja huono-osaistumisen merkitykset työn menetyksen yhteydessä. Erityisesti työministeriö on ollut tuottelias työttömyyden tutkimuksen suhteen (tässä tutkielmassa esim. Jolkkonen & Kurvinen 2009; Sihto & Sardar 2012). Työministeriön työpoliittisissa tutkimuksissa on perinteisten hyvinvoinnin ja terveyden teemojen lisäksi syvennytty työttömyyden alkulähteisiin ja rakenteisiin, sekä muihin taustatekijöihin.

Kortteinen ja Tuomikoski (1998) tutkivat pitkäaikaistyöttömien selviytymistä *Työtön*-teoksessaan, jonka aineisto koostui kansallisen kirjoituskilpailun omaelämäkerrallisesta materiaalista. Aineistoa täydennettiin seurantatutkimuksella ja kyselytutkimuksella. Tavoitteena oli tutkia, onko huono-osaisuus kasautumassa pitkään työttömänä olleille ja miten pitkäaikaistyöttömät sopeuttavat itsensä työn tekemistä arvostavaan yhteiskuntaan. (emt., 20–22.) Kortteinen ja Tuomikoski esittävät, että huono-osaisuus kasautuu heille, joilla on jo valmiiksi ongelmia, mutta suurin osa työttömistä selviytyy tilanteestaan kohtuullisesti. Selviytymisen kannalta tärkeitä ominaisuuksia on taloudellinen toimeentulo ja elämisen mielekkääksi kokeminen. Heidän mukaansa Suomeen oli syntymässä uusi köyhälistö, joka sosiaalipoliittisena ongelmana tulisi ratkaista jotenkin muuten kuin ainoastaan kannustamalla työntekoon. (emt., 167–181.) Työn epävarmuutta 2000-luvun puolella tutkineet Antti Saloniemi ja Anna Väisänen (2012) ovat havainneet epävarmuuden muodostuneen pysyväksi tilaksi työmarkkinoilla, ja sen tutkimus on moninkertaistunut viime vuosikymmeninä. Käytännössä epävarmuus näkyy irtisanomisten jälkeen niin, etteivät irtisanotut enää työllisty nousukauden aikana samoille aloille. Tilanne edellyttää jatkuvaa joustamista ja sopeutumista niin työvoimalta kuin tuotannon rakenteilta. (emt., 1–3.) Epävarmuuden seurauksia on pyritty lieventämään niin sanotulla flexicurity-politiikalla, jossa yhdistyvät heikko irtisanomissuoja, runsas työttömyysturva ja työvoiman aktivointitoimet. Työttömien luotto yhteiskunnan turvaverkkoihin on kuitenkin heikkoa. Saloniemen ja Väisäsen mukaan työttömät itse korostaisivat työttömyyden hoidossa lisäkoulutukseen panostamista, työpaikkojen lisäämistä julkiselle sektorille, työnantajamaksujen alentamista ja työajan lyhentämistä. (emt., 9; 64; 75.)

Suomessa yksilön toimeliaisuutta ja mahdollisia myönteisiä työttömyyskokemuksia korostavaa tutkimusperinnettä on jatkanut Vilma Hänninen (1991; 1996) narratiivisilla menetelmillään. Vaikka työttömyyden kielteisiä vaikutuksia ei Hännisen mukaan voi sinänsä mitätöidä, olisi työttömien yksilöllisille merkitysmaailmoille ja tulkinnoille annettava tilaa ilman kielteisiä premissejä.

Työttömyyttä olisi kyettävä tarkastelemaan samaan aikaan menetyksenä ja mahdollisuutena. (Kokkonen 2003, 22–23.) Tutkimukseni sijoittuu samaan työttömyyden tutkimuksen perinteeseen, syventäen käsitystä työttömien miesten maskuliinisista diskursseista, joita ei ole aiemmin tarkasteltu kovinkaan paljon.

2.3 Miehet ja työttömyys

Työttömyysasteet ovat miehillä ja naisilla suhteellisen lähellä toisiaan, mutta palkkatyön puutteeseen sidoksissa olevat sosiaaliset ja terveydelliset ongelmat näyttävät selvästi enemmän miesten ongelmina. Esimerkiksi työttömien miesten kuolleisuus ja mielenterveyden ongelmat ovat huomattavasti korkeammalla tasolla kuin työttömällä naisilla. (Mäkelä 1989, 188–209; Rotko ym. 2010, 19–20.) Syyksi on esitetty miesten ja naisten erilaista työmarkkina-asemaa, sukupuoliroolien merkitystä ja työn tekemisen sukupuolittunutta arvottamista. Sukupuoli onkin aina ollut työttömyyden tutkimuksen mielenkiinnon kohde. Työttömyyden tutkimusta on kuitenkin syytetty sellaisen kuvan rakentamisesta, jossa naisella riittää työttömyysaikana kotonakin tekemistä. Mies ilman palkkatöitä taas näyttää yhteiskunnan ”monihäviäjänä”, jolle kotiin jääminen merkitsee epämiellyttävää leimautumista. (Kokkonen 2003, 24–25.)

Sosiaalityön professori Jari Heinonen (2006) on yksi harvoista suomalaisista tutkijoista, joka on laaja-alaisesti lähtenyt tutkimaan miehiä työkuulttuurin ja työttömyyden kautta. Hänen teoksensa *Työläismies ahdingossa? Kolme sukupolvea rakennemuutoksen Suomessa* rakentaa kuvaa työväestön miehistä, jotka kohtaavat ongelmia epävarman työtilanteen ja työkuulttuurien välisessä ristipaineessa. Heinosen mukaan suomalaisten miesten erilaiset työkuulttuurit ovat sidonnaisia ikään ja sitä kautta eri sukupolviin. Hän jakaa suomalaiset miehet kolmeen kategoriaan: viime vuosisadan puolenvälin (1) sotiin osallistuneisiin jälleenrakentajien sukupolveen, (2) sotien jälkeisiin suuriin ikäluokkiin ja (3) nyt parhaassa työiässä oleviin pieniin ikäluokkiin. (emt., 73–102.) Lisäksi hän jakaa kaikki työikäiset miehet horisontaalisesti niin ikään kolmeen kategoriaan: menestyjiin, sinnittelijöihin ja syrjäytettyihin, joista viimeisimpään kategoriaan hän tutkimuksessaan pääasiassa perehtyy uhkana ja jo toteutuneena tosiasiana (emt., 39–43). Miehen asema perheyhteisössä on perinteisesti muodostunut elättäjyyden ympärille. Työmarkkinoiden rakenteet ja työkuulttuuri muuttuvat kuitenkin nopeasti, eikä mies enää pysty luomaan uudenlaista, vakaata identiteettiä jatkuvassa muutoksen tilassa. Heinosen näkemys työläismiehen tilasta Suomessa on avoimen pessimistinen, ja on helppo väittää, ettei se anna täysin oikeaa kuvaa valikoidusta väestösegmentistä. (emt., 16.)

Askeleen lähemmäs omaa näkökulmaani, maskuliinisen identiteetin rakentamista työn menetyksen jälkeen, pääsevät Kokkonen (2004) artikkelissaan työttömien isien mallitarinoista, Raija Julkusen (2013) artikkeli työuralta eläköityvistä miehistä sekä Sara Willottin ja Christine Griffinin (1996) tutkimus pitkäaikaistyöttömyyden ja hegemonisen maskuliinisuuden yhteydestä. Kokkosen mukaan työn menetys on kolaus miehelle itsetunnolle, kun identiteettiä ei enää voi rakentaa ”itsellisen pärjäämisen kivijalalle”. Hän tarkastelee myös työn ja perheen suhdetta, ja tulkitsee työttömyyden muodostavan riskin perhe-elämän arjessa. Hän kuitenkin tunnistaa perheen aseman merkittävänä voimavarana elämän suurissa muutostilanteissa (Kokkonen 2014, 273–286). Kokkosen artikkeli keskittyy erityisesti isyyden rakentumiseen työttömyysaikana, mutta näkökulma perheeseen liittyy vahvasti myös omaan tutkimukseeni. Isyyden tutkimusta toteutetaan runsaasti, ja Ilana Aalto (2012, 186) onkin todennut, että isyyden tutkimus on suomalaisen maskuliinisuuksien tutkimuksen mukavuusalue, ja että miestutkimusta voisi suunnata kohti kriittisempiä tarkastelunäkökulmia.

Julkunen osoittaa artikkelissaan, miten miehet kokevat eläköitymisen palkkatyöstä kolmella eri tavalla. Eläköityminen voi ensinnäkin olla helpotus iän myötä raskaammaksi käyvästä työnteosta. Toisaalta se on lupaus uudesta alusta, jolloin miehellä on enemmän aikaa toteuttaa itseään. Kolmanneksi eläköityminen tulkitaan niin oikeudeksi kuin velvollisuudeksi institutionaalisella tasolla. Näiden lisäksi on havaittavissa myös kielteinen, häpeää aiheuttava kokemus maskuliinisen identiteetin menettämisestä (Julkunen 2013, 70). Vaikka Julkunen ei varsinaisesti tutkinut työttömyyttä, voidaan hänen analyysinsä rinnastaa omaan tutkimukseeni maskuliinisen identiteetin muutoksen kautta, joka tapahtuu työn menetyksen yhteydessä. On myös huomioitava, että osa haastateltavistani oli jo varsin lähellä eläkeikää, tai jo siirtyneet eläkkeelle. Willott ja Griffin taas päättelevät Kokkosen tavoin, että työn menetyksen jälkeen merkittävin maskuliinisuuden rakentamisen kenttä on kodin ja perheen piiri. Sen sijaan, että pitkäaikaistyöttömyys uhkasi miehen elättäjän asemasta kumpuavaa maskuliinista identiteettiä, kodin piiri tarjoaa myös korvaavia tapoja tuottaa maskuliinisuutta. (Willott & Griffin 1996, 89–90.) Tutkimuksessani syvennyn tähän teemaan analysoimalla maskuliinisten diskurssien muodostumista irtisanottujen telakkalaisten haastattelupuheessa, sekä konstruoimalla niistä mahdollisesti rakentuvaa maskuliinista identiteettiä.

3 Teorettinen viitekehys

Pyrin tutkielmassani diskurssianalyysin keinoin täydentämään tieteellistä ymmärrystä siitä yhteydestä, joka maskuliinisuuden ja työn menetyksen välille muodostuu. Näen, että kyseistä yhteyttä ei ole riittävästi tutkittu, vaikka työn ja maskuliinisuuden kytkös on tunnettu jo pitkään (esim. Collinson & Hearn 2005, 293–294). Tämän yhteyden kautta on mahdollista päästä niiden ongelmien ytimeen, joita miehet kohtaavat irtisanomisen ja työttömyyden yhteydessä selvästi naisia useammin. Haastattelujen analyysillä on mahdollista selvittää, minkälaisin diskurssein irtisanottu telakkatyömies rakentaa maskuliinista identiteettiään pitkän työuran jälkeen, ja minkälaiset sosiaaliset tilanteet, suhteet tai arkiset toiminnot asetetaan tärkeiksi eri diskurssien kautta. Havainnoin myös, mitkä kysymykset tuottavat niin sanottua vastapuhetta, eli nopeita diskursiivisen aihepiirin muutoksia, tai tynkävastausten muodossa ilmenevää kieltäytymistä osallistua haastattelijan esille tuoman position käsittelyyn. Diskurssianalyysi tuo aineistostani pintaan merkityksiä, jotka ovat sidoksissa telakkalaisten ammatilliseen ja paikalliseen taustaan. Selonteot ovat laajemmin hyödynnettävissä siinä mielessä, että haastateltavat on valittu tietystä ikäryhmästä, ovat irtisanottu taloudellisista ja tuotannollisista syistä, ovat samaa sukupuolta ja ovat kuuluneet samaan tiiviiseen työyhteisöön vuosikymmenten ajan.

Tutkielman teorettinen viitekehys rajautuu sellaiseen maskuliinisuuden tutkimukseen, jossa keskiössä ovat maskuliiniset diskurssit, ja niiden yhteys maskuliinisen identiteetin muodostumiseen. Analyysin edetessä keskustelutan edellisessä luvussa esiteltyä irtisanomisten ja työttömyyden tutkimusta maskuliinisuuden tutkimuksen kanssa aineistossani esiintyvien teemojen mukaan. Kiinnostukseni kohteena ovat haastattelupuheen diskursiivisissa käytänteissä rakentuvat mieheyden mallit ja eri maskuliinisuudet, jolla haastateltavat rakentavat omaa maskuliinista identiteettiään vuorovaikutuksessa haastattelijan kanssa. Seuraavaksi esittelen ne teoriat ja käsitteet, joita olen hyödyntänyt, ja joiden viitekehukseen tutkielmani asettuu. Viitekehys koostuu diskursiivisen maskuliinisuuden tutkimuksesta sekä maskuliinisuuden kriittisestä suuntauksesta, jota edustaa erityisesti hegemonisen maskuliinisuuden käsite. Jälkimmäisessä alaluvussa käsitelen maskuliinisten diskurssien yhteyttä identiteettiin.

3.1 Maskuliinisuuden määrittely ja tutkimus

Maskuliinisuuden käsite on tutkielmani kannalta avainasemassa. Kun sosiologiassa tutkitaan maskuliinisuuden, ollaan erityisen kiinnostuneita miesten käytöksestä, toiminnasta, arvoista ja eri

näkökulmista sukupuoleen. Maskuliinisuuksien tutkimuksen kehitys jaetaan sosiologiassa kolmeen aaltoon. Ensimmäisen aallon tutkimuksessa keskityttiin miehen rooliin ja miesten pyrkimyksiin toteuttaa tätä roolia. Rooliteoria todettiin kuitenkin liian jäykäksi kuvaamaan monimuotoista kanssakäyntiä ihmisten välillä. Toisessa aallossa, joka alkoi 1980-luvulla, selviteltiin mieheyttä suhteessa naisiin, jolloin keskiössä olivat tasa-arvo ja miesten valta-asemat. Toisen aallon tutkijoista merkittävin lienee australialainen sosiologi Raewyn Connell (1944–), joka lanseerasi hegemonisen maskuliinisuuden käsitteen, ja käänsi tutkimuksen suuntaa kohti käsitystä monista samanaikaista maskuliinisuuksista. Kolmannessa aallossa tarkastelu siirtyi postmodernistisen ja kielellisen käänteeseen myötä kohti diskursseissa muodostuvan sukupuolen oletusta. Sen mukaan vuorovaikutuksellisissa käytänteissä rakentuva subjekti tekee ”identiteettityötä” suhteessa dominoiviin käsityksiin sukupuolesta. (Whitehead & Barrett 2001, 1–23.)

Erityisesti kriittinen maskuliinisuuden tutkimus on lisääntynyt, ja nykyisin maskuliinisuuksia tutkitaan jo kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla, joissa miehet ovat osallisia. Alun perin maskuliinisuuden tutkimus kiinnosti strukturalisteja, marxisteja, psykoanalytikoita ja postmodernisteja, mutta nykyisin tutkimussuuntaukset ovat niin kirjavia, että maskuliinisuuksien tutkimusta on hyvin vaikeaa tiivistää koko tutkimuskentän läpäiseväksi kokonaisuudeksi. Useimmiten maskuliinisuuksien tutkijoilla on myönteinen suhde feminismiin ja tavoite edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa. Myös niin sanottuja vastarintaliikkeitä on muodostunut naisten subjektiivisen aseman muutoksen hidastamiseksi. Taloudellisten ja institutionaalisten realiteettien muutos yhdistettynä feministiseen liikkeeseen on luonut naisille tilaa toimia vapaammin, tehdä työtä ja osallistua yhteiskunnalliseen päätöksentekoon tasapuolisesti miesten kanssa. Tämä naisia koskettava muutos kohti tasa-arvoa on aiheuttanut painetta miehille asemoida itsensä uudelleen muuttuvassa yhteiskunnassa. Tilanne on synnyttänyt keskustelua miesten ja maskuliinisuuksien ”kriisistä”, ja miesten ja maskuliinisuuksien muutos on noussut yhdeksi tärkeimmistä tutkimuksen kohteista. Onkin havaittu useita merkkejä siitä, miten perinteiset mieheyden rakentamisen tavat ovat menettäneet määrittelyvoimaansa ympäri maailman, ja miten esimerkiksi mediassa tuotetaan jatkuvasti uusia, vaihtoehtoisia maskuliinisuuksia. Erityisesti työväenluokkaisten miesten koetaan altistuvan muutospainelle. Työelämä pirstaloituu ja naiset ovat tulleet osaksi työvoimaa myös miesvaltaisilla aloilla. Naiset tekevät enemmän päätöksiä parisuhteesta, avioeroista ja lasten hoidosta, ja perheen kontekstissa perinteinen miehen elättäjän rooli on menettänyt merkityksensä lähes täysin. Miehet ovat mukautuneet uusiin vaatimuksiin, mutta tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikki miehet olisivat luopuneet perinteisistä miehisisistä arvoista. Edelleen miehet turvautuvat dominoivaan, kovaan maskuliinisuuteen, johon liittyy väkivalta, tunteiden kieltäminen ja etäisyyden pitäminen kodin piiriin. (Whitehead & Barrett 2001, 1–23.)

Suomeen maskuliinisuuksien tutkimus rantautui 1980-luvulla. Tuolloin tehtiin runsaasti elämäntapatutkimusta, joiden kohteena olivat usein miehet (esim. Kortteinen 1982; Alasuutari & Siltari 1983). Samaan aikaan naiset kohdistivat kritiikkinsä suomalaisiin miehiin, ja poliittisellakin tasolla ryhdyttiin ohjelmallisesti parantamaan ”kurjaan elämään” ajautuneiden miesten asemaa. Miehen nähtiin kärsivän huonosta itsetunnosta, pessimismistä, syyllisyydestä ja nautinnottomasta työlle uhrautujan elämästä. 1990-luvulle siirryttäessä ryhdyttiin keskustelemaan isyydestä, ja siitä, onko patriarkaalinen rooli paras isyyden malli, vai tulisiko isyyden muuttua vastaamaan yhteiskunnan pehmeneviä arvoja, jolloin miehen tulisi osallistua enemmän hoivaan ja kodinhoitoon. Tähän asti miestutkimusta tehtiin kuitenkin ilman systemaattista suhdetta kansainväliseen maskuliinisuuksien tutkimukseen. Vuosikymmenen puolessa välissä Jorma Sipilä ryhtyi tuomaan yhdysvaltalaista maskuliinisuuksien tutkimuksen perinnettä Suomeen ja julkaisi yhdessä Arto Tiihosen kanssa artikkelikokoelmateoksen *Miestä rakennetaan, maskuliinisuuksia puretaan* (Sipilä & Tiihonen 1994). Kokoelma esitteli maskuliinisuuksien tutkimuksen metodeja ja uusia mahdollisia suuntia, joita suomalaisessa miestutkimuksessa voitaisiin ottaa. (Jokinen 1999, 23–26.) Sittenkin muun muassa Arto Jokinen on kunnostautunut suomalaisen kriittisen maskuliinisuuksien tutkimuksen saralla, ja julkaissut lukuisia artikkeleita ja teoksia niin tutkimuksen, teorian kuin miesasialiikkeen näkökulmasta. (esim. Jokinen 1999; 2000; 2010; 2012.) Jokisen mukaan 2010-luvun ajankohtaisia miestutkimuksen teemoja ovat edelleen isyyden vahvistaminen ja huoli miesten hyvinvoinnista, mutta uusia tuulia ovat tuoneet poikkeavat näkemykset miesten suhteesta esimerkiksi tasa-arvoon ja keskustelut miehistä politiikassa. Mieskysymys on ollut esillä myös mediassa, ja sen ympärille on syntynyt useita miesasialiikkeitä ja muita miesten asemaa edistäviä tahoja. (Jokinen 2012, 11–12.)

Käsitykset maskuliinisuudesta vaihtelevat ajan, paikan, sosioekonomisen aseman ja kulttuurihistorian mukaan modernista pehmeiden arvojen maskuliinisuudesta perinteiseen maskuliinisuuteen (Edley & Wetherell 1996, 105–111). Yleistyksiä kuitenkin tehdään ja maskuliinisuutta yritetään mallintaa edes jonkinlaiseksi pysyväksi struktuuriksi. Jokisen mukaan maskuliinisenä käytöksenä pidetään länsimaissa yleensä ”tunteiden kontrollia, toiminnallisuutta, hallitsevuutta, suoriutumista, rationaalisuutta ja fyysistä voimaa” (Jokinen 2010, 128). Maskuliinisuus ei ole pysyvä, luonnollinen ominaisuus, vaan ihmisten toiminnallaan ja puhunnallaan tuottama sosiaalinen rakennelma, joka on alituisessa muutoksen tilassa. Muuttuvaisuudestaan huolimatta maskuliiniset ominaisuudet kuuluvat osaksi miehen kategorian muodostumista. Jokisen mukaan maskuliinisuus on ”miehisten ominaisuuksien ideaali”, ja mitä enemmän yksilö täyttää maskuliinisia piirrevaatimuksia, sitä enemmän hän on sukupuoli-identiteetiltään mies. Maskuliinisuus ei kuitenkaan ole sidonnainen biologiseen sukupuoleen, sillä

myös naisten voidaan käsittää tekevän maskuliinista identiteettityötä omalla käytöksellään. Näin ollen maskuliinisuudesta tulee yksilöitä arvottava järjestelmä, joka jakaa miehet miehekkäisiin ja epämiehekkäisiin, hyväksytyihin ja hyljeksittyihin, ja vastakohtana maskuliinisuudelle nähdään usein feminiinisyys. Koska maskuliinisuus ilmenee eri tavoin eri olosuhteissa, on mahdotonta puhua normatiivisesta maskuliinisuudesta tai pysyvästä maskuliinisuuden ihanteesta. Connell onkin painottanut, että maskuliinisuuksia tutkittaessa ei tulisi kiinnittää huomiota niinkään maskuliinisuuden rakenteeseen, vaan niihin prosesseihin, joissa sukupuolta muodostetaan. (Ojala & Pietilä 2013, 19–23; Kimmell & Hearn & Connell 2005, 35.)

Hegemoninen maskuliinisuus

Connell kehitteli John Leen ja Tim Carriganin (Carrigan & Connell & Lee 1985) kanssa miestutkimukseen kohdistuneen empiirisen kenttätutkimuksensa myötä hegemonisen maskuliinisuuden käsitteen, joka sittemmin on toiminut paljon käytettynä teoreettisena työvälineenä miestutkimuksessa. Hegemonisen maskuliinisuuden käsite tarkoittaa kulloinkin vallalla olevaa, kunnioitettuinta tapaa olla mies. Maskuliinisuuksia on samanaikaisesti havaittavissa monia erilaisia, ja ne ovat keskenään hierarkkisessa järjestyksessä. Hegemoninen maskuliinisuus tuli Connellin ja James Messerschmidtin (2005, 831–834) mukaan aikanaan tarpeeseen sosiaalitieteiden kentällä juuri valta- ja alistussuhteiden kautta, jotka koskivat erilaisia maskuliinisuuksia. Tämä alistussuhde toi päivänvaloon erilaiset tavat toteuttaa miehenä olemista ja niiden perustana olevia maskuliinisuuksia. Myös freudilainen psykoanalyysi ja sosiaalipsykologian empiirinen tutkimus heimo- ja työyhteisöjen sukupuolittuneista hierarkioista loivat tarpeen hegemonisen maskuliinisuuden kaltaiselle teoreettiselle työkalulle. Sukupuolentutkijat huomasivat aiemmin laajassa käytössä olleen sukupuolirooli-käsitteen vajavaisuudet ja jäykän rakenteellisuuden.

Hegemonisen maskuliinisuuden käsitteen kautta keskiöön asettui maskuliinisuuden tekeminen ja sen alati jatkuva prosessimainen luonne. Hegemonisen maskuliinisuuden valta-asema edellyttää toisia maskuliinisuuksia ja niiden edustajien ”alistuvaa hyväksyntää”. Valta-aseman nähdään mahdollistavan myös miesten ylivallan naisia kohtaan, jolloin hegemonisen maskuliinisuuden voidaan tulkita pitävän yllä myös patriarkaalista yhteiskuntajärjestystä. (emt., 831–834.) Harva mies ylittää hegemonisen maskuliinisuuden kautta luodun ideaalin mieskuvan raameihin. Erilaiset maskuliinisuudet tulevat esille eri yhteiskuntaluokissa, mukaan lukien yhteiskunnan menestyneimpien miesten joukossa. Vaikka hegemonisen maskuliinisuuden nähdään takaavan paremman yhteiskunnallisen aseman, voivat maskuliinisuuden vaatimukset paradoksaalisesti olla myös taakka miessukupuolen edustajalle. Hegemonisen maskuliinisuuden ideaalityyppi ei

välttämättä koskaan konkreettisesti toteudukaan yhdessäkään yksilössä, vaan se on enemmänkin idealisoitu käsitys mieheydestä, joka on yksilön tavoitteena tai unelmana ja jonka eri ominaisuuksista voi ammentaa omaan identiteettityöhönsä miehenä. (Jokinen 2010, 130–132.)

Hegemonisen maskuliinisuuden käsitettä on kritisoitu sen teoreettisen luonteen ja empiirisen mahdottomuuden vuoksi. Ojalan ja Pietilän (2013, 25–26) mukaan kritiikki kohdistuu kolmeen osaluueeseen. Ensinnäkin hegemonisen maskuliinisuuden yksikkömuoto antaa olettaa, että maskuliinisuus rakentuu selkeän hierarkkisesti, kaiken kattavan järjestelmän tavoin ympäri maailman. Toiseksi teoriaa on luonnehdittu varsin epämääräiseksi. Kolmanneksi sen käyttökelpoisuutta on empiirisessä tutkimuksessa epäilty, sillä hegemonisia maskuliinisuuksia on varsin vaikea paikantaa esimerkiksi haastatteluaineistosta. Connell ja Messerschmidt (2005) vastaavat kritiikkiin artikkelissaan *Hegemonic Masculinity: Rethinking the concept*. Osan kritiikistä he torjuvat, mutta näkevät paljon myös rakentavia ominaisuuksia. Rakentava kritiikki on artikkelissa integroitu uudistettuun hegemonisen maskuliinisuuden käsitteeseen.

Hegemoninen maskuliinisuus perustuu ajatukseen useista konteksti- ja yksilökohtaisista maskuliinisuuksista, ja tämä on myös oma analyttinen lähtökohtani. Hegemonia edellyttää kuitenkin valta-asemaa eri maskuliinisuuksien välillä. Valta-asemien hahmottaminen tämän tutkielman haastatteluaineistossa on vaikeaa, jonka vuoksi tukeudun enemmän diskursiivisen maskuliinisuuden teoriaan. Jäykän rakenteellisen hierarkian sijaan diskursseja painottava näkökulma korostaa tilannesidonnaisuutta ja muutospotentiaalia, ja maskuliinisuus näyttäytyy ennemmin yksilön valintana kuin yksilön ulkopuolisesta valta-asemasta saneltuna pakkona.

Diskursiivinen maskuliinisuus

Diskursiivisen maskuliinisuuden käsite liittyy Jokisen (2010, 128–139) mukaan miesten ja maskuliinisuuksien tutkimuksen kolmanteen aaltoon, ja se ammentaa 1980-luvulla tapahtuneesta sosiaalitieteiden kielellisestä käänteestä. Kun hegemoninen maskuliinisuus on rakenneteoreettinen (struktuuristinen) malli, edustaa diskursiivinen maskuliinisuus jälkistrukturalismia, jossa rakenteiden sijaan tutkitaan subjektin muodostumista diskursiivisessa toiminnassa. Vastakkainasettelun sijaan näen käsitteiden suhteen myös niin, että hegemoninen maskuliinisuus ja sen luoma rakenteellinen käsitys todellisuudesta antaa mahdollisuuden tunnistaa tämän rakenteen vivahteita miesten puhunnassa ja toiminnassa. Myös miesten diskursseja täynnä oleva puhunta on sitä tekemistä, joiden avulla voidaan rakentaa teoreettisia struktuureja, vaikka ne olisivatkin vain tilanteisia tai hetkellisiä. Jälkistrukturalistit eivät niinkään usko rakenteiden määräävyyteen

subjektin toiminnassa, vaan että subjekti luo diskursseillaan kohteen josta puhuu, sitä koskevan informaation ja siihen liittyvät valtasuhteet. Jälkistrukturalisti käsittää, että hegemonisen maskuliinisuuden käsite on vain yksi tulkintamahdollisuus ja kulttuurinen konstruktio todellisuudesta. Jälkistrukturalistiset miestutkijat liittyvät hegemonisen maskuliinisuuden kritisoijien joukkoon, sillä heidän mielestään teoria ei tarpeeksi hyvin huomioi subjektin näkökulmaa maskuliinisuuden luomisen prosessissa. Jokista lainaten hegemoninen maskuliinisuus luo ”virheellistä yhdenmukaisuutta virtaavaan ja ristiriitaiseen todellisuuteen” (emt., 136).

Diskursiivinen maskuliinisuus painottuukin subjektin näkökulman ja tämän hyödyntämien diskurssien tutkimiseen. Subjekti ottaa puhujana ja toimijana itselleen tilannesidonnaisen position, johon sisältyy ideaalinen käsitys maskuliinisuudesta. Positio auttaa muodostamaan identiteettiä joka sopii mieskategoriaan ja joka arvotetaan miehekkääksi muiden miesten toimesta. Erilaiset positiot mahdollistavat ristiriitaiset ja merkittävästikin vaihtuvat diskursiiviset ulostulot, jolloin sama subjekti voi yhdestä puhujan positioista tuntea syyllisyyttä jostakin asiasta ja toisessa positiossa pitää samaa asiaa hyväksyttävänä. (Jokinen 2010, 134–136.) Stephen M. Whiteheadin ja Frank J. Barrettin (2001, 20) mukaan foucault'lainen jälkistrukturalismi on hedelmällinen väline erityisesti sosiaalisen toiminnan linkittämiseen subjektin identiteetti prosessiin. Identiteetti on jatkuvassa muutoksessa, ja muuttuu sen mukaan, minkälaisia subjektipositioita yksilöllä on tarjolla kussakin tilanteessa. Subjektin positio suhteessa diskurssiin on osoittautunut tutkimukseni avainkäsitteeksi, kun tarkoitus on hahmottaa haastateltavien maskuliinisen identiteetin muodostumista.

3.2 Maskuliininen identiteetti

Nigel Edleyn (2001, 193) mukaan miehen oletetaan toimivan maskuliinisesti joka hetki, eikä mikä tahansa miehen esitys tule automaattisesti hyväksytyksi toisten silmissä. Jotta subjekti tulisi hyväksytyksi miehenä ympäröivän yhteisön silmissä, on helpompi uusintaa perinteisiä maskuliinisuuden malleja, jotka eivät ravistele ympäristön käsityksiä mieheydestä. Miesten kohdalla kyseessä on usein kysymys sitkeydestä ja siitä, että vaikeinakin aikoina on esitettävä rohkeaa. Maskuliinisuus ei siis ole jotakin, joka tapahtuu luonnostaan, vaan toimintaa joka konkretisoituu parhaiten sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Maskuliinisen identiteetin rakentamisen tapojen määrä voi olla rajoittunut ja jopa suppea joissakin viiteryhmissä. Tällöin esimerkiksi tunteista puhuminen ja niiden näyttäminen ei yksinkertaisesti ole vaihtoehto miehelle, joka on elänyt ympäristössä jossa miehet eivät puhu tunteistaan. Lopulta maskuliinisen identiteetin rakentamisen tavoista muodostuu rutiini, jolla maskuliinisuutta luodaan päivittäin lähes huomaamatta. Maskuliinisuus voi lopulta jopa kehollistua, imeytyä ruumiiseen, sen luihin ja lihaskuusiin, jolloin esimerkiksi olohuoneen sohvalle heittäytyminen ei olekaan tietoisista raajojen

asettelua, vaan tiedostamaton ja saumaton maskuliininen teko.

Vaikka maskuliinisen identiteetin perustyökälyt ovat opittuja, maskuliinisuuden muodostuminen tapahtuu useimmiten vailla tietoista ajattelua siitä, miltä kuulostaa tai näyttää miehenä. Rutiininomainen maskuliinisuuden luominen saa aikaiseksi tunteen länsimaissa arvostetusta johdonmukaisesta ja jatkuvasta identiteetistä. Edley esittää, että maskuliininen identiteetti ei koskaan ole niin sanotusti valmis. Se luodaan uudelleen jokaisessa hetkessä, jolloin voidaan olettaa, että puhuja pystyy aina uudelleen ja uudelleen valitsemaan selontekoihinsa ne diskurssit, joiden kautta esittää itsensä miehenä. Seuraavassa tilanteessa on taas mahdollista kytkeytyä toiseen, kontekstin mukaan parhaaksi katsottuun diskurssien ja subjektipositioden repertuaariin. Eero Suonisen mukaan tähän vaikuttavat esimerkiksi vuorovaikutuskontekstin vaihtuminen tai muuntunut suhde kulttuuristen merkitysten ja yksilön välillä (Suoninen 2012, 89–91). Tämänkaltainen muuntautumiskyky ei kuitenkaan toteudu käytännössä kovinkaan usein, sillä ympäröivän sosiaaliseen kontekstiin vaikutus identiteettien uusintamisessa on merkittävä. (Edley 2001, 191–195.)

Näin ollen myös omassa aineistossani esille nousevat maskuliiniset identiteetit ovat tilannesidonnaisia, ja niiden yleistäminen muihin vuorovaikutustilanteisiin ei ole mielekäästä. Charles Antakin ja Sue Widdicomben (1998, 2) mukaan identiteetin rakentumisen tutkimuksessa olennaista onkin sen sosiaalisen elämän kohtauksen (eng. scene) valinta, jossa identiteettiä halutaan tutkia. Valinnan jälkeen voidaan ryhtyä havainnoimaan niitä sosiaalisia kategorioita, joihin tutkimuskohteena oleva henkilö tai ryhmä pyrkii selonteoillaan liittymään. Ne objektit, kuten telakan lakkauttamisen syyt, joita selonteoilla yritetään kuvailla ”totuudenmukaisena” versiona menneistä tapahtumista tai ympäröivästä sosiaalisesta todellisuudesta, eivät tällöin ole relevantteja tutkimuksen kannalta. Olennaista on se, *miten* subjektit hyödyntävät diskursseja ja kulttuurisia käsityksiä puheena olevista asioista.

Antaki ja Widdicombe (1998, 1–6) listaavat viisi asiaa, jotka ovat olennaisia identiteetin tutkimuksessa:

- 1) Jotta yksilöön pystytään kiinnittämään käsitys identiteetistä, on tämä kategorisoitava – olipa kyse yksilöstä, joka puhuu, josta puhutaan tai jolle puhutaan.
- 2) Kategorisointi on sidoksissa laajempaan tilannekontekstiin ja perustuu kulttuurin tasolla määriteltyihin valmiisiin viiteryhmiin.
- 3) Identiteetti on relevantti kussakin vuorovaikutustilanteessa.
- 4) Identiteettikategorioita tulisi tutkia vain, mikäli ne ovat merkityksellisessä asemassa vuorovaikutustilanteen kannalta.

- 5) Kaikki mitä vuorovaikutustilanteessa tapahtuu, muodostuu vuorovaikutuskumppanin ehdoilla niin, että molemmat pyrkivät tulemaan ymmärretyksi ja ymmärtämään mitä toinen sanoo.

Antakin ja Widdicomben (emt.) mukaan selonteot ovat signaaleja vastaanottajalle, jotka normaalissa vuorovaikutustilanteessa velvoittavat vastaanottajan vastaamaan kysymykseen, kommentoimaan mielipidettä tai hylkäämään vastaanotetun signaalin. Ensimmäiseen kohtaan, identiteetin kategorisointiin, he tekevät mielenkiintoisen tarkennuksen. Kun vuorovaikutuksen toinen osapuoli, kuten haastattelija, kategorisoi tutkittavia subjekteja tiettyyn ryhmään, hän asettaa samalla viitekehyksen, jonka kautta valikoituja subjekteja lähestytään. Tarkastelen irtisanottujen telakkatyömiesten ryhmää entisinä fyysisen työn tekijöinä, karskin työkuultuurin piiristä tulevina subjekteina, ja ennen kaikkea miehinä, joilta on oletettavasti hävinnyt vakaa identiteetin muodostamisen konteksti. Olisin tutkijana voinut myös kategorisoida heidät pelkästään irtisanotuiksi suomalaisiksi, jolloin ammattitausta, sukupuoli ja tietty työkuultuuri olisivat jääneet viitekehyksen ulkopuolelle. Kategorisointi ei ole ainoastaan ulkoapäin annettua muottiin asettelua, vaan myös yksilöiden selonteot ja vuorovaikutuksellinen toiminta voivat antaa vihjeitä siitä, mihin kategorioihin heidät voidaan mahdollisesti luokitella. Tutkimukseni keskiöön nousevatkin ne diskurssit ja niihin kytkeytyvät subjektipositiot, jotka toimivat vastapuheena niille kategorioille, joihin olen haastateltavat asemoinut.

4 Aineisto ja menetelmät

4.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuksessani kartoitan irtisanottujen telakkatyömiesten selonteoissa ilmeneviä maskuliinisia diskursseja ja maskuliinisen identiteetin rakentumista vuorovaikutuksessa noin puolitoista vuotta irtisanomisen jälkeen. Hypoteesini mukaan irtisanotun identiteetin rakentamisen välineinä toimivissa maskuliinisissa diskursseissa ja niihin liittyvissä subjektipositioissa on tapahtunut muutos työn menetyksen jälkeen. Oletukseni on, että muutos näkyy identiteetin muodostamisen epävarmuutena tai turvautumisena taakse jääneestä työurasta kumpuavaan työtä tekevän miehen perinteiseen maskuliiniseen diskurssiin. On myös mahdollista, että irtisanottu mies turvautuu vaihtoehtoisin maskuliinisuuksiin, ja rakentaa aiemmasta poikkeavaa identiteettiä. Tässä tapauksessa palkkatyön konteksti voidaan nähdä jopa kahlitsevana kollektiivisen maskuliinisuuden ”kapselina”, josta vapautuessaan yksilö kokee helpotuksen tunnetta, ja pystyy siirtymään uudenlaisen, moderneille arvoille perustuvan maskuliinisen identiteetin rakentamiseen.

Viettäessäni runsaasti aikaa irtisanottujen telakkatyömiesten kanssa vertaistukiryhmän koordinoijana, huomasin miten merkittävä puheenaihe telakalla vietetty aika ja siellä muodostuneet sosiaalisuhteet ovat vielä kuukausia, jopa vuosia työn menetyksen jälkeen. Ryhmään osallistuneet ovat pääsääntöisesti metallialan ammattilaisia ja heillä on takanaan vuosikymmenien ura telakalla. Asetan telakkaympäristön samaan ”supermaskuliinisen” mieskulttuurin kategoriaan satamien ja valtamerilaivojen kanssa. Näillä työpaikoilla vietetään paljon aikaa muiden miesten kanssa ja työntekijät sosialisoituvat tuottamaan ronskiin huumoriin, tunteiden välttelyyn ja jopa väkivaltaisuuteen perustuvaa maskuliinista identiteettiä. Korostunut maskuliinisuus saattaa aiheuttaa ongelmia perheen parissa ja vapaa-aikana. (Bergholm 1994, 49–62; Heikell 2004, 295–297.) Työmarkkinoiden näkökulmasta katsottuna telakkatyömiesten tilanne on ollut hankala. Iso osa telakalta irtisanotuista on yli 50-vuotiaita, heillä on yksipuolisista työtehtävistä johtuvia terveydellisiä vaivoja ja heidän koulutustasonsa on nuorempiin kilpailijoihin verrattuna heikompi. Vanhempien sukupolvien edustajat eivät myöskään osaa hakea töitä nykyisillä työmarkkinoilla, sillä jo omasta osaamisesta kertominen ja tietokoneen käyttäminen aiheuttavat haasteita.

Pyrin tutkimuksessani välttämään kriisipuheeseen turvautumista ja yksioikoista oletusta työn menettämisen kielteisistä vaikutuksista. Näin jätän tilaa myös myönteiselle muutokselle hyväksytyin maskuliinisen identiteetin rakentamisen projektissa, josta mies ei voi hetkeksikään jäädä tauolle (Edley 2001, 193). Tutkimuksen tulokset ovat hyödyllisiä myös laajemmassa kontekstissa, vaikka

kohteena on erityinen työympäristö ja rajattu joukko haastateltavia. Tulokset kytkeytyvät työmarkkinoiden nopeaan muutokseen ja työttömyyden aiheuttamiin sosiaalipoliittisiin haasteisiin, joissa miehet ovat keskeisessä asemassa muutosten kokijana. Työelämän epävarmuus on myös tärkeä muuttuja, kun käsitellään muutoksia maskuliinisuuksissa ja maskuliinisissa identiteeteissä.

4.2 Aineisto

Aineistoni koostuu Rauman telakalta irtisanottujen telakkatyömiesten haastatteluista, jotka suoritin kesällä 2016. Haastateltavat ovat pitkän työuran telakalla tehneitä metallialan ammattilaisia. Parhaimmillaan tuhansia ihmisiä työllistäneen telakan merkitys on ollut paikallisesti suuri. Laivoja on rakennettu alueella jo keskiajasta lähtien, ja 1900-luvulla kaksi suurta laivanrakennusyhtiötä keräsivät mainetta alansa edelläkävijöinä. Telakat olivat Rauman suurimpia työllistäjiä, ja parhaimmillaan lähes kaikilla raumalaisilla oli jonkinlainen kytkös telakkatyöläisiin joko suvussa tai ystäväpiirissä. (Aho, 2017.) Raumalaista laivanrakentajaidentiteettiä kulttuuriperintönä tutkineen Mikko Ahon (2017) väitöstutkimuksen alustavien tulosten mukaan raumalaiset telakkatyöläiset tuntevat ylpeyttä urastaan laivanrakentajana sekä yhdessä tehdystä työstä, jonka tuloksena syntyi hyviä laivoja. Laivat on nähty ”enemmän kuin vain koneena”, ja niihin on suhtauduttu jopa tunteellisesti. Huomioitavaa on Ahon mukaan telakkalaisten yhteishenki, jota on pidetty telakan voimavarana. Telakkateollisuus kytkeytyy laajempaan yhteiskunnalliseen kuvaan, joka koskee sotakorvauksia, vientiä ulkomaille ja paikallisen teollisuuden kehitystä. Telakkatyöläiset kokevat saaneensa tämän myötä kunnioitusta myös muilta kaupunkilaisilta. Ahon kuvailema raumalaisen laivanrakennuksen ”suuri kertomus” nousee esiin myös omassa aineistossani, ja on huomattavissa esimerkiksi ylpeytenä omasta urasta telakalla ja yhteisöllisyyden korostumisena.

Haastattelut

Tutkimuksen aineisto muodostuu seitsemästä puolistrukturoidusta teemahaastattelusta. Sirkka Hirsjärven ja Helena Hurmeen (2000, 47) mukaan puolistrukturoitu haastattelu asettuu lomakehaastattelun ja strukturoimattoman eli keskustelunomaisen haastattelun välimaastoon. Valitsin haastateltaviksi telakalta irtisanottuja miehiä, jotka olivat vuosien 2014–2016 aikana säännöllisesti osallistuneet irtisanotuille kohdennettuun vertaistukiryhmän toimintaan. Perusteeksi haastateltavaksi kutsumiseen asetin vähintään kahdenkymmenen vuoden uran telakoilla sekä vakituisen työ- tai opiskelupaikan puuttumisen irtisanomisen jälkeen. Suoritin haastateltavien rekrytoinnin puhelimitse niiden yhteystietojen avulla, joita haastateltavat olivat minulle, vertaistukiryhmän koordinaattorille, antaneet. Haastateltaviksi valikoitui näin irtisanottuja miehiä,

jotka olivat viimeisten kuukausien aikana ennen haastattelukutsua olleet aktiivisia ryhmätoiminnassa ja asuivat samalla paikkakunnalla tai sen lähiympäristössä, jonka telakalta heidät irtisanottiin. Puhelimessa kerroin tutkimustehtäväni ja -menetelmät referoimalla laatimaani *Haastateltavan informointi* -lomaketta (Liite 1). Lomake käytiin tarkemmin läpi varsinaisten haastattelujen alussa. Pidin tärkeänä myös oman roolini tarkentamista, ja varmistin että haastateltavat ymmärtävät tutkimuksen liittyvän opintoihini, eikä työtehtäviini vertaistukiryhmän parissa. Kaikki haastatteluun kutsutunani miehet suostuivat haastateltaviksi. Haastattelut toteutettiin kesä- ja heinäkuun aikana vuonna 2016 toimistossani yhtä haastattelua lukuun ottamatta, joka toteutettiin vertaistukiryhmän suosimalla, järjestösektorin työnantajani kesämökillä. Haastateltavilla oli mahdollisuus valita myös muu paikka haastattelulle.

Kaksi ensimmäistä haastattelua olivat pilottihaastatteluja, joissa halusin kokeilla haastatteluteemojen toimivuutta suhteessa tutkimuskysymyksiini. Pilottihaastattelujen jälkeen tarkensin haastatteluteemoja hieman, mutta tarkennukset olivat niin vähäisiä, että jätin pilottihaastattelut osaksi lopullista seitsemän haastattelun aineistoa. Kysymysrunko tarkentui hieman myös myöhempien haastattelujen välillä. Haastatteluteemat olivat *työhistoria, lapsuus, työ telakalla, työnteolle annetut merkitykset, telakkalaisen identiteetti, telakan työyhteisö, työn menetys, arki haastatteluhetkellä, sosiaaliset suhteet, omaisuuden merkitys, mieliala ja terveys, työttömyys Suomessa, neuvot työnsä menettävälle ja tulevaisuuden suunnitelmat*. Haastatteluteemat ja kysymysrunko on esitelty tarkemmin liitteessä 2. Kirjoitin valmiita kysymyksiä itselleni muistiin haastattelutilannetta varten, mutta säilytin mahdollisuuden vapaaseen keskusteluun ja ennakoimattomien teemojen käsittelyyn. Haastattelut noudattivat kuitenkin pitkälti samaa kaavaa, vaikka niissä painottuivatkin eri teemat ja niiden pituus vaihteli yllättävän paljon. Haastattelujen kesto vaihteli 41 minuutista 96 minuuttiin, ja äänitallennetta kertyi yhteensä yli kahdeksan tuntia. Tutkimussuunnitelmassa olin tavoitellut suorittavani 8–12 haastattelua, mutta seitsemän haastattelun jälkeen katsoin tutkimustehtävään sopivaa aineistoa kertyneen riittävästi.

Haastateltavien ikäjakaumaksi muodostui 48–63 vuotta. Yli kuusikymmentävuotiaita oli kolme, ja he kaikki ilmoittivat olevansa valmiita palaamaan työhön sopivan tilaisuuden ilmaantuessa. Haastateltavista neljä oli haastatteluhetkellä työttömiä työnhakijoita, yksi työeläkkeellä, yksi työkyvyttömyyseläkkeellä ja yksi määräaikaisessa työsuhteessa järjestösektorilla. Haastateltavista viisi oli ammatiltaan levyseppiä ja kaksi hitsaajia. Kaksi haastateltavaa oli naimisissa, kolme eronnut ja eronneista yksi eli avoliitossa. Kolmella haastatelluista oli lapsia.

Aineiston hallinta ja käsittely

Valmiin haastatteluaineiston käsittelyssä noudatin ennalta laatimaani aineistohallintasuunnitelmaa. Koska haastatteluaineisto on tarkoitettu lisätä tutkimuksen valmistuttua Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston aineistopankkiin, on aineistohallintasuunnitelmassa noudatettu tietoarkiston ohjeistusta tunnisteellisten aineistojen käsittelystä ja etiikasta (Aineistohallinnan käsikirja [verkkajulkaisu]).

Muunsin äänitallenteet tekstimuotoon litteroimalla, jolloin tekstiaineistoa kertyi yhteensä 142 liuskaa. Litterointi tapahtui niin sanotusti eksaktina, eli haastattelijan ja haastateltavan äänitallenteelle tuottama materiaali litteroitiin yksityiskohtaisesti. Eksaktilla litteraatiomallilla halusin varmistaa aineiston monipuoliset käyttömahdollisuudet tulevaisuudessa. Näin ollen säilytin litteroinnissa myös täytesanat (esim. ”tota”, ”niinku”), toistot, keskenjäävät tavut ja yksittäiset äännähdykset. Kirjasin myös tunteen ilmaukset (esim. nauru, liikuttuminen) ja erilaiset painotukset tekstiin. Puheen lisäksi kirjasin myös tauot ja niiden pituudet (lyhyt tai merkitsevä), sekä mahdolliset haastattelutilannetta häiritsevät ulkoiset tekijät kuten puhelimen soiminen. Litterointimerkinnöissä on soveltaen noudatettu *Haastattelun analyysi* -teoksen (Ruusu vuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 460–461) litterointikäytänteitä. Tässä tutkimusraportissa esiintyviä haastatteluotteita olen muokannut helpommin luettavaan muotoon.

Aineiston tunnisteellisuus

Kaikki haastateltavaan liittyvä tieto voidaan tulkita tunnistetiedoksi. Ne luokitellaan kolmeen kategoriaan; *suorat tunnisteet* (koko nimi, henkilötunnus, biometriset tunnisteet jne.), *vahvat epäsuorat tunnisteet* (postiosoite, auton rekisteriote, harvinainen ammattinimike tai harvinainen sairaus jne.) ja *epäsuorat tunnisteet* (sukupuoli, ikä, asuinkunta ja ammattinimike). (Aineistohallinnan käsikirja [verkkajulkaisu]: Tunnisteellisuus ja anonymisointi.)

Olen pyrkinyt häivyttämään tunnisteellisuuden aineistosta litteraatiovaiheessa lähes kokonaan, jolloin aineisto muuttuu anonyymiksi. Anonyymin aineiston perusteella ei millään kohtuullisesti toteutettavin keinoin voi tunnistaa yksittäisiä tutkittavia. Tässä tutkimuksessa anonymisointi tarkoittaa suorien ja vahvojen epäsuorien tunnistetietojen poistamista ja epäsuorien tunnisteiden harkinnanvaraista karkeistamista ja luokittelua. Anonymisointiin ei ole olemassa selkeitä ohjeita, vaan jokaista aineistokappaletta on tarkasteltava omana kokonaisuutenaan ja varmistaa, että tekstitiedoston avulla ei ole mahdollista tunnistaa haastateltua henkilöä. Tutkielman kannalta ammattitiedot ja ikä ovat olennaisessa asemassa, mutta esimerkiksi asuin- ja syntymäpaikkatiedot

eivät ole merkitykseltään tärkeitä. Tällöin ammattitiedot voidaan säilyttää sellaisenaan ja asuin- ja syntymäpaikkatiedot voidaan karkeistaa tekstitiedostoon. (Aineistohallinnan käsikirja [verkkojulkaisu], Tunnisteellisuus ja anonymisointi.)

Tunnistetietojen karkeistaminen on toteutettu tutkielman aineistossa seuraavasti: haastateltavat on nimetty litteraatitiedostoon peitenimellä, ja muut haastatteluissa mainitut henkilöt kategorisoidaan esimerkiksi kategorioilla *isä*, *vaimo*, *työtoveri*, *työvoimahallinnon virkailija* ja *työnjohtaja*. Paikkakunnat ja kaupunginosat merkitään *kunta*, *kaupunki*, *kylä* tai *kaupunginosa* ja yritysten nimet Tilastokeskuksen toimialaluokituksen (Toimialaluokitus 2008) mukaan esimerkiksi *konepaja* tai *laivanrakennusyhtiö*. Sen sijaan lakkautetun telakan sijaintikunnan olen säilyttänyt tässä raportissa julkisena, sillä katsoin, että sen selvittäminen karkeistamisen jälkeenkin olisi ollut vaivaton tehtävä tapauksen harvinaisen luonteen vuoksi. Näin välttyin myös siltä, että olisin joutunut karkeistamaan telakan lakkauttamisen ajankohdan ja näin salannut tiedon tapauksen ajankohtaisuudesta. (Aineistohallinnan käsikirja [verkkojulkaisu], Tunnisteellisuus ja anonymisointi.)

4.3 Menetelmänä diskurssianalyysi

Kun aineistoa kerätään haastattelumuodossa, on tutkijalla mahdollisuus suhtautua aineistoon joko *realistisesti*, eli haastateltavien todenmukaisina selontekoina aineiston ulkopuolisesta todellisuudesta, tai *idealistisesti*, jolloin aineiston katsotaan olevan itsessään sitä todellisuutta, jota tutkitaan (Seale 1998, 202–216). Omassa tutkimuksessani haluan painottaa jälkimmäistä, idealistista näkökulmaa, tai ”näytenäkökulmaa” Alasuutarin tavoin (Alasuutari 1995, 67). Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että sen sijaan että tutkisin haastattelun ulkopuolista todellisuutta jota haastateltavat pyrkivät kuvailemaan, tutkin haastattelutilannetta vuorovaikutustilanteena ja haastateltavien tässä kontekstissa käyttämää kieltä ja diskurssien kirjoja. Johanna Ruusuvuoren ja Liisa Tiittulan (2005, 10) mukaan haastatteluaineistoon suhtautuminen eroaa juuri sen mukaan, miten tutkija näkee kielen merkityksen todellisuuden tuottamisessa. Myös he painottavat idealistista näkökulmaa, joka on vallannut alaa sosiaalitieteissä 1980-luvulla tapahtuneen kielellisen käänteiden ja etnometodologisen sekä konstruktionistisen tutkimusotteen myötä.

Koska käsittelen haastattelutilannetta vuorovaikutustilanteena, jossa todellisuutta tuotetaan ja uusinnetaan, on tehtäväni tutkia myös omaa rooliani haastattelijana sekä vuorovaikutuksen toisena osapuolena, jolla on omat ennakoasenteet aiheeseen ja tietynlainen ulkopuolisen rooli telakkatyömieskulttuurin näkökulmasta. Uskon että haastateltavien selonteot saattaisivat olla erilaisia, jos haastattelijana olisi toinen henkilö ja kysymykset eri tavalla aseteltuja. Tilannesidonnaisuudestaan huolimatta haastatteluaineisto tarjoaa mahdollisuuden löytää toistuvia

maskuliinista identiteettiä rakentavia diskursseja ja selontekotapoja eri haastateltavien puheessa, jolloin tehtäväkseni jää tulkita mitä nämä diskurssit merkitsevät ja mitä telakkatyömiehet niillä tiedostaen tai tiedostamattaan haluavat minulle tutkijana ja tutkimustulosten välittäjänä viestittää. (vrt. Ruusuvuori & Tiittula 2005, 10.)

Diskurssianalyysi

Kun käsitykseni todellisuuden kielellisestä rakentumisesta on edellä mainitun kaltainen, olen lähtenyt tarkastelemaan aineistoani diskurssianalyysin menetelmällä. Suoninen (2016c, 229–248) kuvaa artikkelissaan *Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen*, miten diskurssianalyysi keskittyy sen ”pohtimiseen, miten toimijat tekevät ymmärrettäväksi asioita kielenkäytöllään”. Diskurssianalyttinen kielenkäytön analysointi alkaa Suonisen mukaan niiden sanastojen kartoittamisella, mitä puhujat käyttävät haastattelussa esille tulleiden aiheiden kuvailemiseksi. Toinen vaihe, jolloin varsinainen analyysi tapahtuu, keskittyy aineistoon kielellisinä tekoina, eli mitä puhuja on halunnut kielellään viestittää itsestään ja moraalista toimijuudestaan. Diskurssianalyysissä puhuntaan suhtaudutaan tekoina, joilla on tarkoitus tehdä ymmärrettäväksi sekä puhujaa itseään, että ympäröivää todellisuutta. Tuon tarkoituksen näkyväksi tekeminen analyysin keinoin vaatii tutkijalta rivien välistä lukemista, sanojen ja lauseiden implisiittisten merkitysten hakemista ja haastateltavien kulttuurisen ja sosiaalisen taustan tuntemista. Suoninen kutsuu näitä puhetekoja selonteoksi, joiden tarkastelussa olennaista on juuri (1) niissä käytetyt merkitykset, (2) merkitysten esittämisen keinot vuorovaikutustilanteessa ja (3) se, miten selonteot rakentavat sosiaalista todellisuutta. Selontekojen ja merkitysten kautta muodostuneen todellisuuden välille syntyy siis jatkuva sykli, jolloin puhuja ammentaa merkitysmaailmasta, ja puhuessaan muokkaa tuota samaa merkitysmaailmaa. Edley (2001, 198) myöntää diskurssien löytämisen teksteistä olevan työlästä. Hän korostaa, että tutkijan on luotettava intuitioonsa diskursseja määriteltäessä, sillä mitään valmista kaavaa tai reseptiä diskurssianalyysiin ei ole.

Jokinen, Juhila ja Suoninen (2016, 34–35) kuvailevat diskurssia ”verrattain eheäksi säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemiksi, joka rakentuu sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentaa sosiaalista todellisuutta”. Diskurssit eivät ilmene ainoastaan puheessa, vaan niitä voidaan havaita esimerkiksi eleissä, taiteessa tai fyysisessä väkivallassa. Sanallinen viestintä on kuitenkin se muoto, jolla suurin osa eri asioiden merkityksellistämistä toteutetaan. Diskurssit eivät myöskään ilmene luonnollisesti ja selvästi havaittavissa olevina kokonaisuuksina sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, vaan ne ovat tulkinnanvaraisia ja rakentuvat yleensä vain tieteellisen tutkimuksen kontekstissa. Suoninen (2016a, 62) pyrkii yksinkertaistamaan diskurssi-käsitteen

ymmärtämistä lainaamalla Ian Parkerin listaa diskurssin tunnistamisen kriteereistä:

- Diskurssi realisoituu tekstissä
- Diskurssi liittyy objekteihin
- Diskurssi sisältää toimijat
- Diskurssi on yhtenäinen merkityssystemi
- Diskurssi viittaa toisiin merkityssystemeihin
- Diskurssi reflektoi omaa puhetapaansa
- Diskurssi on historiallinen

Wetherellin (2005, 15–18) mukaan diskurssit välittyvät kielen kautta ja ovat näin ollen sosiaalista toimintaa. Kieli rakentaa sosiaalista todellisuutta ja on eräänlainen sosiaalisen elämän peruskivi. Diskurssit eivät vain kuvaile todellisuuden objekteja, sosiaalisia maailmoja, ihmisten mieliä ja sosiaalisia suhteita, vaan nämä objektit myös rakentuvat diskurssien kautta. Lopulta inhimillinen todellisuus saa merkityksensä sanoissa, ja kaikki mitä tapahtuu tai on olemassa merkityksellistyy vain sanojen kautta. Kun ihmiset merkityksellistävät tapahtumia ja todellisuutta sanoilla syntyy diskursseja, joita voidaan hyödyntää myös tulevaisuuden vuorovaikutustilanteissa. Diskurssin syntyessä syntyy myös uudenlainen tapa luoda merkityksiä sosiaalisesta todellisuudesta, ja kun diskurssia käytetään, tuo sosiaalinen todellisuus herää uudelleen eloon. Syntyneitä diskursseja voidaan tulevaisuudessa hyödyntää monipuolisesti ja siitä voi tulla joko hegemoninen, syrjitty tai muunneltu.

Diskurssien tutkija on kiinnostunut siitä, miten diskurssit syntyvät ja miten niitä käytetään eri konteksteissa. Diskurssien sisällöllinen todenperäisyys, mitä ”oikeasti” tapahtui, ei ole relevanttia, sillä todenperäisyyden todistaminen on vaivalloista ja ylipäätään todenperäisyyden olemassaolo on kyseenalaista. Wetherell perustelee väitettään siitä, että diskurssi on sosiaalista toimintaa kolmella argumentilla. Ensimmäiseksi hän esittää, että kielenkäyttö on toimintaa siinä missä juokseminen ja syöminen, eikä ainoastaan todellisuuden johdannainen, ”valokuva” sosiaalisesta todellisuudesta. Tosiasiassa kieli on kompleksinen kulttuurinen ja psykologinen kokonaisuus, joka tuottaa muutoksia todellisuuteen ja saa sosiaalisen todellisuuden elämään. Toiseksi kielellä on oma funktionsa retorisenä välineenä, jolla voidaan esimerkiksi suostutella toista ihmistä vaihtamaan mielipidettään tai tekemään toisin kuin oli suunnitellut. Kielen kautta on mahdollista luoda ja esittää vaihtoehtoisia näkemyksiä sosiaalisesta todellisuudesta, väitellä niistä ja yrittää tulla yhteisymmärrykseen muiden yhteisön jäsenten kanssa. Kielenkäyttö vaatii siis työtä onnistuakseen ja ollakseen rakentavaa. Kolmanneksi Wetherell esittää, että kieli on yhdessä sovittua, ja se ammentaa kulttuurisista ja historiallisista merkitysten prosesseista, jotka ovat kokonaisuudessaan hyvin monimutkaisia. Merkitykset taas ovat suhteellisia aikaan, paikkaan ja sosiaaliseen kontekstiin

liittyen, mutta yhteisön sisällä tietyt merkitykset ”sovitaan” lähtökohtaisesti lukituiksi, kuten eri sanojen ja sanontojen merkitykset. Diskurssit, joissa merkitykset heräävät eloon ovat kuitenkin niitä merkitysten kantajia, joissa kulttuurisia merkityksiä kyseenalaistetaan, muunnellaan, typistetään ja jatketaan. Samoilla sanoilla ja kielellisillä teoilla voi olla eri merkityksiä eri kulttuureissa. Merkitykset ovat siis yhteistyön tulosta ihmisten välillä, eivätkä ne kumpua luonnollisesta ympäristöstä valmiina aihioina. (Wetherell 2005, 16–18.)

Diskurssianalyysi on Edleyn (2001, 202.) jaettu kahteen osa-alueeseen. Ensimmäinen osa-alue juontaa juurensa Foucault'laiseen koulukuntaan, jossa diskurssianalyysin päätehtävä on tutkia puhujaa subjektina, diskurssien eri merkitysten vaikutuksen paineen alaisena, vailla suuria mahdollisuuksia toimia itsenäisenä diskurssien käyttäjänä. Tämä koulukunta tutkii näin ollen valtasuhteita ja kulttuurin makrotasolla syntyviä subjektipositioita, sekä diskursseissa muodostuvia kokonaisuuksia instituutioita, kuten oikeuslaitos tai lääketiede. Toisen koulukunnan tutkimuksellisenä painopisteenä on enemmän puhujan toimijuus ja mahdollisuus valikoida erilaisista kulttuurisista repertuaareista kulloiseenkin vuorovaikutustilanteeseen sopivin. Tässä koulukunnassa diskurssit nähdään ”vähemmän monoliittisina”, pieninä retorisina palasina, joita toimija voi puheaktin kautta rakentaa omanlaistaan sosiaalista todellisuutta ja yksilöllistä identiteettiään.

Oma tutkimukseni kallistuu jälkimmäisen koulukunnan suuntaan, sillä haluan nähdä diskurssien valikoiman mahdollisuutena muutokseen tai yksilölliseen tasapainoon. Tähän fragmentoitunut moderni kulttuuri tarjoaa mielestäni enemmän välineitä kuin esimerkiksi sata vuotta sitten, jolloin lokaalisti muodostuneet kulttuuriset merkityssystemit ehkä jättivät retorille selonteolle paljon niukemmin valinnanvaraa. Käyttämäni tutkimusmenetelmä, haastattelussa rakentuneen puheen analyysi, on hedelmällisempi juuri toimijuutta korostavalle tutkimusotteelle, kun taas esimerkiksi mediassa rakennettujen subjektipositioiden tutkimukseen saattaisi Foucault'lainen suuntaus soveltua paremmin. En kuitenkaan sivuuta toista koulukuntaa tietoisesti, sillä puheessa esiintyvien identiteettiä rakentavien diskurssien taustalla voi olla ”monoliittisiakin” kulttuurisia diskursseja, tässä tapauksessa esimerkiksi käsitys työnteosta suomalaisen miehen identiteetin peruskivenä.

Analyysin eteneminen

Diskurssianalyysin eteneminen tutkimuksessani pohjautuu Suonisen (2016b, 107–143) käyttämään menetelmään. Ensimmäisenä aineistosta etsitään eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä, toiseksi identifioidaan mahdollisimman monta merkityssystemiä alustavista havainnoista ja kolmanneksi tarkastellaan jokaista merkityssystemiä erillisenä kokonaisuutenaan. Vaikka jokaisen

merkityssysteemin tarkastelu olisikin tiedon tuottamisen kannalta paras vaihtoehto, on tarkastelun alle valittava ne merkityssysteemit, jotka ilmenevät useimmin eri haastatteluissa, jotka tuovat esille ristiriitoja tai vahvistavat aiempia käsityksiä maskuliinisuuden rakentamisen käytänteistä, tai jotka ovat tyypillisiä vain joidenkin taustatietojen pätiessä. Kun merkittävimmät merkityssysteemit on kartoitettu ja analysoitu, voidaan siirtyä niiden tarkasteluun haastattelun vuorovaikutuskontekstissa ja tuoda esille merkityssysteemien funktionaalisuutta maskuliinisen identiteetin rakentamisessa. Olennaista on havainnoida, minkälaisissa aihepiireissä vedotaan tiettyyn diskurssiin, mitä jollakin diskurssilla halutaan todistella ja miten diskurssit toimivat esimerkiksi vastapuheena haastattelijan esille tuomiin teemoihin tai kulttuurisiin oletuksiin esimerkiksi työttömyyden vaikutuksista. Lopulta on mahdollista rakentaa diskurssien kautta laajempaa kokonaisuutta siitä, minkälaisia subjektipositioita ja identiteettejä haastateltavat selonteoillaan rakentavat.

Yksilö voi tuottaa samassa haastattelussa useitakin erilaisia identiteettejä ja subjektipositioita, jotka voivat olla myös ristiriidassa keskenään. Suonisen mukaan eräs yleisesti haastatteluissa ilmenevä diskurssi onkin ristiriitojen lieventäminen omissa selonteoissa. Näin yksilö voi pitää yllä haastattelussa rakentamansa tarinan näennäistä johdonmukaisuutta, ja luoda itsestään kuvan tasapainoisena ja luotettavana ihmisenä ja puhujana. Kun ristiriitaisuuksia ilmenee haastatteluaineistossa, ei ole syytä huolestua puhujan mielentilasta. Suonisen mukaan varsinkin länsimaissa on mahdollista kertoa samasta asiasta useilla eri tavoilla. Tutkijan tärkein tehtävä ei olekaan eri merkityssysteemien havaitseminen, vaan niiden funktioiden järjestäminen varsinaisessa vuorovaikutustilanteessa. (Suoninen 2016a, 61.)

Tutkimuksessani analyysiprosessi alkoi pitkään kestäneessä litterointivaiheessa. Toteutin litteroinnin eksaktisti useita viikkoja kestäneessä prosessissa, jonka aikana haastattelujen sisältö tuli yksityiskohtia myöten tutuksi. Litteroinnin aikana pidin päiväkirjaa, johon kirjasin ylös alustavia havaintoja, oivalluksia ja ajatuksia tutkimustehtävän ratkaisemiseen liittyen. Muistiinpanot osoittautuivat myöhemmin tärkeiksi palasiksi, kun analyysi eteni kohti maskuliinisten diskurssien hahmottamista. Litteroinnin jälkeen ryhdyin koodaamaan tekstiä eri aihepiirien mukaan, jotka kategorisoin karkeasti haastattelu-teemoja mukailleen. Lisäksi käytin muita koodeja, kuten “naisiin kohdistuva puhe” ja “itsereflektio”, jotka eivät varsinaisesti olleet haastattelu-teemoja, mutta muodostuivat analyysin kannalta merkittäviksi selontekojen merkityssysteemeiksi. Käytin koodaamisessa apuna QDA Miner -ohjelmistoa. Eri koodeja kertyi kaikkiaan 13, ja ne kaikki esiintyivät jokaisessa haastattelussa. Tämän jälkeen ryhdyin tarkastelemaan haastateltavien selontekojä eri koodien piirissä. Selonteosta alkoi vähitellen hahmottumaan tiettyjä diskursseja, jotka toistuivat sekä eri haastatteluissa, että eri koodeissa. Nämä havainnot kirjasin omaan tiedostoonsa, jakaen havainnot kuitenkin haastateltavien mukaan omiin kappaleisiinsa. Selonteosta

tekemistäni havainnoista ja haastatteluotteista kertyi yhteensä lähes sata sivua raakaa tekstiä, joka perustui osittain maskuliinisuuksien tutkimuksen aiempiin tuloksiin mutta myös omaan intuitiooni siitä, mikä aineistossani on mielenkiintoisinta ja jatkoanalyysiin sopivaa materiaalia. Tiivistin muistiinpanot 23 sivun mittaiseksi listaksi karsimalla ne selonteot ja diskurssit, jotka joko esiintyivät vain harvoin tai eivät näyttäneet tutkimustehtäväni kannalta relevantteina aiheina. Lopulta aineistosta erottui selvästi kolme pääasiallista diskurssia, jotka toistuivat kaikissa haastatteluissa, tulivat esille useissa eri teemoissa ja olivat mielenkiintoisia maskuliinisuuksien tutkimuksen näkökulmasta. Nämä diskurssit on esitelty luvussa 5. Diskurssianalyysi vei valtaosan tutkimukseen käyttämästäni ajasta, mutta tutkimustehtävän loppuun saattamiseksi jatkoin analyysia ensin subjektipositivoiden kartoittamisella suhteessa eri diskursseihin sekä hahmottamalla mahdollisen kaikille yhteisen maskuliinisen identiteetin piirteitä. Tässä osuudessa hyödynsin vahvasti jo olemassa olevaa teoriaa. Havainnot ja teoria subjektipositivoihin ja maskuliinisiin identiteettiin liittyen on esitelty luvussa 6.

4.4 Tutkijan rooli

Haastatteluja edeltävä haastattelijan ja haastateltavan välinen suhde on merkittävä tekijä aineiston muodostumisen kannalta, ja se on otettava huomioon aineiston analyysissa. Hirsjärven ja Hurmeen (2000, 23) mukaan haastatteluaineisto on molempien osapuolten yhteinen tuotos. Tutkija määrittää haastattelun kulun ja haastattelurungon, ja tuo haastatteluun mukanaan omat ennakkokäsityksensä, arvonsa ja tieteellisen näkökulmansa. Haastattelun osapuolilla on myös omat roolinsa. Haastattelijalta odotetaan tehtäväkeskeistä toimintaa ja luottamuksellisuuden osoittamista tutkimustilanteessa. Lisäksi haastattelijan tulee olla samaan aikaan sekä osallistuva että tutkiva osapuoli ja enemmän diplomaatti kuin tekninen tiedonkerääjä. Haastattelijan on myös osattava olla puolueeton ja olla kertomatta omia mielipiteitään haastattelun teemoista. (emt., 93–101.)

Kaikki haastateltavat olivat minulle ennestään tuttuja irtisanotuille telakkalaisille kohdennetun vertaistukiryhmän kautta, jonka koordinaattorina työskentelin vuosina 2014–2016. Ryhmän toimintaan kuuluivat viikoittaiset kokoontumiset hankkeesta vastaavan järjestön tiloissa, yritysten edustajien tapaamiset sekä erilaiset luennot ja harrastetoiminnot. Olen lisäksi avustanut irtisanottuja työ- tai opiskelupaikan haussa sekä eläkehakemusten laatimisessa henkilökohtaisissa tapaamisissa. Haastattelijan rooliin asettuminen edellytti ryhmätoiminnan koordinaattorin roolin tietoisista välttelyä haastattelutilanteessa. Koordinaattorin roolissa olen toiminut telakkalaisten avustajana, joka poikkeaa tutkivan haastattelijan roolista merkittävästi. Välttely on olennaista aineiston ymmärrettävyyden suhteen, sillä koordinaattorin roolissa minulla on ollut paljon yhteisiä kokemuksia haastateltavien kanssa ja tiettyjä tuttuja puheenaiheita, joita ryhmätoiminnan

yhteydessä ollaan käsitelty. Haastateltavat sisäistivät hyvin roolinvaihdoksen, vaikka he välillä viittasivatkin asemaani suhteessa ryhmään ja toivat esille ryhmän sisällä tapahtuneita asioita. Tutkijan rooliin sisältyvä tiedon keräämisen funktio kysymysten kautta oli kohdallani luontevaa, sillä olen aiemmin tehnyt kymmeniä haastatteluja sanomalehtitoimittajana. Vaikka haastattelu sanomalehteen poikkeaa luonteeltaan tutkimushaastattelusta, näen että asetelma on samankaltainen puolueettomuudessaan, objektiivisuudessaan ja vuorovaikutussuhteiltaan.

Ennestään tuntemani haastateltavat eivät vierastaneet tutkimushaastattelun tyyliä, sillä he osasivat mukautua tilanteeseen melko hyvin. Hirsjärven ja Hurmeen (2000, 95) mukaan haastattelija voi ”opettaa” haastateltavaa, joka ei ymmärrä haastateltavan rooliodotuksia tai haastattelun normaalia kulkua haastattelun alussa. Pääosin haastateltavat kertoivat näkökantojaan luonnollisella tavalla ja pysyivät kysymyksen rajaamassa aiheessa. Muutaman haastateltavan kohdalla jouduin kuitenkin ilmaisemaan etenemissuunnitelmani heti alussa, sillä ilmeisesti jännityksestä johtuen haastateltava saattoi esimerkiksi alkaa kertomaan koko elämäntarinaansa, kun kysyin syntymäpaikkaa. Toisissa tapauksissa taas syventävät jatkokysymykset tulivat tarpeeseen etenkin, jos läpikäytiin aiheita, jotka liittyivät hyvinvointiin tai muihin yksityisasioihin, kuten perhesuhteisiin. Työttömiä isiä tutkiessaan Sari Kokkonen (2003, 40–41) koki sukupuolensa olleen hyödyksi haastattelun sujuvuuden kannalta. Hänen mukaansa oli helpompi käydä läpi esimerkiksi perhesuhteisiin liittyviä tai muilla tavoin arkoja aiheita naisena, joka haastattelee miestä. Kokkonen arvioi, että miesten kesken ei puhuta tietyistä aiheista, joista voidaan keskustella naisen kanssa. Omissa haastatteluissani sukupuoli ei noussut merkittäväksi tekijäksi, vaikka huomasin naureskelevani miehille tyypilliselle huumorille ja ohjaavani keskustelua eteenpäin siinä vaiheessa, kun haastateltavan tunteet mahdollisesti nousivat tai olivat nousemassa pintaan. Keräämäni aineiston teemoittain jatkuva kattavuus on mielestäni osoitus siitä, että tutkimukselle asetetut tavoitteet ovat myös tiedonkeruuvaiheessa toteutuneet.

Marienthalin ja Voikkaan tehtaita koskevien tutkimusten kohdalla tutkijoiden henkilökohtaiset intressit tulivat esille tutkimusraporteissa. Marienthalissa tutkijat halusivat vaikuttaa myönteisesti tehtaalta irtisanottujen tilanteeseen ja tuottaa merkityksellistä tietoa vastaavia tapauksia varten (Jahoda & Lazarsfeld & Zeisel 2002/1971, xii; xiv). Voikkaan tapauksessa tutkijat taas olivat kotoisin lakkautetun tehtaan seudulta, ja kokivat tämän tunnetasollakin vaikuttavan kytköksen voimavarana tutkimuksen tekemiselle (Melin & Mamia 2010, 15). Rauman telakan tapauksessa olen tutkijana ryhmätoiminnan koordinaattorin roolin ohella monella tavalla kytkeytynyt tutkimuskohteeseen. Olen ensinnäkin kaupungin pitkäaikainen asukas, joten tunnen telakan historian ja ymmärrän telakan merkityksen alueelle. Toiseksi, olen tehnyt lyhyitä työjaksoja telakalla 2000-luvun alussa, tosin muissa kuin laivanrakennustehtävissä. Kolmanneksi, lähipiiriini kuuluu lukuisia ihmisiä, jotka ovat jossain vaiheessa työskennelleet telakalla eri tehtävissä. Olen

lähtöisin perheestä, jossa isä työskenteli pitkään telakkatyömiehenä, ja myös äiti on viettänyt lyhyen ajan työurastaan telakka-alueella. Myös useat lapsuudenystäväni ovat olleet eri työtehtävissä telakalla. Tiiviistä kytköksistä kumpuava halu vaikuttaa myönteisesti joukkoirtisanomisten seurauksiin oli merkittävässä asemassa ottaessani vastaan hanketyöntekijän työn vuonna 2014. Työsuhteen aikana asenteeni muuttui ammatilliseksi asiakaskuntaa kohtaan, ja mahdolliset tunnesiteet telakkaan eivät lopulta toimineet työn tekemisen motiivina. Sama ammatillinen asennoituminen määrättyyn tehtävään on jatkunut myös tämän tutkielman kohdalla, enkä ole kokenut suurta tarvetta vaikuttaa haastateltavien tai kohderyhmän tilanteeseen omalla työlläni. Tutkimuksen tulokset asettuvat irtisanomisten, työttömyyden ja maskuliinisuuksien tutkimuksen jatkumoon, ja ovat julkisten toimijoiden, kuten työvoimaviranomaisten ja sosiaalipalveluiden tuottajien, sekä muiden tutkijoiden käytettävissä. Objektiivisuuteen pyrkiminen ja vääristymättömän tiedon tuottaminen ovat näin ollen olleet tärkeimpiä kriteereitä oman tutkimukseni edetessä.

5 Irtisanottujen maskuliiniset diskurssit

Tässä luvussa käsittelen ne maskuliiniset diskurssit, jotka ovat tutkimustehtävän näkökulmasta relevantteja, ja joiden esiintyminen keräämässäni aineistossa on ollut toistuvaa. Olen nimennyt diskurssit familistiseksi, yhteisölliseksi ja itsehallinnan diskursseiksi. Diskurssien kautta välittyy kuva haastateltavien maskuliinisuuden tekemisestä vuorovaikutuksen selonteoissa, sillä ne avaavat näkökulmia esimerkiksi työelämään, kodin piiriin ja hyvinvointiin. Jokaisen diskurssin kohdalla olen kartoittanut diskurssin alalajeja, joiden avulla tarkastelen saman diskurssin esiintymistä eri teemoissa. Kuvaavaa diskursseille onkin se, miten yksi diskurssi saattaa nousta esiin useissa haastattelun teemoissa, mutta varsin yhdenmukaisesti eri haastattelujen välillä. Maskuliiniset diskurssit ovat niitä perusrakennusaineita, joilla haastatteleman telakkatyömiehet rakentavat maskuliinista identiteettiä subjektipositioihin asemoitumisen kautta. (Edley 2001; Davies & Harré 2005.) Elävöitän tämän luvun diskurssien analyysia lukuisilla haastatteluotteilla. Otteet eivät ole suoria lainauksia litteroiduista haastatteluista, vaan olen muokannut niitä helpommin luettavaan muotoon poistamalla taukojen paikat, päällekkäisen puheen ja äännähdykset.

5.1 Familistinen diskurssi

Perhe- ja sukulaissuhteita kuvaileva puhe on telakkatyömiehiltä keräämässäni aineistossa isossa roolissa. Jo aiemmin on havaittu, että maskuliinisuus rakentuu ensisijaisesti elättäjyys-oletuksen kautta palkkatyön ja perhe-elämän akselilla (Connell 1995, 93; Willott & Griffin 1996, 77), ja että työn menetyksen jälkeen perheen merkitys maskuliinisen identiteetin rakennuskenttänä voi korostua (vrt. Kokkonen 2004, 275; Morgan 2001, 230). Perheen parissa vietetty aika ja kotona tehty työ eivät kuitenkaan pysty korvaamaan kunniallisuutta, jonka palkkatyö mahdollistaa työväenluokkaisille palkansaajille. Ne toimivat laihana lohtuna työnsä menettäneelle miehelle. Perinteiset, patriarkaaliset miehen mallit perheen elättäjänä ja autoritaarisena, etäisenä isänä ovat jo pitkään olleet kyseenalaistettuja. Elättäjädiskurssi on kuitenkin edelleen voimissaan kulttuurisella tasolla, ja havaittavissa niin muissa tutkimuksissa kuin omassa aineistossanikin. (Kokkonen 2004, 275–276, 289; Huttunen 1999, 175–187.)

Julkusen mukaan yksilöllistyminen ja jälkitraditionaaliset parisuhteessa elämisen tavat ovat uhanneet perinteisiä perheen rakenteita jo 1900-luvun lopussa. Perherakenteiden muutosta vauhditti feministinen heteroperheeseen kohdistunut kritiikki, ja kritiikki vakiintui keskustelun kohteeksi myös julkisuudessa. Alun perin oletettiin, että perinteinen heterosuhteeseen perustuva

ydinperhehanne murskautuisi nopeasti, mutta toisin on käynyt. Ydinperhemalli on osoittautunut varsin toimivaksi malliksi ja vastoin ennakko-odotuksia perhe- ja parisuhteiden sekä lasten ja lastenlapsien merkitys kulttuurisissa representaatioissa on jopa kasvanut. Julkunen puhuu familistisesta liikkeestä, jossa esimerkiksi julkisuudessa esiintyvät miehet ovat kertoneet katuvansa käyttäneensä liikaa aikaa työntekoon perheen kanssa vietetyn ajan kustannuksella. Familismin alkuperä on nähtävissä feministisessä liikkeessä, joka on pyrkinyt tuomaan esille lasten hoivan tärkeyttä työelämän paineissa, hyvää vanhemmuutta ja naisten mahdollisuutta kotiäitiyteen. (Julkunen 2010, 168–171.)

Olen nimennyt aineistossa runsaasti esiintyvän perhekeskeisen puhunnan työnsä menettäneiden miesten *familistiseksi diskurssiksi*. Vaihtoehtoina olivat perhediskurssi ja elättäjädiskurssi, mutta kumpikaan ei onnistu yhtä hyvin kuvaamaan haastattelemiini miesten puhunnassa esiintyneitä, monipuolisesti perhearvoja korostavia puhetapoja. Familistisen diskurssin osuus käsittää tutkimuksessani laajan kirjon erilaisia subjektipositioita, joihin telakkatyömiehet itsensä puheteoillaan sijoittavat suhteessa perheellisen, työssäkäyvän miehen diskurssiin. Familistinen diskurssi onkin rajattava koskemaan ainoastaan työväenluokan miehiä, sillä luokkaerojen mukainen vaihtelu maskuliinisen identiteetin rakentamisessa voi olla huomattavan suurta (Morgan 2005, 172–173). Esimerkiksi Thomas Heikellin mukaan juuri työväenluokan miehet, joiden palkka- ja koulutustaso pysyvät alhaisena, korostavat perheeseen sitoutumistaan ja pitävät itseään perheenjäsenten eräänlaisena suojelijana (Heikell 2004, 308–309).

Tuon seuraavaksi esille haastatteluissa esiin tulleita lapsuuteen liittyviä selontekoja, joista selviää telakkatyömiesten melko yhteneväiset perhetaustat ja eri sukupolvien väliset vaihtelut. Sen jälkeen siirryn tarkastelemaan haastateltavien omalle, aikuisiän perheelle omistautumisen diskursiivisia vivahteita, sekä yksinelävien tapoja kiinnittyä familistiseen diskurssiin. Lopuksi analysoin kotitöihin liittyvää puhetta, joka tuo esiin kotityön käsitteen rakentumisen nimenomaan perhepiirissä ja suhteessa esimerkiksi parisuhteen toiseen osapuoleen.

Perhe, työ ja sukupolvi: ”Ei se ollu herkkua tavallise ihmise elämä”

Kokkonen (2004, 287) on todennut *Isäkirjan* artikkelissaan, että käsitys työn tekemisestä muodostuu jo varhain lapsuudessa. Erityisesti työväestöllä ja vähän koulutetulla väestöllä suhde työhön on siirtynyt sukupolvelta toiselle perinteisenä patriarkalisena elättäjämallina. Myös Christine Heward arvioi perheen olevan se konteksti, jossa maskuliinisuus ensisijaisesti muodostuu ja siirtyy isän ja pojan välisissä suhteissa. Isän asema työelämässä määrittää lapsen tulevaisuuden

odotukset omaa työuraa ja siihen kohdistuvia vaatimuksia kohtaan (Heward 1996, 36). Omasta lapsuudesta kertominen näyttäytyy aineistossani jokseenkin vaivaannuttavana aiheena, ja selonteot lapsuusajan perhetaustasta ovat melko lyhyitä. Kysymyksiin perheen ilmapiiristä, isän ja äidin ammateista ja sisaruksista tuottavat kyllä vastauksia, mutta vain sen määrän, jonka voi hyväksyä kunnolliseksi vastaukseksi.

Lapsuuden asiat eivät selvästikään kuulu haastateltavien tämän päivän puherepertuaariin, sillä lapsuudesta kertominen edellyttäisi haastateltavista eläytymistä niihin kokemuksiin, jotka on koettu lapsena. Merja Korhonen (2004, 248) onkin todennut, että miehisen vuorovaikutuksen repertuaariin ei välttämättä kuulu perhesuhteiden erittely, vaan ihmissuhteita painottava tarinankerronta on liitetty enemmänkin naisellisiin piirteisiin. Elisabeth Badinterin (1993, 57) mukaan miehen identiteetti muodostuu negaation kautta. Esittääkseen itsensä miehenä, miehen on ensin ymmärrettävä mitä hän ei saa olla ja vasta sen jälkeen päästään käsiksi niihin maskuliinisiin identiteetteihin, jotka voidaan nähdä negaation sijaan mahdollisuuksina. Mies joutuu kieltämään itsensä kolmesti todistaakseen itselleen ja muille olevansa mies – hän on ei-naisellinen, ei-vauva ja ei-homoseksuaali. Aineistossani ei-naisellisuus ja heteroseksuaalisuus ovat itsestäänselvyyksiä, jotka eivät vaadi haastateltavilta muita diskursseja kuin ne, joissa vedotaan raskaan työn tekemiseen ja lähtökohtaisesti maskuliiniseen työympäristöön kuulumiseen. Lapsuudesta puhumisen arkaluontoisuus tuo esiin lapsen positioon asettumisen ei-maskuliinisuuden. Tämä aihe sivuutetaankin jokaisessa haastattelussa nopealla, mutta vuorovaikutuksen kannalta kohteliaalla tavalla. Näin haastateltavat samaan aikaan säilyttävät kasvonsa aikuisena miehenä sekä pitävät yllä rooliaan hyvänä ja informatiivisena haastattelun osapuolena.

Puhunnan niukkuudesta huolimatta, lapsuudesta kertominen tuo merkittävää taustatietoa haastateltavien yksilöllisistä taustoista, ja niiden yhteneväisyyksistä. Kahta lukuun ottamatta kaikki haastateltavat ovat lähtöisin perheistä, joita voi kutsua työväenluokkaisiksi ja sukupuoliroolituksiltaan perinteisiksi. Isä on tehnyt raskasta työtä ja äiti joko hoitanut lapsia kotona tai työskennellyt perinteisillä naisten aloilla, kuten palvelualalla, toimistotyössä tai tehnyt käsitöitä. Kolmen haastateltavan isä on työskennellyt vähintään jossain vaiheessa työurallaan telakalla, ja yhden isä oli vastaavissa töissä muussa metallialan yrityksessä. Kahden muista poikkeavan kohdalla isä ja äiti ovat olleet samalla alalla töissä (opettaja, maatilallinen).

Sukupolvikeskustelu on ollut sosiologiassa kirjavaa, ja esimerkiksi eri sukupolvien rajaamisesta ei ole varsinaista yhteisymmärrystä. Antti Kariston (2005, 17–22) mukaan sukupolven muodostamiseen vaaditaan tietty ikäryhmä, jotka jakavat yhteisiä historiallisia, kulttuurisia tai kansallisia kokemuksia ja muistoja. Kollektiiviset kokemukset erottavat sukupolven kohortista, joka

palvelee lähinnä väestötieteellistä tutkimusta. Sukupolvea tutkitaan yhteiskunnallisella tasolla, sillä sukupolvelle muodostuu yhteiskunnallisesti merkittävä ”kulttuurinen identiteetti”. Toisaalta sukupolven erityispiirteisiin vaikuttaa myös paikallishistoria (emt., 21–26).

Lapsuuden perhetausta ja varsinkin suhde oman isän työuraan tuottaa mielenkiintoisen sukupolvellisen risteyskohdan *Työläismies ahdingossa* -teoksesta (Heinonen 2006, 73–102). Siinä Heinonen jakaa miessukupolvien työkulttuurit kolmeen eri kategoriaan: jälleenrakentajiin, suuriin ikäluokkiin ja pieniin ikäluokkiin. *Jälleenrakentajat* ovat olleet työelämässä heti 1900-luvun puolivälin sotien jälkeisenä aikana, jolloin runneltua maata rakennettiin yhdessä jälleen toimivaan kuntoon. Jälleenrakentajien sukupolvea kuvaa se, että töitä riitti kaikille ja kaikilla oli paikkansa kansallisuuteen ja sen arvoihin perustuvassa yhteiskunnassa. Jälleenrakentajien sukupolvi voidaan nähdä haastateltavien vanhempien sukupolvena. *Suuret ikäluokat*, johon haastateltavat itse pääasiassa kuuluvat, ovat jälleenrakentajien jälkeläisiä. Suurilla ikäluokilla tarkoitetaan yleensä vuosina 1945–1949 syntyneitä, mutta Heinonen on laajentanut suurten ikäluokkien määritelmää koskemaan myös 1950-luvulla syntyneitä (emt., 89; vrt. Karisto 2005, 21).

Käytän Heinosen määritelmää, sillä hänen rakentama kuva suurten ikäluokkien miehisestä työkulttuurista korreloi hyvin oman aineistoni diskurssien kanssa. Suuria ikäluokkia kuvaa hänen mukaan tuotantorakenteen muutos, eli nopea teollistuminen ja sen aiheuttama muuttoliike maaseudulta tehtaiden ympärille muodostuneisiin taajamiin ja kaupunkeihin. Elämä muuttui nopeaa tahtia, mutta suhtautuminen työhön toimintana koko yhteisön hyvinvoinnin puolesta siirtyi myös suurten ikäluokkien sukupolvelle. Selvä ero sukupolvien kesken on se, miten suurista ikäluokista tuli palkkatyöläisiä ja kuluttajia markkinatalouden ohjaamassa työelämässä. Näin ollen työn tekemisen protestanttinen eetos yhdistyi uhkakuvaan työttömyydestä ja taloudellisesta ahdingosta. (Heinonen 2006, 73–102.) Kariston määrittelyssä suurten ikäluokkien sukupolvi näyttäytyy sodan jälkeisen ”baby boomin” seurauksena. Aikakausi johon suuret ikäluokat syntyivät, oli varsin poikkeava, eikä yli sadan tuhannen lapsen vuosittaisiin syntyvyyslukuihin ole myöhemmin päästy. Voidaan ajatella, että kulttuurinen kuilu sodan kokeneiden jälleenrakentajien ja suurten ikäluokkien välillä on leveä. Suurten ikäluokkien kollektiivisia kokemuksia ovat olleet hyvinvointivaltion synty ja sosiaaliturvan kehitys, television ja populaariviihteen suosion kasvu sekä naisen aseman muutos työelämässä. (Karisto 2005, 23–25.)

Haastateltavien kohdalla on mielenkiintoista ajatella, miten telakka työpaikkana on saattanut toimia eräänlaisena kulttuurisena kapselina, jossa jälleenrakentajien yhteisen hyvän eteen työtä tekevän miehen ideaali ja siihen sidoksissa olevat eri diskurssit ovat säilyneet verrattain eristäytyneessä työympäristössä sukupolvelta toiselle. Mikael, metallimiehen poika, kertoo työn tekemisen

eetoksesta seuraavasti:

TR: Näeks sä et ihmisen pitäis tehdä töitä, iha tällee niinku yleismaailmallisesti?

Mikael: Ilman muuta, kyllähä jottai pitää tehdä et. Ei se oikee jos ei kukaa tekis mittää töitä ni millä helvetil tää pystys pysyy.

Mikaelin käyttämä sana ”tää” on tulkittavissa yhteiskunnaksi, mitä luultavammin kansallisella tasolla. Yksilön tekeminen kohdistuu näin suurempaan yhteisöön ja lisää sen hyvinvointia. Yhteiskunnan rakenteellisen luhistumisen sijaan suuret ikäluokat peilaavat hyvinvointia yhteiseen taloudelliseen pottiin, josta voidaan jakaa toimeentulo kaikille yhteisön jäsenille. Mikael vastaa kysymykseen varsinkin miesten työttömyyden noususta seuraavasti:

Mikael: Veromaksaja vähenee ja tulot vähenee. Sillo ne rupee keksii kaike maailma lisämaksuja ja pienennetään maksuja, mikä vaikuttaa sit eläkeläissii, työttömii ja työssäkävyiinki.

TR: Niin nii. Kakku pienenee mist voidaa jakaa.

Mikael: Nii se pienenee ja kuitenkin sit, ei ne kulut kuitenkaa pienene mihi sitä rahaa tarttis sit niinko kerätä. Sillo joutuu nii pienelt porukalt ottaa enemmän ja enemmän, ja ne jotka jotai apuu tarttis ni niil annetaa vähemmän ja vähemmän.

Jälleenrakentajiin verrattuna yhteisen hyvän eteen tekemisen kulttuurista poikkeavaa haastateltavien puhunnassa on se, miten omakohtaisesta työn tekemisen motiivista puhuttaessa hyvinvoinnin tuottamisen piiri on rajattu lähinnä omaan perheeseen ja lopulta jopa omaan itseän. Suora vastaus työn tekemisen motiiviin on lähes jokaisen haastateltavan kohdalla palkka. Sen jälkeen tulevat kuuluminen työyhteisöön ja sisällön saaminen omaan elämään. Haastateltavat eivät kerro motiivikseen kaikkien työssäkävien etujen ajamista, vaan työnteon motiivit ovat siirtyneet kohti perhekeskeisempää ja jopa individualistisempää diskurssia, jonka Heinonen taas liittää selkeästi *pienien ikäluokkien* työkuulttuuriin. Pienet ikäluokat ovat tavallaan syntyneet valmiiksi katetun pöydän äärelle, jossa sosiaaliturva toimii, kaikki ovat oikeutettuja koulutukseen ja jokaisella on mahdollisuus valita oma ammatti ja työura. (Heinonen 2006, 192.) Pieniin ikäluokkiin verrattuna haastateltavat ovat kuitenkin hyvin perhekeskeisiä, ja mikäli individualistisia diskursseja ilmenee, ne viestivät vaatimattomuudesta. Taloudellisen kurjuuden välttäminen kumpuaa usein lapsuuden ajoista, jolloin töitä oli kaikille, mutta palkintona työn tekemisestä oli niukkuutta. Eläkkeelle siirtynyt Esko, jonka vanhemmat olivat hänen lapsuudessaan töissä, näkee työntekijän elämän niukkuudessa elämisenä. Uhkana on työttömyys, jolloin tuloksena on katastrofi perheelle ja yksilölle:

TR: Joo. Eli tämmene niinku, arvostettiin työtä sitte teijän perheessä kuitenkin sit niinku.

Esko: Kyllä joo se on niinku pakko. Ei se siihe aikaa ollu mittän tuota herkkua se tavallise ihmise elämä.

TR: Niin nii.
Esko: Eikä se varmaa o nykkää.

Eskon äiti oli lapsuudessa enemmän läsnä, ja Esko kertoo, että äidin vaatimus pojan työuraa kohtaan ei liittynyt ammattiin, vaan ylipäättään siihen, että töihin on mentävä. Äidin puheessa kaikuu jälleenrakentajien sukupolven diskurssi, jossa yksilöllä ei ollut varaa valita mitä tekee, vaan itseisarvo sisältyy työn tekemiseen yleisesti. Haastateltavien puheessa työtä tehdään perheen eteen, kunnes päästään maaliin, eli eläkkeelle, jolloin jälkikasvu on jo omillaan eikä olla enää tilivelvollisia kenellekään muulle kuin vaimolle.

Työtä perheen eteen: ”Lapset kysy et kosk isi tulee käymään”

Työn menetyksen jälkeisenä aikana maskuliinisuutta rakentavat diskurssit näyttävät kumpuavan perheeseen liittyvistä selonteista, varsinkin niissä haastattelun teemoissa, jolloin ei ole mahdollista vedota telakkalaisveteraanin diskurssiin. Kokkonen (2004, 273–278) on tutkinut työttömien miesten isyyttä ja löytänyt vastaavia taipumuksia korostaa perheen ja isyyden merkitystä niissä tilanteissa, kun työtä tekevän miehen diskurssi ei ole käytettävissä. Narratiivisessa mielessä työssäkäyvän tarina ei ole enää validi työnsä menettäneiden miesten kohdalla, vaikka aineistossani tyypillinen telakkatyömiehen tarina etenee työn tekemistä painottaen. Töihin on menty nuorena poikana, opinnot on jätetty väliin ja elämän sisältö on muodostunut pitkälti työn laadun ja työn kautta tulleiden ihmissuhteiden mukaiseksi. Irtisanominen näyttäytyy aineistossa eräänlaisena risteyskohtana, jonka jälkeisen ajan tarinallistaminen on vaivalloista, varsinkin kun työn menetys on tapahtunut hiljattain.

Päällimmäisenä diskurssina haastatteluissa esille nousee perheellisyys ja ylipäättään perheeseen ja sukuun kuuluminen. Työttömän miehen maskuliinisuuden konstruoinnissa perheen elättäjäys ei ole keskeisessä roolissa, vaan muut tavat toimia perheen hyvinvoinnin eduksi (Kokkonen 2004, 273–278). Telakkatyömiesten perhediskurssissa risteytyvät sekä pitkän työuran tuoma kunnia ja elättäjäys että työn menetyksen aiheuttama uudenlainen maskuliininen diskurssi, jossa perheen eteen tehdään muutakin kuin käydään palkkatöissä. Puheessaan nuorena tekemistään valinnoista, telakkatyömiehet kertovat valintojen taustalla olleen perheen elättäminen ja hyvinvointi. Mikael sai lapsensa jo ennen täysi-ikäisyyttä. Oman perheen ja sitä kautta elättäjyyden muodostuminen tarkoitti hänen kohdallaan sitä, että töihin oli mentävä heti kun se oli mahdollista. Hän kuvailee tilannetta näin:

Mikael: Tää alko telakal kurssi sillo, hitsauskurssi, mist sai rahnaa heti. Mullaha oli muksut sillo jo ni.
TR: Okei. Raha tuli tarpeeseen sit sillo.
Mikael: Nii, kyl se tietyst sit paino vaakakupis aika paljo jos toisest maksetaa ens, toises olis menny pari vuot viel ni, ilma mittää rahaa. Sillä perusteella sitte heittäydyin sinne.

Heittäytyminen alalle kuvaa hyvin niitä tarinoita, joita haastateltavat kertovat uravalinnastaan, sen epätoivoisuudesta ja eräänlaisesta summittaisuudesta. Jälkeenpäin tarkasteltuna uravalinnat näyttävät telakkatyömiehille kyseenalaisina ja varsinkin nuorena tehdyt ratkaisut herättävät jossittelua. Mikael tuo ironisesti esille vaihtoehtoisen narratiivin, jossa hänellä olisi ollut aikaa lukea ja josta perhe loistaa poissaolollaan:

Mikael: Kylhä sit jos niit miettimää ruppee ni saa miettii iha mukulast lähtie et miksen lukenu sillo, ja olis ny joku pohatta tuol jossai lämpimissä maissa vaa, ranchilla ottais pikku drinkkiä aina siinä sitte, missien kanssa.

Yhtäältä ironia viittaa vaihtoehtoisen narratiivin epätodennäköisyyteen ja tavallaan legitimoii nuorena tehdyn päätöksen. Toisaalta vastakkainasettelu on selvä. Perheen hyvinvointi edellä tehdyt valinnat ovat ristiriidassa suhteessa niihin yksilöllisiin mahdollisuuksiin, joita olisi voinut saavuttaa valitsemalla itsekkäästi. Mikaelin puheesta ei kuitenkaan paista katkeruus omaa elämänkaarta kohtaan, vaan pikemminkin ylpeys siitä raskaasta, maskuliinisesta työstä, jota hän on elämässään tehnyt ja josta hän on selviytynyt kunniallisesti lähestulkoon maaliin asti, eli eläkkeelle. Perheen eteen uhrautuminen ja oman edun tavoittelusta luopuminen on miehelle luonnollista. Esko kertoo ajasta, jonka vietti ulkomailla työskennellen. Hän kehuu kohdemaan ilmapiiriä ja työn tekemisen mentaliteettia, mutta ulkomailla syntyneiden lasten kasvaessa kouluikänsä, he katsoivat vaimon kanssa parhaaksi muuttaa takaisin Suomeen, jotta lapset saavat parhaan mahdollisen kasvualustan nuoruusvuosinaan.

Aineistoa analysoidessani on käynyt selväksi, että työura on luettavissa eräänlaiseksi uhrilahjaksi omalle perheelle. Kortteinen (1992, 73–79) esittää, miten suomalaisen työn eetokseen on kuulunut sellainen uhrautuminen, jossa rahaa kerätään tekemällä palkkatyötä, mutta pidättäytyään ansaitun rahan kuluttamisesta. Askeettisuus ja raskas työnteko on ollut suomalaisessa populaarikulttuurissakin kunnioitettu elämäntapa. Esimerkiksi vanhemmassa kirjallisuudessa ja elokuvissa uhrautuminen ja sankaruus liittyvät kansakunnan hyväksi toimimiseen, mutta telakkatyömiesten puheessa uhri kohdistuu nimenomaan perheelle. Samoin kuin Kortteisen analyysissä, myös telakkatyömiesten puheessa kysymys on kunniaista, erityisesti miehen kunniaista, joka kumpuaa suomalaisten kollektiivisesta tajunnasta, ja johon liittyen työnteko on hyvin

suomalainen ilmiö.

Uhrautumistaan korostaakseen telakkatyömiehet luovat ammatistaan niin fyysisesti kuin henkisesti raskasta kuvaa, joka ei pohjimmiltaan sovellu sen vuoksi heidän mielestään fyysisesti heikommalle sukupuolelle, eli naiselle. Fyysisen työn korostaminen korostuu kaikissa haastatteluissa. Haastatteluissa tulee esille myös ajankäytöllinen aspekti, joka liittyy palkkatyöhön. Riku ja Esko kuvailevat telakkaa toisena kotina, jossa tuli vietettyä suurin osa valveillaoloajasta. Niin yksin eläjälle kuin perheelliselle hyvä työyhteisö on tästä syystä merkittävä, mutta perheellisen näkökulmasta elättäjyyden vaade ja ajanvietto perheen kanssa voivat olla keskenään ristiriidassa. Esko kuvailee kokemuksiaan pitkistä työpäivistä, ajalta jolloin hänen omat lapsensa olivat pieniä, seuraavasti:

Esko: Kyl lapset joskus kysy et kosk isi tulee käymää ((naurahtaa)). Mä tein pitkää päivää ja paljo ylitöitä oli sillo, ja sit täyty vähä himmata ((nauraa)), ku puhuvat kos tulee käymää. No se o selvä ku me tehti sillo seittemästä kahdeksaa, illalla. No muksutha o nukkumas pienet lapset sitte jo, melkei siihe aikaa ko mää pääsen kottii.

TR: Aiva. Joo, mut siel sit oli vaa käytävä.

Esko: Kyllä siel oli käytävä ja kyl se yleensä aina oli et ku jonku ylimääräise raha sai ni joku kone hajos samaa aikaa et tuota ni, sit se meni siihe.

Eskon puheesta käy ilmi mainiosti kahden eri ihanteen, perinteisen elättäjämallin ja modernimman perhekeskeisen miehen ihanteen vastakkainasettelu ja niiden välillä tehtävät valinnat. Työn menettämisen jälkeen tehdyssä haastattelussa voidaan olettaa olevan helpompaa tuoda esille familistista, perheen arjessa läsnä olevan miehen diskurssia. Eskon isä oli myöskin ammatissa, jonka johdosta joutui viettämään pitkiä aikoja poissa kotoa. Haastattelupuheessa hän kapinoi tavallaan sitä diskurssia vastaan, joka tuottaa kuvaa miehestä perheelleen etäisenä työmiehenä. Hän on ohjeistanut omia lapsiaan niin, että ”kukaan ei sitten mene telakalle töihin”, vaan jokainen opiskelee itselleen korkeamman ammattiosaamisen. Tällaiset irtiotot kulttuurisista ja perheen sisäisistä diskursseista ovat merkittäviä puhetekoja, jotka osaltaan muuttavat käsityksiä maskuliinisuudesta ja työn tekemisen motiiveista.

Ruumiillisen ja ajankäytöllisen uhrautumisen lisäksi mies uhraa ihanteellisessa tilanteessa palkkatyöllään tuottamansa ansiot ensisijaisesti perheelle. Omassa analyysissäni olen käyttänyt vaatimattomuuden diskurssin käsitettä, mutta se on liitettävissä kattavampaan perheen puolesta uhrautumisen diskurssiin. Esko kertoo tehneensä ylitöillä rahaa, mutta kokeneensa syyllisyyttä ajankäytöstään. Ylitöiden tekemisen kuitenkin oikeutti perheen materiaalisen hyvinvoinnin takaaminen. Telakkatyömiehet kertovat olevansa työn menetyksen jälkeenkin vastuussa kodin niin sanottujen rakenteiden ja laitteiden hankinnasta sekä ylläpidosta. Avoliitossa elävä Martti kertoo,

miten rahankäytöstä on koitunut pientä kiistaa puolison kanssa, esimerkiksi silloin kun avovaimo haluaa lähteä kalliille ulkomaanmatkalle, mutta samaan aikaan päälle painaa keittiöremontti, johon Martti mieluummin ”kolhoosin” yhteistä rahaa sijoittaisi. Ulkomaanmatka näyttäytyy myös muissa haastatteluissa tarpeettomana pröystäilynä, sillä se rajautuu maskuliinisen identiteetin, uhrautumisen ja vaatimattomuuden ihanteiden ulkopuolelle.

Perheen hyvinvoinnin ja kodin puitteiden rahoittamiselle uhrautumisen rinnalla on olemassa maskuliinisen identiteetin rakentamisen alue, joka on lähtökohtaisesti perhediskurssin ulkopuolella, ja palvelee lähinnä vain miehen tarpeita. Tämä alue on kuitenkin työväenluokkaiselle miehelle tyypillisesti maskuliininen ja homogeeninen. Heinonen (2006, 88–89) listaa havainnollisesti, vaikkakin hyvin yleisellä tasolla, miten suomalainen mies kilpailee toisten miesten kanssa niin sanotussa ”neljän A:n kisassa”, jossa tavoitteena on saavuttaa ”ansio, akka, asunto ja auto”. Yksinkertaistettuna, työväenluokkainen mies on tehtävänsä suorittanut, kun nämä ”neljä A:ta” on saavutettu. Teoria kuulostaa myytiltä, mutta haastatteluaineisto tukee tätä käsitystä. Kilpailun käsite ei tunnu sopivan tähän yhteyteen, ja teoria etäännyttää ”akan”, eli perheen, vain miehen välineelliseksi tavaksi todistaa olevansa mies. Kiinnitän tässä erityisesti huomiota viimeiseen kohtaan eli autoon. Auto, tai ylipäätään kulkuneuvo nousee esille useassa haastattelussa eräänlaisena tavoittelun kohteena, joka on oikeutettu eikä riko vaatimattomuuden diskurssia. Mikäli poraudutaan syvemmälle ”auton” ideaan, puhutaan tietenkin liikkumisesta, joka taas voidaan liittää mieheen julkisena olentona. Miehen on pystyttävä liikkumaan omatoimisesti kodin ulkopuolelle julkisille paikoille, homososiaalisiin tiloihin, joissa maskuliinisuus on perinteisesti tuotettu (Markkola ym. 2014, 15). Aineistossani itsensä hemmottelulle on kuitenkin asetettu selvät rajat. Eskon tarkennus on todiste perheelleen uhrautuvan miehen diskurssista auton ostamiseen liittyen:

Esko: Mähä osti uuden auton nyt ku mää jäi eläkkeel.

TR: Okei.

Esko: ((nauraa))

TR: Eläkkeen kunniaks.

Esko: Eläkkeen kunniaks joo, siin on kaikki mitä mä, me vaimon kans naurettiinki sitä. Mä ole ain haaveillu punasest autosta. Automaattivaihteine ja ilmastointilaite.

TR: Joo.

Esko: Nii. Siin on ne mitä mää oikeest, ja vakionopeuden säädin. Eli nyt mul on kaikki mitä mä tarvitte. Eikä se o ku [japanilainen automerkki] et tuota ni, se o siinäki mieles hyvä et se ei kateutta herätä kenessäkää.

Eskon tarkennus viimeisessä lauseessa on eksplisiittinen todiste perheelleen uhrautuvan, vaatimattoman miehen diskurssin ensisijaisuudesta telakkatyömiesten puheessa. Tämän diskurssin mukaisesti miesten välillä ei ole kyseessä kilpailusta, vaan päinvastoin, tasa-arvoisuudesta. Voidaan olettaa, että suomalaiset työväenluokan miehet ovat vuosikymmenten aikana sopineet kulttuurin

virrassa ja jokapäiväisessä vuorovaikutuksessa ne sallitut kohteet, joihin mies voi panostaa, menettämättä vaatimattoman työläismiehen kunniaa. Aineistossani nämä kohteet liittyvät poikkeuksetta kotiin, työkaluihin ja kulkuvälineisiin. Sama vaatimattomuuden ideaali koskee myös heitä, jotka ovat työttömiä ja perheettömiä. Ilpo, lapseton ja aiemmin naimisissa ollut mies kertoo aikeistaan vaihtaa alaa ja tulevaisuuden tavoitteistaan, jotka toisaalta leikittelevät eskapismilla ja ovat tulkittavissa myös painoarvoltaan kevyeksi huulenheitoksi:

Ilpo: Puuala. Korjausala. Rakennusala. Mä lähden kultaa huuhtomaan Lemmenjoelle.
TR: Nonni.
Ilpo: Sitte mä ostan mererantatalon ja valkosen pensamersun. (--) kaikki.
TR: Nii. No oha sul sit tulevaisuude suunnitelmat valmiit.
Ilpo: Oon on. Mul on vaskooli jo, mä oon tehny monta vuotta sitte. Se on siä vintillä.

Vaatimattomuus tulee esille myös puheessa suhtautumisesta omaan varallisuuteen. Telakkatyömiehet kertovat asiasta hyvin suorasanaisesti ja johdonmukaisesti samalla tavalla. Pärjääminen riittää, niin perheellisille kuin perheettömille. Vaimonsa kanssa elävä Mikael rakentaa omaa vaatimattoman miehen identiteettiä näin:

TR: Mites tota, rahan ja omaisuude merkitys sulle ni, kuinka iso painoarvo niillä on?
Mikael: Kyl raha hyvä ol olemassa ain hiuka perstaskus ja mielelläs siel pankkitililläkki, ettei nyt iha kädest suuhu tarvi mennä.

Yksin elävä Sampsä on samoilla linjoilla samaan kysymykseen vastatessaan:

Sampsä: No ei se kö, mää oon tullu, oon tyytyväine siihe ku mä tuun toimee. Mutta tietyst se o helppo ajatella ku mulla o säästöjä jonku verra ja mul o sitte tuo rivitalokolmio ni, se o helppo sanoo että ei sillä. Mutta sitte se ois varmaa jos mä oisi perseaukine ja mä jossaki vuokralla asuisin. Se on niinkö ((naurahtaa)) helppo tässä sanoa.

Sama luonnehdinta suhteesta varallisuuteen mukailee vaatimattomuuden diskurssia jokaisessa haastattelussa. Sampsä rakentaa puheessaan vastakkainasettelua asunnonomistajien ja vuokralla-asuvien kesken muodostaen itselleen subjektiposition, jossa hän erottautuu työnsä menettäneistä jotka kamppailevat taloudellisen toimeentulon kanssa. Riku puolestaan oikeuttaa haastattelupuheessa vuokralla asumisensa omalla päätöksellään olla ostamatta omistusasuntoa, erityisesti perheettömänä miehenä. Riku kompensoi vuokralla-asumisen kunniattomuuden konnotaatioita korostamalla ”auto”-kategorian omistamista, eli liikkumiseen tarkoitettuja välineitä. Hän mainitsee omistavansa auton ja veneen sekä vielä vähän aikaa sitten moottoripyörän.

Työn tekemisen ja perheen perustamisen maskuliinisen ideaalin lisäksi asumiseen ja liikkumiseen liittyvät teemat tulevat jatkuvasti esille, kun haastateltavat rakentavat maskuliinisuuden kannalta uskottavia selontekoja itsestään. ”Neljä A:ta” luovat sen viitekehyksen, jossa mies voi ponnistella kohti normaalia mieheyttä. Analyysini perusteella neljään A:han voi lisätä vielä viidennenkin miehen elämää määrittelevän A:n, alkoholin. Heinonen (2006, 88) kuvailee, kuinka neljä A:ta voidaan saavuttaa, mutta ne voidaan myös menettää melko nopeastikin, ja useimmiten siinä samassa järjestyksessä kuin ne ansaittiin: ansio, akka, asunto ja auto. Alkoholi on asetettavissa tähän kuvioon mihin kohtaan tahansa. Alkoholi on Suomessa kuulunut perinteisesti miehenä olemisen keinovalikoimaan, ja kuuluu edelleen (vrt. Vilkuna 2014). Esimerkiksi Ilpo on kokenut joukkoirtisanomiset jo toistamiseen. Ensimmäisellä kerralla hän menetti talon ja vaimonsa, toisella kerralla melkein henkensä alkoholisoituttuaan vakavasti. Erityisesti perheettömälle ja työttömälle miehelle alkoholi näyttäytyy haastatteluissa riskinä, jonka vaaroista varoitellaan myös muita työnsä menettäneitä. Perheen merkitys miehisen elämänkaaren peruskivenä esiintyykin myös aineiston perheettömien puhunnassa.

Familistinen diskurssi perheettömällä: ”Olis eri asia jos olis muijaa ja mukulaa”

Haastatteluaineiston neljä perheetöntä miestä eivät suinkaan ole elättäjyyden ja perheelleen uhrautumisen diskurssin ulkopuolella, sillä miehen elättäjä-asema perheessä on Connellin termein niin hegemonisoitunut maskuliinisuuden diskursseissa, että sitä ei voi sivuuttaa maskuliinisen identiteetin rakentamisessa (Connell 1995, 77; Willott & Griffin 1996, 77). Perheettömät telakkatyömiehet joutuvat ottamaan kantaa elättäjyyden diskurssiin, mutta heidän subjektipositionsa muodostuu perheellisen miehen käsitteen ulkopuolelle. Heillä perhe on joko vielä tulevaisuuden suunnitelmissa tai perheen perustamisen etsikkoajan myönnetään menneen jo ohi. Ydinperheen merkittävyyden sijaan rakennetaan kuvaa tiiviistä väleistä omiin vanhempiin, sisaruksiin tai muihin sukulaisiin, ja todistetaan uhrautuva suhtautuminen kuviteltuun ydinperheeseen tai ydinperheen ulkopuoliseen perhekonstruktioon. Eronneen ja lapsettoman Ilpon puhe varallisuudesta havainnollistaa hyvin sitä mekanismia, miten familistista diskurssia käytetään myös perheettömien puhunnassa:

Ilpo: Viimeks oli pakko ostaa uus kompressori. Maksoi kolssataa euroo, nou hätä. Mutta se just niinku mä yksin asun, sehän olis asia ihan eri jos olis muijaa ja mukulaa. Ne menis kyllä etusijalle ensin ja todennäköisesti mä olisin jo tois jossakin, oikeesti hankkimas rahaa. Mutta ny ei tartte.

Palkkatyön tekemisen ja perheen elättäjyyden linkki on läpi aineiston hyvin selvä. Työn menetys näyttäytyy kriisitilanteena, joka tuo esiin perheen merkityksen maskuliinisuuden tuottamisen kenttänä työväenluokkaisten miesten diskursseissa. Perheettömyyden ja työttömyyden yhdistelmä tuo esiin kielteistä itsereflektiota, syyllisyyden tunteita ja alkoholismien kaltaisten uhkakuvien käsittelyä haastattelutilanteessa. Palkkatyön teko ja perheen perustamisen kulttuurinen paine voi aiheuttaa epätoivoa. Ilpon tapauksessa se ilmenee eskapistisena puhuntana ja aiempina päihdeongelmina. Kertakaikkinen ”pelistä” luovuttaminen on yksi vaihtoehto, ja ilmeinen syy esimerkiksi syrjäytymiselle miesten kohdalla (Mäkelä 1989, 208–209). Ilpo harkitsee vielä ammatinvaihtoa parantaakseen työllistymismahdollisuuksiaan, minkä voi tulkita myönteiseksi merkiksi siitä, että toivoa ei ole vielä menetetty.

Niin ikään eronnut ja lapseton Riku vetoaa myös familistiseen diskurssiin, mutta selkeästi toiveikkaammin. Hän näkee työttömyyden ja perheettömyyden väliaikaisena tilana, ja rakentaa kuvaa tulevaisuudesta, jossa hänellä on perhe ja työ. Tähän Rikua motivoi patriarkaalinen oletus miehestä kaiken hoitavana perheen päänä sekä käsitys suvun jatkamisesta elämän pohjimmaisena tarkoituksena. Sukupuolten väliseen tasa-arvoon tähtäävät kulttuuriset muutokset tiedostaville telakkatyömiehille tyypillisesti hän kuitenkin osoittaa samalla kunnioituksensa naisia kohtaan, joka on perheessä ”sitten se kuningatar”:

Riku: No joo, tärkein elämässä. No jaa. Kyl se mun mielest o se jälkikasvu, et sais lapsii. Mun mielest se on aika tärkeä kummiski. Ja sitä kautta sais elämää rikkautta lisää. Uude elämän syntymine ja sen kasvattamine.

TR: Juu juu. Eli tavallaa työn ulkopuolella mitä tapahtuu.

Riku: Nii, ehkä se olis tärkeempää. Mut työpaikka olis sil tavalla aika tärkeä, et totanoi saa jollain taval jonkimoist rahotust, ja sit kaikkii näihi asioihi. Pystyy elättämään perhees ja kaikkee. Puolison tai avovaimon tai kihlatun, tämmöse toisen henkilön ni. Kyl niinku miäs nii, tai mä aattele en tiä mitä muut aattelee mut mä aattele et miähen pitää hoitaa kaikki.

Miehen rooli elättäjänä on tulkittavissa vastuulliseksi tehtäväksi, jossa onnistuessaan mies legitimoidaan prototyyppiseksi mieheksi. Rikun ottama subjektipositio tähtää selvästi familistisen diskurssin normatiivisuuteen, jossa perhe ja työ näyttäytyvät maskuliinisen identiteetin symboleina. Familistisen diskurssin kanssa keskustelevat vaihtoehtoiset identiteetit näyttävät Rikun puheessa selkeinä uhkakuvina, joilta suojautumisessa perheellisyys on olennaista. Hän kertoo entisistä työkavereistaan, joihin hän on kadottanut yhteyden, seuraavasti:

Riku: Ihmetel täytyy mitä ne sit päivisin tekee. Mihi heiän elämä niinku perustuu sit. Ehkä heil o vaimo ja lapset ja elää sitä kautta sitte. Mut on myös niit sinkkujaki. Et mihi heiän päivät sit perustuu, et onks se sit sitä et tartutaa siihe pullo henkee sitte.

Selkeä kaava on tässäkin havaittavissa: työn menetys johtaa kriisitilanteeseen, jonka puskurina toimii perhe. Yksineläviltä tämä tukiverkko puuttuu, jolloin seuraava maskuliinisen identiteetin rakennusaine löytyy pullosta. Ilpon kohdalla tilanne toteutui kerran ja johti vakaviin seurauksiin. Alkoholien liikakäyttö ei kuitenkaan näyttäydy häpeänä, vaan eräänlaisena arpena, joka todistaa äärimaskuliinisista koettelemuksista menneisyydestä ja erityisesti niistä selviämistä. Kuten palkkatyöstä eläkkeelle siirtyneet haastateltavat kokevat emansipaation tunnetta maskuliinisen ”tehtävän” suorittamisesta, myös alkoholismi ja siitä selviytyminen kelpaa todistusaineistoksi kunniallisen mieheyden luomiseen.

Alkoholismi, eskapismi tai perheen perustamisen tavoite eivät kuitenkaan ole ainoita vaihtoehtoisia positioita perheellisen työnsä menettäneen miehen familistisissa diskursseissa. Perheetön työnsä menettänyt mies voi tuottaa maskuliinista identiteettiä korostamalla muita maskuliinisia diskursseja, kuten toiminnallisuutta, itsenäisyyttä tai homososiaalisiin verkostoihin kuulumista. Sampsan ja Jori ovat molemmat yksineläviä, lapsettomia ja olleet koko ikänsä naimattomia. Familistinen diskurssi esiintyy heidän puheissaan vähäisempänä kuin muilla haastateltavilla, eivätkä heidän selontekonsa sisällä viitteitä perheen perustamisesta tulevaisuudessa. Huomionarvoista on, että heidän kohdalla itse haastattelut olivat selvästi lyhyempiä. Kun haastattelujen pituuden keskiarvo oli 70 minuuttia, Sampsan haastattelu kesti 54 minuuttia ja Jorin vain 41 minuuttia. Heidän haastattelut olivat haastattelusarjassa viimeisiä, joten on otettava huomioon myös haastattelijan mahdollinen vaikutus haastattelujen pituuteen.

On kuitenkin mahdollista olettaa, että yksin elämiseen tottuneet miehet saattavat ajautua työn menetyksen jälkeen diskursiiviseen tyhjiöön, jossa oman maskuliinisen identiteetin rakennusaineet ovat vähissä, eikä puhunta varsinkaan miestutkimuksen kontekstissa ole heille luontevaa. Sampsan ja Jorin puhunta yhdistää lyhytsanaisuus ja pinnallisuus verrattuna muihin haastateltaviin. Jorin kohdalla defenssi kysymysten asettelua kohtaan on hallittua ja asiallista, Sampsan kohdalla haastattelun teemat tuottavat puheen katkonaisuutta ja ajoittaista, hieman hermostunutta huulen heittoa. Sukulaisuuden ylläpitäminen on heille aktiivista toimintaa, ja siihen liittyy sukulaisten auttaminen joko fyysisellä tai vuorovaikutuksellisella tasolla. Sukulaissuhteiden merkittävyyteen viittaava puhunta on liitettävissä familistiseen diskurssiin niin, että perhe ja siihen kohdistuva maskuliininen, uhrituva identiteetti voidaan korvata muilla perhesuhteilla. Sampsan asuu kaukana kotiseudultaan, mutta pyrkii pitämään sukulaisiin ja heidän jälkikasvuunsa tiiviit yhteydet vieraillemalla heidän luonaan ja osallistumalla esimerkiksi nuorten sukulaisten merkittäviin juhliin. Puhuessaan työttömyydestä ja omaisuudesta Sampsan korostaa myös eräänlaista mentorin asemaa nuoremmille sukulaisilleen, joka perustuu pitkään työuraan ja voidaan myös tulkita eräänlaiseksi isän roolin korvikkeeksi. Nuorille sukulaisille suunnattu oppi koskee palkkatyön tekemisen

tärkeyttä ja oman tulevaisuuden suunnittelua jopa eläkeikään asti:

Sampsä: Kato ko, meillähÄ o ollu pitkiÄ työuria, elÄkevuosia joka vuodelta kertyy, paitsi sillo ihan alle kaksikymmentÄvuotiaana ei kertyny. Mut se jÄlkee. Mullaki o monta sukulaista ja, ei ne, ne tulee jotenki toimee ettÄ. MÄ ole yrittÄny selittÄÄ et ei teille ei, tai ei koskaa tuu olemaa jos te ette saa ite mitÄÄ ikinÄ hankittua.

Jori sen sijaan viittaa familistisen diskurssin kehyksessä ainoastaan veljeensä ja isäänsä. Perheen perustamiseen tai perheeseen viittaavaa puhuntaa ja sanastoa ei Sampsan tavoin esiinny lainkaan hänen haastattelussaan. Jori ei asemoidu mentoriksi Sampsan tavoin, mutta vapaa-ajan toiminnasta puhuessaan tuo omatoimisesti esille, miten on auttanut veljeään remonttitoissa ja viettÄÄ hänen kanssa aikaa aina kun hän saapuu kotikaupunkiin. Myös oman isän rooli Jorin elÄmässä on merkittÄvä, mikä tosin ilmenee haastattelulle tyypillisesti vain yhdessä lauseessa. Puhunnassaan monipuolisempi Riku, joka edelleen pitÄÄ kiinni perheellisen miehen positiosta tulevaisuuden skenaariossa, viittaa varsin havainnollisesti sukulaissuhteiden merkitystä ”henkisen tukipiirin” ytimenä työttömyysaikana:

Riku: (...) kyl siin henkine tÄÄ ystÄväpiiri ja toivottavast vanhemmat o elos myöski ja auttaa paljo. Ja et on sukulaiset, sukulaiset on olemassa ja nii. Mut jos o kokonaa yksin ni kyl se piru hankalaa on sit se. Et et, kyl se henkine ystÄväpiiri tai sukulaiset tietÄÄ et he o olemas. Se o jo paljon, ei oo yksin.

Syrjäytymisvaaran teema esiintyy jokaisessa haastattelussa, ja ohjeena työnsä menettÄneelle miehelle annetaan poikkeuksetta sosiaalisten suhteiden yllÄpitÄminen. Maskuliinisen identiteetin luomiskentän lisäksi perhe ja suku tarjoavat telakkatyömiehille myös sosiaalisen verkoston, joka tuo turvaa kriisitilanteissa. Omalla kohdalla kriisiä ei kuitenkaan myönnetÄ, saati sukulaisilta saadun tuen merkitystä tunnusteta, vaan perhe näyttyy haastattelijoiden itsereflektiivisessä puhunnassa enemmänkin miehen elÄmän tavoitteena, jonka epäonnistuminen edellyttÄÄ vaihtoehtoista positiota familistisessa diskurssissa.

Kotityö on miehen työtÄ? ”Kyl sitä mielellÄs itteki tekee jottai”

Työn menettÄmisen jÄlkeen elÄttÄjyyden diskurssin hyödyntÄminen maskuliinisuuden rakentamisessa hankaloituu, jolloin maskuliinisen identiteetin perustaksi voi muodostua perhearvoja korostava familistinen diskurssi. Muutokset työelÄmässä rikkovat perinteisiä käsityksiÄ sukupuolirooleista ja muuttavat niitä kulttuurisia kenttiÄ, joissa maskuliinisuutta on mahdollista tuottaa. Kun Suomi kaupungistui 1900-luvun loppupuoliskolla ja työväestö muutti lähiöihin,

erityisesti miesten tilat ja toimintakentät katosivat kodin piiristä. Tuolloin työttömyys saattoi aiheuttaa ongelmia työväestön miehille, jotka menettivät palkkatyön mukana mahdollisuuden hyödyntää patriarkaalista elättäjädiskurssia, sekä julkisen tilan, johon saattoi siirtyä kodin feminiinisenä pidetystä yksityisestä sfääristä. Yhtenä ratkaisuna työttömien miesten kokemaan identiteettiseen kriisiin voidaan nähdä lähiöpubien syntyminen, joihin miehet pääsivät viettämään aikaansa julkisessa tilassa ja vieläpä symbolisesti maskuliinisen nautintoaineen, alkoholin parissa. (Kortteinen 1982; Willott & Griffin 1996, 77; Koistinen 2014, 243.)

Willott ja Griffin (1996) huomasivat tutkimuksessaan, miten pitkäaikaistyöttömät miehet muodostivat vaihtoehtoista maskuliinisuutta, jossa kotityöt muodostuivat tärkeäksi osaksi arkea, vaikka kotityö koettiin huonommaksi vaihtoehdoksi kuin palkkatyö. Pitkäaikaistyöttömät miehet muodostivat ”naisten töistä” eli kotitöistä ja lasten hoidosta kuvaa yhtä raskaana työnä kuin mikä tahansa muu työ. Willottin ja Griffinin mukaan miehet kokivat kotitöiden tekemisen epämaskuliinisena, mutta miehen, vaimon ja lasten väliset valtasuhteet pysyivät silti ennallaan. Suomessa Kokkonen on tutkinut suomalaisten isien narratiiveja työttömyyden aikaiseen isyyteen liittyen. Kotityöt ja lastenhoito näyttäytyivät kenttinä, jotka muodostuvat miehelle tärkeiksi korvaaviksi tehtäväkentiksi työn menetyksen jälkeen. Kotityö ja lastenhoito olivat merkki työttömyydestä selviytymisestä ja mahdollistivat itsensä kokemisen tarpeelliseksi. Myös Kokkonen tutkimuksessa miehet kokivat kotitöiden olevan ”laiha korvike” palkkatyölle, eikä kodin sfääristä voinut muodostua varsinaista kunnian kenttää palkkatyön tavoin. (Kokkonen 2004, 275–276.)

Isyys ei näyttäydy merkittävänä osana telakkatyömiesten elämää. Jos lapsia on, ne ovat jo kasvaneet aikuisiksi, ja jos jälkikasvusta puhutaan, puhutaan lapsenlapsista ja isoisyydestä. Parisuhteessa elävät miehet tuovat familistisen diskurssin piirissä esille lähinnä suhdetta puolisoihinsa, joiden kanssa eletään ”kolhoositaloudessa” ja vietetään ylivoimaisesti eniten aikaa.

Vaikka isyys ei aineistossani korostu, isyydessä tapahtuneiden muutosten kautta voi tarkastella sukupuolten vastuuta kodin piirissä. Jouko Huttusen (1999, 179) mukaan perinteinen poissaoleva elättäjä ja kurinpitäjä-isyys jakautuivat 1900-luvun jälkimmäisen puoliskon aikana vahvistuvaan isyyteen ja ohenevaan isyyteen. Ohenevaa isyyttä edustivat *aito isättömyys*, jossa isä oli vain marginaalisesti läsnä lapsen arjessa ja *aikuistumaton isyys*, jossa isä nähdään ikuisena poikana, Peter Panina. Vahvistuvaa isyyttä kuvaavat taas *avustava isä* ja *uusi isä*, jotka ottavat vastuuta lasten hoivasta ja kotitöistä, ovat saatavilla ja pystyvät kommunikoimaan luontevasti. Erityisesti avustavan isän suhtautuminen kotitöihin soveltuu kuvaamaan myös haastatteluaineiston familistista diskurssia. Havaittavissa on myös palkkatyöhön liittyvä uhrautumisen diskurssi, sillä kodin piirissä uhrautuminen tapahtuu puolison avustamisen muodossa. Miehet kertovat tekevänsä kotitöitä hyvin

mielellään, ja positioivat itsensä nimenomaan puolisoitensa apulaisina, jotka käyttävät lisääntynyttä vapaa-aikaansa puolison vastuualueilla. Esimerkiksi Mikael kertoo, miten kotitöiden lisääntynyt tekeminen on tapahtunut juuri vaimon aloitteesta:

- Mikael:* Nii kyl vaimo sillon ku mää jäin työttömäks ni se sit kehu et ei hän sit teekkän koton mittää, ko hän käy töis. Ni mä saa sit kaik kotihommat ((nauraa)). Mää et sopii se mulle.
- TR:* Joo. Onks se menny näi sit?
- Mikael:* No eei se ny tie, ((naurahtaa)) ei se ny tietyst iha nii mene et kyl seki ((naurahtaa)) joskus koton sapuskaa laittaa ja ((nauraa)) astiapesukoneeseen laittaa tiskit ja ((nauraa)) pyykkiä pesee ja.

Myös Esko tunnustaa avoimesti, jopa kevyttä myyttien rikkomisesta johtuvaa ylpeyttä äänessään, miten hän laittaa ruokaa joka päivä töistä palaavalle vaimolleen. Esko, joka mainitsee ”vaimo”-sanana yhteensä 16 kertaa haastattelun aikana, rakentaa haastattelupuhunnassaan kuvaa muutenkin erittäin lämpimistä väleistä puolisoonsa. Seuraavassa katkelmassa hän kuvailee normaalin arkipäivän kulkua:

- Esko:* No se oli oikeestas et ku mä torilla kävin, no mää lähdi siin yhdentoist jälkeen kauppa. Sit rupesi tekkee ruokaa. Et vaimoki saa sitte ko tulee töistä. Et se o niinku semmone rytmi. No, sit on tietysti kesäl nurmiko leikkuuta ja tuota ni paljon muutakin tekemistä ((naurahtaa)). Varasto odottaa siinä purkua että ku, sais vaa inspiraation.
- TR:* Joo. Onks sul kotitöide määrä sitte lisääntyny?
- Esko:* Kyllä ne on lisääntyny, tottakai et et tuota ni. Mut yleensä mä ole ain tehny ruua. Et mää inhoan, siivoomista ((nauraa)). Ja vaimo hoitaa siivoukset ja pyykkiä ni mää sit ajattele et kyl mullakki jottai kuuluu, ko yhteine yrityshä se o. Et tuota ni. Et mä olen tehny ruuan ja hakenu ruuan aina.
- TR:* Joo. Ja sä hoidat näit ulkohommia sitte varmaa.
- Esko:* Joo ja sitte ulko, lumityöt ja nurmiko leikkuut ja semmoset et tuota ni.
- TR:* Se o toiminu teil iha hyvi sitte tää työjako.
- Esko:* Kyl me aika hyvi ollaa tultu siinä mieles. No toki mää mattot vien ulos ja tamppaan ne jos tarvittee ja semmosta mut et siihen, se pölynimuri ääni se o ((nauraa)) se o kammottavaa.

Kolmas parisuhteessa elävä haastattelemani henkilö, Martti, kuvailee suhdettaan kotitöihin samalla tavalla, mutta tyyliinsä mukaisesti hieman analyttisemmin:

- TR:* Mites noi tota, sää mainitsit noist kotitöist jo pikkase. Onks ne lisääntyny sitte työttömyysaikana niitten tekeminen?
- Martti:* Oon on, kyl siin väkisin tota. Se ol semmone, siin ol vähä paineit et täyty, ei voi olla vaa pelkästää koton ja olla tekemät mitää. Ja kyl sitä itteki mielelläs tekee niinko jottai et ei se, kyl se iha järkevää o tietenki.
- TR:* Niin nii. Et sul ei oo mitää semmost kynnyst et tekee kotitöit?
- Martti:* Eei ei mul oo koskaa ollu siin et. Mää tee sekä ruokaa et, siivoushommii ikkunanpesust alkkate. Kaikki käy periaattees. Et siin ei oo niinko mittä semmost

muutost, et nyt on tietyst enemmän aikaa tehdä niit hommi.

TR: Joo. Mites jos sul on sit joutilast aikaa ni miten sää sen yleensä kulutat sitte?

Martti: No sit tulee tehtyy, jollei ny ulos tul lähdettyy, ni sit o, no meil o ollu pient remppaa niin ko nykyi tehdää keittiöremonttii, ni siin o ollu työt mut. Niinko talvisaikkaa, jos ei pääs hiihtämää tai jotenki ulos, ni sit tulee noit kaikkii ristikoi ja sudokui täytettyy.

Kaikkien kolmen puhunnasta huokuu puolisolle osoitetun solidaarisuuden takaa kuitenkin valikoivuus kotitöiden suhteen. Kokkosen (2004, 276) mukaan kotitöiden tekemisen roolimallit syntyvät lapsuudessa ja seuraavat miehiä ja naisia aikuisiän parisuhteisiin. Näin ollen miehet tekevät enemmän perinteisesti miehisiä töitä, kuten remonttitöitä. Esimerkiksi siivoaminen tai ruuanlaitto eivät näyttäisi tuottavan maskuliinista identiteettiä kodin piirissä. Martin kohdalla valikoivuus tulee esille vasta edellisen haastatteluotteen lopussa. Hän on aiemmin kertonut tekevänsä mitä tahansa kotitöitä ikkunanpesusta ruuanlaittoon, mutta tarkentaa lausuntoaan jälkeinpäin viittaamalla suunnittelemaansa keittiöremonttiin, joka kuuluu selvästi perinteiseen miesten vastuualueeseen kotona. Myös Mikael selvittää uudelleen kotitöistä puhuessaan omia tehtäviään, kerrottuaan ensin suostuvansa vaimon pyyntöön tehdä kaikki kotityöt. Pyytäessäni tarkennusta asiaan hän kertoo, ettei asia aivan näin mennytäkään, sillä vaimo osallistuu edelleen ainakin ruuanlaittoon, pyykkien pesemiseen ja tiskaamiseen, siis perinteisiin naisten vastuulle kuuluviin tehtäviin. Tämä antaa viitteitä niiden kotitöiden luonteesta, jotka ovat muodostuneet Mikaelin vastuualueiksi. Esko sen sijaan myöntää suorastaan vihaavansa imuroimista, ja keskittyvänsä ruuanlaittoa lukuun ottamatta lähes pelkästään ulkona tehtäviin töihin, kuten nurmikon leikkaamiseen, lumitöiden tekemiseen ja mattojen tamppaamiseen. Martin tavoin Eskollakin on keskeneräinen maskuliininen kotiprojekti, varaston purkaminen.

Huttusen (1999, 183–184) mukaan projektiluontoiset kotityöt ovat tyypillisiä juuri miehille, jotka eivät ehkä ole lapsuudessaan saaneet rutiininomaisten kotitöiden tekemisen malleja, vaan käsittelevät kotityötä ansiotyön tavoin työnä, jolla on alku ja loppu. Hän tähdentää, että miehen projekti voidaan tulkita miehen lahjaksi vaimolle tai lapsille, josta mies odottaa edes jonkinlaista kiitosta. Toisenlaisen päätelmän esittää Julkunen, jonka mukaan jälkitraditionaalinen parisuhde on tasa-arvoinen miehen ja naisen oikeuksien ja velvollisuuksien suhteen. Sen sijaan, jotta parisuhteen osapuolet pysyisivät järkkymättöminä perinteisissä sukupuolirooleissaan, pyritään neuvottelemaan niistä kotitöistä, jotka kumpikin osapuoli kykenee omien voimavarojensa mukaan ottamaan vastuulleen. Miehen ja naisen kotityöt voivat parisuhteessa olla hyvinkin eri tavoin painottuneet ja jopa perinteisten mallien mukaisia, kunhan yhteisen hyvän eteen annetun panoksen tasapaino säilyy. (Julkunen 2010, 168.) Tässä mielessä haastatteluissa esiintyvät määritelmät parisuhteesta tasa-arvoisena yhteistyönä, kuten ”kolhoosi” ja ”yhteinen yritys”, ovat hyvin kuvaavia.

Yksin elävät miehet tuovat aineistossani mielenkiintoisen lisän kotitöistä puhumisen tulkintaan. Parisuhteessa eläviin miehiin verrattuna kotitöistä puhutaan vähän, sillä yksin elävillä siihen ei liity vastaavaa sukupuolten välistä neuvottelutilannetta tai puolisoiden kesken jakamisen mahdollisuutta. Yllättävää oli myös se, miten jopa asiasta kysyminen yksin elävältä mieheltä haastattelutilanteessa tuntui jotenkin sopimattomalta ja turhalta. Aivan kuin kotityön käsitettä ei olisi olemassa, mikäli kotitöiden tekeminen ei ole verrattavissa siihen, mitä parisuhteen toinen osapuoli, eli heteronormatiivisessa työväen kulttuurissa nainen, tekee. Työväenluokkaisen, yksin elävän miehen on tehtävä epäilemättä kaikki kotityöt omin käsin, eikä niiden tekemiseen välttämättä liity tällöin sukupuolittuneita kulttuurisia käsityksiä. Kotitöiden kenttä ei ilman parisuhdetta myöskään tarjoa mahdollisuutta positioida itseään suhteessa puolisoon, ja tuottaa näin maskuliinisuutta ei-naisellisina piirteinä. Ainakin Sampsa myöntää suoraan siivoavansa tasaisin väliajoin. Toisaalta siivoaminen hoituu nopeasti, eikä asiaa ole aihetta tarkentaa sen enempää. Yksikään yksin asuvista ei puhu tarkalleen ottaen tiskaamisesta, ruuanlaitosta tai imuroimisesta, sillä esiin nousevat jälleen perinteiset ulkona tehtävät työt, kuten puiden pilkkominen, nurmikon leikkuu ja projektiluontoisten nikkarointihommien suorittaminen.

5.2 Yhteisöllisyyden diskurssi

Telakkatyömiesten puhunta omasta, hiljattain katkenneesta työurasta on haastattelun aikana luontevaa ja runsasta. Verrattuna muihin haastatteluteemoihin, omasta työnkuvasta, työyhteisöstä ja työnteon merkityksistä puhuminen on määrällisesti kaikkein laajin osa aineistoa. Tutkimuksen tarkoitus on selvittää työn menetyksen jälkeisiä maskuliinisia diskursseja ja niiden kautta muodostuvia identiteettejä sekä identiteetin rakentamisen mahdollisia muutoksia. Jo tutkimuksen alkuvaiheissa kävi selville, miten luonnollisesti haastateltavat rakentavat identiteettiään telakkataustansa kautta. Työurastaan puhuessaan he edelleen innostuvat, kertovat yksityiskohtaisesti työtehtävistään ja kuvailevat suhteitaan muihin työntekijöihin ja työnjohtoon, aivan kuin haastattelut olisi tehty työssäkävien henkilöiden kanssa. Haastattelun jälkipuoliskolla teemat painottuivat enemmän työn menetykseen sekä mahdollisiin muutoksiin ajankäytössä ja hyvinvoinnissa työttömyysaikana. Tällöin puheen virta hidastui ja äänensävy muuttui matalammalle tasolle.

Molemmissa teemoissa oli havaittavissa kuitenkin diskurssi, joka painottaa sosiaalista aktiivisuutta ja yhteisöllisyyttä merkittävänä tekijänä telakkatyömiesten elämässä. Työuran aikana ison tuotantolaitoksen työprosessi edellyttää yhteistyötä muiden työntekijöiden kanssa. Työn menetyksen jälkeen sosiaalisten verkostojen ylläpitäminen nähdään ongelmien, kuten syrjäytymisen ja alkoholismien ennaltaehkäisijänä. Tässä alaluvussa käsittelen yhteisöllisyyden diskurssin kahdessa

osassa, työuran aikana ja työn menettämisen jälkeen. Näin on mahdollista erotella erilaiset lähestymistavat yhteisöllisyyteen ja tarkastella niiden välille muodostuvaa diskursiivista sidosta.

Kortteinen ja Tuomikoski (emt., 169) arvioivat, että työttömyys voi hyvinkin olla siedettävää, mikäli sosiaaliset suhteet työn ulkopuolella ovat vakaalla pohjalla. Työttömyyden kohdatessaan yksilöllä on useita ”suodattavia” tekijöitä, jotka puskuroivat elämänmuutosta ja ehkäisevät sosiaalisista verkostoista syrjäytymistä. Näitä suodattavia tekijöitä ovat Kari Vähätalon (1998, 64) mukaan yhteiskunnan turvaverkon eri sektorit, yhteisölliset turvaverkostot sekä yksilön omat selviytymiskeinot. Vähätalo huomauttaa, että yhteisöihin saattaa kuitenkin sisältyä vahvat normistot ja niiden kautta tapahtuva kontrollointi. Kontrollointi taas voi vaikuttaa heikentävästi työttömäksi joutuneen selviytymiseen. Kortteinen ja Tuomikoski taas korostavat perheen ja lähiyhteisön merkitystä turvasatamina, joihin yksilö saattaa kiinnittää itsekunnioitukseen ja omanarvontuntoon liittyviä merkityksiä. Perhepiiriin rakentuu lisäksi yhteiskunnallisesti merkityksellisiä rooleja, jotka säilyvät työttömyydestä huolimatta. Siksi sosiaalinen pääoma onkin tärkeää omaisuutta yksilön kannalta, kun yksilö siirtyy palkkatyöstä sosiaaliturvan ja oman yhteisön turvaverkkojen varaan. Vähätalo on huolestunut niin sanotuista väliinputoajista, jotka eivät pääse palkkatyön syrjään, ja jotka eivät ole pystyneet rakentamaan yhteisöllisiä turvaverkkojaan palkkatyön ulkopuolella. (emt., 50; Kortteinen & Tuomikoski 1998, 69.)

Yhteisöllisyys työuran aikana

Haastateltavien entinen työpaikka, telakka, työllisti parhaimmillaan jopa tuhansia työntekijöitä. Näin massiivisen työyhteisön toiminnan suuntaaminen kohti yhteistä maalia edellyttää tietysti taitavaa johtamista, mutta epäilemättä myös yhteisöllisyyden tunnetta työntekijöiden keskuudessa. Kuten familistisessä diskursussa, myös yhteisöllisyyden kohdalla voidaan ajatella toimintakulttuurin kulkevan sukupolvien mukana isältä pojalle, ja mestarilta oppipojalle. Telakkayhteisön käyttäytymiskoodit ja toimintatavat näyttävät haastatteluissa perinteisen maskuliinisessa valossa, ja sopivat hyvin yhteen Heikellin (2004, 294–297) kuvailuun miesvaltaisesta merimiesten työyhteisöstä, ja siitä miten maskuliinisuus muodostuu laivaan sidoksissa olevassa ammatissa. Merimiesten käsitys mieheydestä on nähtävissä hegemonisena rakenteena, jossa käsitys maskuliinisuudesta kumpuaa vanhemmilta työntekijöiltä ja on historiallisesti muodostunutta. Merimiesidentiteetin muodostamisessa tärkeitä välineitä ovat esimerkiksi initiaatoriitit, heteroseksuaalisuuden korostaminen, karski huumori ja tunteiden esittämisen välttäminen. Laivan suljetussa ympäristössä työskennellessä merimiesten maskuliinisuus korostuu poikkeuksellisen paljon, eikä merimiesten ”supermaskuliinisuus” ole näin

aivan suoraan verrattavissa telakkatyömiesten maskuliiniseen kulttuuriin. Miesvaltaisessa, fyysisesti vaativassa telakkatyössä on kuitenkin paljon yhtäläisyyksiä merimiesten kollektiiviseen identiteettiin. Jon Swainin (2005, 217) mukaan vertaisryhmien (eng. peer group) merkitys maskuliinisen identiteetin tuottajana on yksi tärkeimmistä, sillä niissä muodostuu maskuliinisuuden normit, sekä niiden noudattamisen paine. Jokaisella ryhmällä on yksilöllinen ”elämäntyyliinsä”, joka määrittää miten kuuluu olla mies. Yksilö mukautuu tähän elämäntyyliin omilla puheillaan ja teoillaan, mutta voi myös olla mukautumatta ja tuottaa poikkeavaa maskuliinisuutta.

Initiaatio: ”Siä ei pärjää, jos ei oo huumorintajuu”

Jokaisessa haastattelussa haastateltavat kuvailevat niitä tapoja, joilla työntekijä tulee hyväksytyksi legitiimiksi osaksi työyhteisöä, ja kerronta on varsin johdonmukaista. Telakkatyömiehen tulee olla sosiaalinen, huumorintajuinen ja kykenevä ottamaan vastaan työkavereiden piikittelyä. Lämpimät suhteet työnjohtoon katsotaan taas isoksi miinukseksi telakkatyömiehen näkökulmasta. Erityisesti työsuhteen alussa uusi työntekijä asetetaan sosiaalisen paineen alaiseksi, jolloin yhteisö voi todeta mikä uusi työntekijä on ”miehiään”. Voidaan puhua *initiaatoriiitistä*, joka on perinteinen teema miesten ja maskuliinisuuksien tutkimuksessa. Badinterin (1993, 114–115) mukaan initiaatiot miesten maailmaan olivat aiemmin esimerkiksi heimokulttuureissa hyvin raakoja niin henkisesti kuin fyysisesti, eikä vastaavaa enää tapahdu modernissa yhteiskunnassa samassa muodossa. Sen sijaan esimerkiksi armeijassa ja opiskelijayhteisöissä voidaan havaita selkeitä jäänteitä initiaatoriiiteistä, joissa tulokkaita nöyryytetään, kohdellaan homoina tai naisina siihen asti, kunnes testiaika on ohi. Telakalla varsinaista ”alokaskautta” ei ole virallisesti olemassa, mutta telakkatyömiesten puheessa on havaittavissa initiaatoriiitti, joka koettelee tulokkaan henkistä sietokykyä. Seuraavassa Mikael kertoo oman näkemyksensä telakkayhteisöön liittymisestä:

Mikael: (...) työntekijäportaas ainaki ni, vittuillaa toine toisil aika reilust. Leikkimielistäki tietenki on mut tua. Et sillo alkuvaihees ko mäki oo menny ni, kylhä siel monel oli aika vaikeeta just ko ne vanhemmat niinko pomotti ja komensi ja vaativat nii helvetisti eikä oikeestaa opettaneet ja.

TR: Niin nii. Testas vaa vähä enemmänki.

Mikael: Nii. Nii. Kuvii meinaa kattoo ni vilkasee vaa äkkii, kassaa, jaahas sit ruvetaa poika tekemää. Et ei se, tietyst nykypäivän o vähä erilaist. Ei nykypäivän jos samallaine käyttäytyminen ni ei kukaan olis, kaikki häippäis sielt heti taik sit ne vetäis turpaa.

Mikael asemoi itsensä heidän joukkoon, jotka joutuivat koville, mutta epäilemättä selvisivät koitoksista. Samalla hän tekee eroa nuorempiin, pienten ikäluokkien edustajiin, jotka eivät enää joudu vastaavaan tulikokeeseen, eivätkä edes kestäisi sitä. Arto Jokinen (2000, 68–69) toteaa, että

kulttuurinen maskuliinisuus muodostuu Suomessa heteroseksuaalisuudesta, fyysisestä voimasta ja rationaalisuudesta, ja näitä ominaisuuksia testataan ikäsidonnoissa miehuuskokeissa kuten rippikoulussa, ajokoulussa ja armeijassa. Toisaalta on olemassa eräänlaisia instituutioiden ulkopuolisia ”ansiotehtäviä”, jotka niin ikään toimivat todisteena maskuliinisuudesta. Tällaisia tehtäviä ovat esimerkiksi väkivaltaiset teot ja vaaralliset harrastukset. Maskuliinisuus ei siis ole itsestään selvää, vaan se on ansaittava. Badinter huomauttaa, että initiaatiot ovat katoamassa nyky-yhteiskunnassa. Tämä voi johtaa esimerkiksi kurittomuuteen nuorimmissa sukupolvissa, ja huolestuneimmat näkevät tilanteen olevan jo riistäytymässä käsistä. (Badinter 1993, 114–115.) Samaa asennetta huokuu myös Mikaelin puheesta.

Telakkayhteisössä initiaatiovaiheen jälkeen työntekijät jaetaan haastattelupuheessa kahteen ryhmään; sosiaaliin telakkatyömiehiin, jotka muodostavat työyhteisön ytimen, ja hiljaisiin tai tosikkoihin, jotka joko sinnittelevät telakkayhteisön marginaalissa tai ajautuvat kokonaan sen ulkopuolelle. Tulkintani mukaan sosiaalisen paineen sietokyvyn osoittaminen initiaatiovaiheessa ei vielä riitä siihen, että telakkayhteisö hyväksyy yksilön jäsenekseen, vaan telakkatyömiehelle tyypillinen maskuliinisuus on todistettava jatkuvasti uudelleen.

Jori: Siinä sit, irvailtii vähä toiste valinnoist.

TR: ((naurahtaa)) Joo joo. Kuuluuks tämmene irvailu sit sin kulttuurii?

Jori: Kyl se kuulu telaka tyylä. Siäl täyty ol huumorintaju, et siä ei pärjää jos ei oo huumorintaju. Et se on.

TR: Et jos ottaa tosissaa joku pienet piikittelyt ni.

Jori: Nii se sit menee iha, kyy se piti tietää jos toine jotai murjas, ni et ei siihen kannat liian tarkkaa ottaa kiinni.

TR: Oliks siel sit henkilöit ketkä ei sit oikee kestäny sitä?

Jori: No oli varmast joitaki, mut aika vähä niit oli.

Martin puhe on muihin verrattuna solidaarisempaa, mutta erottelu sosiaaliin ja hiljaisiin on edelleen läsnä:

Martti: Oli tämmössii nii sanottui hiljassii kavereit. Et ei ne juur, sillo ne vastas ko niilt jottai kysyttii mut ei oma-alotteisesti juurikaa puhellu. Kyl niitaki oli siäl.

TR: Mut he kuitenkin sit tavallaa pärjäs siel työpaikalla ettei.

Martti: Joo, ei se sitä niinko ammattitaitoo, sitä ei se muuta. Mut et toise o, meit on niin paljo joka junaa.

Telakkayhteisössä ammattitaito on sellainen meriitti, joka pelkästään riittää todistamaan ”miehisen kunnian”, mutta sitä täydentävät sosiaalisuus ja huumorintaju oikeuttavat maskuliinisessa hierarkiassa asemaan, jota voitaisiin telakkayhteisön kontekstissa kuvailla jopa hegemoniseksi. Huumorintaju on yksi telakkatyömiehen ominaisuuksista, joka tuodaan korostetusti esille useaan otteeseen.

David Collinsonin ja Jeff Hearnin (1996, 68) mukaan erityisesti manuaalisen työn tekijöiden keskuudessa muodostuu eräänlainen vastakulttuuri sellaiseen ympäristöön, jonka koetaan alistavan heidät ”toisen luokan kansalaisiksi”. Vastakulttuuriin kuuluu erottautuminen pomoista, jotka eivät ymmärrä prosessin kulkua käytännössä, sekä toimistotyöntekijöistä, joiden työ leimataan turhanpäiväiseksi ja tuottamattomaksi. Manuaalisen työn tekijät kohottavat näin itsetuntoaan ja määrittelevät itsensä uudelleen omin, usein hyvin maskuliinisin ehdoin. Elättäjyyden ja maalaisjärkisyyden lisäksi työläismies kiroilee halutessaan, osaa vitsailla ja pystyy ottamaan vastaan itsen kohdistuvaa huumoria. Manuaalisen työn tekijöiden keskuudessa vuorovaikutus on Collinsonin ja Hearnin mukaan usein ”hyvin aggressiivista, seksististä ja alatyulistä, humoristista ja silti loukkaavaa, leikkisää mutta alentavaa” (emt., 68). Sama on havaittavissa telakkatyömiesten puheessa. Jori kertoi aiemmin irvailusta, jonka hän ymmärsi huumoriksi. Esko taas myöntää osallistuneensa loukkaavaksi luokiteltavan huumorin viljelyyn, mutta osoittaa haastattelussa, työuran päätyttyä katumusta puheistaan:

- Esko: Oha se tietysti meil on kaikkea huumoria, ku se o semmosta. Mut ei me mun mielestä mennä henkilökohtasuusii sillä taval et. Se o semmost yleisel tasol ja molemminpuolista, et sit otetaa vastaa ja annetaa sitte takasi. Niinku varmaa olet kuullu sillo alkuu ((nauraa)).*
- TR: Niin nii, aivan.*
- Esko: Et tuota ni.*
- TR: Oliks se ongelma sit joillekki naisil tämmene asia, vai muistuuks semmost mielee?*
- Esko: Kyl, kyllä täytyy sannoo et jonkun naisen kans se huomaa aika äkkiä et et, pitää, mieltii mitä sanoo. Ja se o ain se ongelma kato ku, täytyy ruveta sitte miettimää mitä tolle voi sannoo, mitä sil ei voi sannoo. Ko o liian tosikko. Ei ossaa ottaa huumorin kannalt, kos emmää ainakaa koskaa ol yrittäny pahottaa kenenkää mieltä.*
- TR: Niin nii. Se vaan kuuluu siihe puheenparteen sitte.*
- Esko: Se vaan kuuluu mut kyl ne ylees aika rempseitä ihmisiä on et, kylhä ne antaa takasi iha yhtäläisesti. Et nii se kuuluuki olla.*

Haastattelutilanne on siitä hedelmällinen, että telakkatyömiehet pystyvät tarkastelemaan ulkopuolisena mennyttä uraa telakalla, ja positioimaan itsensä haastattelutilanteessa uudelleen telakkayhteisön kulttuuriin sääntöihin. Esimerkiksi seksistisyys ja naisten alistaminen puuttuvat lähes täysin haastattelujen diskursseista, ja naisten asemaa telakalla tuodaan esille jopa hyvin myönteisessä valossa. Naisten ammattitaitoa kehuaan ja heistä luodaan kuvaa vahvoina yksilöinä vaikeissa olosuhteissa. Jos Collinsonin ja Hearnin päätelmä seksistisestä puheesta manuaalisen työn tekijöiden keskuudessa pitää paikkansa, voidaan olettaa, että myös telakalla on vitsailtu naisten kustannuksella. Työuran jälkeinen aika mahdollistaa uudenlaisen, naisia ja feminiinisyyttä kunnioittavamman subjektiposition ottamisen. Naisten ja miesten välinen erottelu tulee kuitenkin esille, kun haastateltavat antavat ymmärtää, että myös naiset voivat läpäistä maskuliinisen initiaatoritin siinä missä miehetkin. Esko ilmaisee asian seuraavasti, puhuessaan naisten ja miesten

jaosta eri taukotupiin:

- Esko: Emmää ainakaa muista et meil olis ollu yhtää naista samassa taukotuvassa. Eiku oliha. Oli meillä yks juu. Oli oli. Meinasi unohtaa ((naurahtaa)).*
- TR: Oliko hän erilainen ku muut sitte?*
- Esko: Ei hän sano et hän o paljo mielummi miesten kans töissä ku naisten kans.*
- TR: Jaa, okei.*
- Esko: Et tuota nii, sano et se o semmosta nokkimista siellä naisten kanssa ((nauraa)). Et tääl me lauotaa mut sano et, se oli kyllä hyvä et se anto kyllä niin takasi et, siin oppi aika äkkii pitämää nassun kii ((nauraa)).*
- TR: ((naurahtaa)) Juu juu.*
- Esko: Oli hyvi sanavalmis ihmine.*

Se, että nainen on ”hyväksytty” miesten taukotilaan ja ansaitsee initiaatoriitin kautta miesten kunnioituksen työyhteisössä, asettaa kyseenalaiseksi oletuksen maskuliinisuuden sukupuolisidonnaisuudesta. Nainen joka pystyy ottamaan vastaan ”laukomista”, laukoo takaisin ja tekee pesäeron muihin työyhteisön naisiin ja heidän käytöskulttuuriinsa, voi integroitua neutraaliksi osaksi miesten ryhmää, ja asemoitua jopa melko korkealle suhteessa telakan hegemoniseen maskuliinisuuteen. Jo pelkkä miesvaltaisella telakka-alalla pärjääminen on nähtävissä ”maskuliinisenä” naiseutena, kuten Ilpo kertoo:

- Ilpo: Ku ihmiset puhuu, että jos olis naisalaa ni se toraisuus on paljo isompaa, ja selkään puukottamista enämpi.*
- TR: Mm. Joo sitä kuuluu sanottavan.*
- Ilpo: Nii. Mutta jos naisia telakalla ni, kylä melekei kaikki ne on, se on hyvä jätkä ((nauraa)).*

Naisista muodostuvien ryhmien ongelmien tuominen esiin haastattelutilanteessa on omiaan erottelemaan telakkayhteisö maskuliiniseksi työyhteisöksi. Naiset ikään kuin valjastetaan todistamaan telakkayhteisön, ja samalla siihen kuuluneiden yksilöiden, maskuliininen luonne. Tärkeässä roolissa tässä on yhteisön jäsenten välinen veljellinen vuorovaikutus ja eronteko naisista muodostuviin yhteisöihin. Miesten välinen solidaarisuus tulee esille myös niissä mekanismeissa, joilla yhteisön jäseniä suljetaan sosiaalisen ytimen ulkopuolelle. Sampsa tuo asian esille puhuessaan telakan työyhteisön jäsenistä:

- Sampsa: Kylähä siellä semmosia oli jotka ei sopeutunu siihe. Mutta kyllä ne sitte aina lähti. Se valikoitu aina.*
- TR: Mikä heissä sit oli sellasta et ei oikee sitte sopinu yhtee?*
- Sampsa: No ei ne oikee tullut kenenkää kans toimee ja sitte riiteli ja, valittamine joka asiast. Ko siellä ei yleensä se perusporukka valittanu paljoo. Ja sitte sitä ei hyväksytty, mää sanon nyt suoraa, sitä ei hyväksytty siellä ku perseennuolijoita oli. Muutamamat oli ni sitte ne ne joutu aina, ne kävi johtajille ja pomoille nuoleskelemas. Kyllähä se heti huomasi siellä.*

Sampsan kerronta on tulkittavissa kiteytyksenä haastateltavien käsitykselle entisestä telakkayhteisöstään, joka perustuu veljellisen ilmapiirin ylläpitämiseen ja naiselliseksi mielletyn riitelyn välttämiseen. Paradoksaalisesti veljellisyys konstruoidaan äärimmillään jopa toisen kunniaa loukkaavan huumorin avulla, mutta asian tekee ymmärrettäväksi maskuliinisen initiaatoriitin käsite. Yksilö joka ei kestä rajua, itseensä kohdistunutta huumoria, luokitellaan muiden silmissä epämaskuliiniseksi ”nössöksi”. Nössöksi leimaaminen on tuomio, jota miehet ja pojat joutuvat lähes koko ikänsä välttelemään erilaisin keinoin, ja jonka uhka leijuu ilmassa alituisesti. Nössöys, toisin sanoen feminiinisyys maskuliinisesta näkökulmasta, voi rakentua ulkonäön, puheiden tai tekojen perusteella kulloistenkin kulttuuristen käsitysten mukaisesti, ja tuomareina toimivat muut saman viiteryhmän yksilöt. Se miten syömme, miten kävelemme, miten puhumme, voivat kaikki viestiä muille miehille maskuliinisuuden naamion rakoilusta ja johtaa yhteisön hylkäämäksi joutumiseen. (Kimmel 2001, 278.) Varmin tapa muodostaa maskuliinista identiteettiä onkin soveltaa omassa käytöksessä niiden yksilöiden tapoja, jotka luokitellaan maskuliinisuuden asteikolla hegemoniseksi (Collinson & Hearn 1996, 151).

Sosiaalisuus: ”Tehtii piru hyvii laivoi”

Telakkatyömiesten kerronnassa muodostuu käsitys telakkayhteisöstä, joka vaatii ammattitaitoa, fyysistä sekä henkistä sietokykyä ja sosiaalisuutta. Täyttääkseen nämä kriteerit yksilön on hankittava sopiva koulutus alalle, läpäistävä initiaatoriitti ja pystyttävä sujuvaan ja katkeamattomaan vuorovaikutukseen yhteisön muiden jäsenten kanssa. *Sosiaalisuuden vaade* korostuu huomattavan paljon haastattelupuheessa, ja useat haastateltavat kertovat omasta muutosprosessistaan telakalla työskennellessään. Telakalla on työskennelty pareittain ja ryhmissä sekä tehty yhteistyötä toisten ammattikuntien ja osastojen kanssa työprosessien etenemisen varmistamiseksi. Ilpo ja Martti kertovat suoraan, että he ovat muuttuneet sosiaalisemmiksi, ja näin he samalla asemoivat itsensä hegemonisen maskuliinisuuden kriteerien mukaan osaksi työyhteisön ydintä. Tässä he vastaavat kysymykseen siitä, onko telakalla työskentely muokannut heidän persoonaansa:

Ilpo: No ainakin mä katson eduksi sen et on iso talo, misä on paljo ihmisiä. Siis että osaa olla ihmisten kans ja tulee toimehe. Ja ihmiste vuorovaikutus. Ni se on niinku plussaa ku on monennäköstä ihmistä. Niin niinku avartaa.

Martti: Kyy se varmaa, siel o ainaki oppinu tulemaan toimee toiste ihmisten kans. Se o aika sosiaaline ympäristö, et siellä on paljon porukkaa. Monii eri ammattei, et siel o ollu niinko pakkoki oppii tulemaa. Ja tosa varsinki tua työ mitä määkin tein ni, siinki joudus olemaa tekemisis monie eri ammattiryhmie kans. Ja sitä kaut suunnittelust alkate. Se o vähä niinko opettanu sitä semmost, mitä mä ny sanoisi, et oppinu

tulemaa monenkilaiste ihmisten kans toimee. Kyl siit o niinko hyöttyy ollu sil taval.

Vastauksista on havaittavissa oletus siitä, että sosiaalisuus ei ole luonnollinen osa suomalaisen miehen persoonaa, vaan se on opeteltava erikseen. On mielenkiintoista pohtia, miten perinteinen kulttuurinen representaatio suomalaisesta miehestä joka ”ei puhu eikä pukahda”, nivoutuu telakkatyömiesten sosiaalisuuden vaateeseen. Sosiaalisuuden puute tunnistetaan normiksi suomalaisessa miehessä. Sosiaalisuus on kuitenkin saavutettavissa työyhteisössä ja se tunnistetaan hyveeksi myös telakkayhteisön ulkopuolella. Omasta sosiaalisuudesta ja kyvystä toimivaan vuorovaikutukseen kerrotaan ylpeänä. Epäsosiaalisuus ei enää näyttäydykään tavoiteltavana maskuliinisuuden piirteenä, vaan pikemminkin historiasta kumpuavana taakkana. Vaikuttaa siltä, että suomalainen mies kyllä puhuu ja pukahtaa, kunhan sille löytyy niin sanottu rationaalinen motiivi. Esimerkiksi vapaa-ajallaan itsekseen viihtyvä, rauhallinen Ilpo kertoo vaivattomasti, miten hän on telakalla puhellut paljon ja naureskellut päälle, pitääkseen yllä hyviä vuorovaikutuksellisia suhteita työntekijöiden keskuudessa. Telakkatyömiesten tapauksessa motiivina toimii yhteinen päämäärä, sellaisen laivan rakentaminen, joka valmistuu tavoiteajassa ja pysyy valmistuttuaan pinnalla. Päämäärän toteutuminen edellyttää saumatonta yhteistyötä, kuten esimerkiksi Riku tuo esille:

TR: Mitä tommone telakkatyö tai laivanrakentaminen tekijältä vaatii sun mielest?

Riku: Se vaatii mun mielest jonkimmoist fyysist kunto, ja henkist kuntoa tiätysti. Ja sosiaalist taitoo et tulee ihmisten kans toimee, ku ei siäl oo yksin kummiskaa. Ja sitten että, no, esimiähen kunnioittamist. Ehkä semmost sosiaalist taitoo kummiski vaiks se onki työkaveri nii silti. Se o kumminki enemmän lukenu tyyppi, se tiätää teoriast paljo enemmän ja käytännössäki jotaki. Ja sit se vaatii, oma asenne siihe työhön et, se on haastavaa. Sanotaa viis vuotta kymmenen vuotta kestää tulla levysepäks kokemuksen pohjalt. Se ottaa aikaa et mite kaikki tapahtuu ja miks tapahtuu et saadaa se paatti kasaa, joskus uimaanki jopa ettei se uppo.

Toisaalta, kuten Rikunkin puheessa jo viitattiin, sosiaalisuuden funktiona nähdään myös ammattitaidon oppiminen vanhemmilta työntekijöiltä:

Martti: Kyl se niinko koko aja o opettelu. Ei siin niinko, ja sit siin täydys koko aja niinko olla hereil ja muilt kysellä kaik iha avoimesti. Ja kyl sitä paljo apuu sit sai toisilt ammattimiehiltä. Sitä kuitenkin tehti sil taval ryhmätyön et oli ussemma, ei se ollu mittää yksin tekemist.

Jori: Mut kyl se sillail aika selkeet o. Kyl ne sit niinko, ko porukassa tehti sitä, meil ol niinku pareittain tehtiin töitä. Kyl siin niinko oppi sen et, melkee jo ties et ko ruvetaa et mitä tehdää.

Tietyt työn tekemisen tavat kulkevat vain työntekijöiden keskuudessa ja niiden siirtyminen työntekijältä toiselle edellyttää toimivaa vuorovaikutusta. Tähän hiljaisen tiedon siirron prosessissa ei telakkatyömiesten puheessa ole työnjohdolla minkäänlaista roolia. Manuaalisen työn tekijöiden asema telakkayhteisössä näyttäytyy autonomisena ryhmänä, joka itse asiassa on laivat rakentanut, ja joka näin erottautuu kaikista muista tuotantoprosessiin osallisista ryhmistä. Heikell (2004, 296) puhuu merimiesten maskuliinisen kulttuurin muodostumisen mekanismeista, ja korostaa sitä, miten miehet muodostavat homososiaalisissa tilanteissa ”valtahäkkejä”, joissa miehisuus muodostetaan eräänlaiselle ”veljellisen vapaamuurariuden” perustalle. Initiaation jälkeinen tiedon siirtäminen oman viiteryhmän sisällä voidaan nähdä eräänlaisena vallankäytön mekanismina ja veljeyden rakennusaineena telakkayhteisössä, sillä ammattitaidon ja prosessiosaamisen siirtäminen tapahtuu tuotantotyöntekijöiden tasolla metallipölyn seassa ja epävirallisissa tapaamisissa esimerkiksi taukojen aikana. Martti, yksi analyttisimmistä haastateltavista kertoo tästä mekaniismista melko havainnollisesti:

Martti: (...) sehän o ollu kaksivuorotyöt pääasias, ni kyl se oma vuoro porukka siin oli lähinnä semmost. Ja tietenki meil olttiin ko kahdes vuoros tehtiin ni, me keskusteltti siin vuorovaihroitte aikan ain seuraava vuoron, iltavuoron ko tuli porukkaa et, misä mallis o homma ja, mitä kannattaa tehr. Et tehtii ehdotuksii. Ei sanottu koskaa toisel et tee se homma, ko käyttii läpi niit systeemei ja ehdotettii, mietittii sitä et mikä kannattaa niinko seuraavaks.

Manuaalisen työn tekijöiden autonominen työprosessi selittää osittain sitä, miksi esimerkiksi työnjohtoa voidaan puheen tasolla pitää tarpeettomana tuotannon kannalta ja näin luoda ero meidän ja heidän välille. Telakkatyömiehet ikään kuin omivat laivan rakentamisprosessin itselleen suunnitteleamalla prosessin keskenään, siirtämällä tietoa epävirallisissa tapaamisissa ja väheksymällä ”pomojen” osuutta prosessissa. Martin puheesta selviää myös työntekijöiden välisen vuorovaikutuksen herkkyyys, sillä työntekijä ei voi toiselle sanella mitä tehdään, vaan asiasta neuvotellaan ja tehdään ehdotuksia. Näin vältetään työnjohtajan autoritaarinen asema ja säilytetään kunkin työntekijän oikeus itsenäisyyteen. Manuaalisen työn tekijöiden veljeys rakentuu vuorovaikutuksessa, jolloin pelkkä ammattitaito tai initiaation läpäiseminen eivät vielä riitä todisteiksi prototyypin telakkatyömiehen aseman saavuttamiseen.

Päivittäinen vuorovaikutus näyttäytyy kaksiteräisenä miekkana telakkatyömiesten puheessa. Yhtäältä on pystyttävä sietämään itseän kohdistuvaa verbaalista piikittelyä. Toisaalta on kyettävä vastaanottamaan yhteisön sisällä kulkevaa hiljaista tietoa, pyytämään ”veljiltä” apua tarvittaessa ja suunnittelemaan työprosessin etenemistä mitä syvimmällä kunnioituksella työkaveria kohtaan. Haastattelupuheiden perusteella telakkayhteisön vuorovaikutus on ollut erittäin toimivaa, ja he

kaikki asemoivat itsensä siihen joukkoon, jolla oli riittävät sosiaaliset taidot jo valmiiksi, tai sitten ne opittiin työuran alussa. Tuloksena on kestävä miesten välinen sosiaalinen sidos, joka rakentuu yhteisen päämäärän, laivan rakentamisen ympärille. Telakkatyömiehet ovat myös avoimesti ylpeitä työurastaan telakalla ja viittaavat usein yhteisiin saavutuksiin, kelluviin laivoihin, joita veljellisellä yhteistyöllä saatiin aikaiseksi. Yhteistyön tuloksena syntynyt me-henki käy ilmi esimerkiksi Mikaelin puheesta:

TR: Oleks sä ylpee siit sun urasta siel telakalla?
Mikael: Tottakai.
TR: Mikä siin o semmone mikä eniten sit niinku hivelee?
Mikael: No tehtii piru hyvii laivoi.

Tutkimuskirjallisuudessa ei valitettavasti löydy merkittävää aineistoa maskuliinisen, veljellisen työyhteisön mekanismeista. Sen sijaan maskuliinisen työyhteisön ”miehistävää” vaikutusta on tutkittu lähinnä seksistiseltä ja naisia syrjivältä kannalta, joka lopulta heijastuu vapaa-ajalla väkivaltaisuutena ja parisuhteeseen liittyvinä ongelmina (vrt. Heikell 2004, 296; Jokinen 2000, 222–223). Tällaista ilmiötä ei haastateltavien puheessa ole havaittavissa, vaan esimerkiksi naisista puhutaan yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta johdonmukaisen kunnioittavasti niin työn kuin parisuhteen kontekstissa. Telakkatyömiehen maskuliinisuus ja eronteko naisista ja naisellisuudesta ei siis enää ulotu haastattelutilanteeseen noin puolitoista vuotta irtisanomisen jälkeen.

Työyhteisö homososiaalisen maskuliinisuuden kenttänä

Telakkatyömiehille työyhteisö on tarjonnut haastatteluissa esiin nousevan, johdonmukaisen käsityksen miehenä olemisesta, ja osaltaan selittää vahvaa sidosta entiseen työyhteisöön myös irtisanomisen jälkeen. Tämä on huomattavissa, kun puhutaan työnteon merkityksistä henkilökohtaisella tasolla. Palkka on tärkein syy tehdä töitä, mutta lähes jokaisessa haastattelussa nostetaan esille myös työyhteisön merkitys työnteon motiivina. Irtisanomisten jälkeen kaikki se yhteisen päämäärän eteen tehty työ ja muutokset omassa persoonallisuudessa sitovat haastateltavat edelleen telakan työyhteisöön ja sen kulttuurisiin koodeihin. Työyhteisöön kuuluminen näyttäytyy myös houkuttelevampana subjektipositiona kuin työttömän tai eläkeläisen subjektipositio. Esimerkiksi Jori ja Sampsa kuvailevat ajatuksiaan työnteon motiiveista näin:

Jori: No tietyst se oli se et sai elannon siitä tietysti. Et se siin niinku yhten suurimpana on. Sit tietysti siel oli se porukka mikä siel oli töissä et, työkaverit ja näin. Et kyl sielt semssii, hyviä kavereita o jääny.

Sampsa: Kyllä sen [työn] ko alotti, se oli niinko pakko. Sitä olis tullu nälkä jos ei ois. Et se motivoi ja sitte se motivoi, raha ja. Sitten muodostu kaikki kaverit ku siellä oli sillo varmaa tuhat ihmistä töissä, ni se oli nii iso se kaveripiiri. Se oli lähes kaikki sitte niitä, työntekijöitä ja muita.

Mikael kertoo niin ikään palkan olevan ensisijainen motiivi, mutta tuo esiin yhteisön laadun merkityksellisyyden:

Mikael: (...) jos sul o paskat työkaverit ni et sä siin kauaa viihdy vaiks sul olis kummone palkka. Et kylhä se yhteisö pitää semmone ol misä niinko viihtyy, tulee toimee ihmisten kans.

Telakan työyhteisöä kehuaan haastattelussa estoitta, vaikka itse työ olikin fyysisistä ja henkisesti vaativaa:

Martti: Kyyllähä see semmonen niinko jaksamisen kannalt ni se o ensiarvosen tärkeä. Et ei se, jos niinko tehdää raskast työt ja siin o viel jottai tota huono ilmapiiri, ni se o kaksi verroi raskaampaa.

Telakan työyhteisöä luonnehditaan ”yhteen hitsautuneeksi” ryhmäksi, joka tarjosi tarvittaessa jäsenilleen apua ja jonka puitteissa ei puututtu toisten jäsenten tekemisiin työprosessin edetessä. Kehuessaan entistä työyhteisöään he tuottavat samalla siihen kuulumista ja sen kriteerien, ammattitaidon, henkisen sietokyvyn ja sosiaalisuuden vaateen, täyttymistä. Yhteisön nostaminen jalustalle voidaan nähdä myös *solidaarisena* tekona, joka on esimerkiksi Connellin (1995, 55) mukaan tyyppillistä fyysisesti raskaan työn tekijöiden keskuudessa. Solidaarisuus ryhmää, tässä tapauksessa työyhteisöä kohtaan selkeyttää yksilön sukupuolen tuottamista, ja tarkentaa asemaa esimerkiksi työväen luokan keskuudessa (Morgan 2005, 170). Solidaarisuus telakkayhteisöä kohtaan on ymmärrettävää haastateltavien kohdalla, sillä heidän työuransa ovat kestäneet kymmeniä vuosia ja heidän sosiaaliset verkostonsa ovat pitkälti muodostuneet työyhteisön ympärille. Työn menetyksen jälkeen työyhteisöön kuulumisen fyysisesti muuttuu mahdottomaksi, mutta työyhteisön kulttuurinen sisältö, arvot, asenteet ja erottautuminen muista ryhmistä ovat edelleen käytettävissä. Irtisanottujen tilanteessa työttömyys tai eläkeläisyys ovat sellaisia kulttuurisia kategorioita, joihin telakkatyömiestenkin on mahdollista asemoitua ja joiden arvomaailman he voivat omaksua. Näin ei kuitenkaan ole vielä tapahtunut, vaan irtisanotut kiinnostavat itsensä yhteisöllisyyden diskursseissaan edelleen telakkayhteisöön.

Työyhteisö on tarjonnut haastateltaville sosiaalisen verkoston lisäksi sisältöä vapaa-aikaan ystävyyden, liikunnan ja muiden harrastusten muodossa. Telakalla haastateltavat kertovat oman

työkaveripiirinsä, jonka kanssa aikaa vietettiin esimerkiksi tauoilla tai työmaalla, muodostuvan pääasiassa miehistä, jotka työskentelivät samassa työkohteessa ja edustivat manuaalisen työn ammatteja. Joidenkin haastateltavien kaveripiiri telakalla muodostui viidestä henkilöstä, toisilla kavereita taas oli useita kymmeniä. Kaveruutta ei haastatteluissa määritelty tarkkaan, vaan puhuttiin henkilöistä, joiden kanssa oltiin säännöllisesti tekemisissä. Työkavereista kuitenkin vain pieni osa oli osallisena haastateltavien vapaa-aikaan telakkauran aikana. Vapaa-ajalla kontakti työkavereihin edellytti haastateltavien puheen perusteella jonkin erityisen syyn, kuten yhteisen harrastuksen, juhlatilaisuuden tai saunaillan. Alkoholi nousee esille useaan otteeseen, kun puhutaan ajanvietosta työkavereiden kanssa. Erityisesti nuorena viikonloput saattoivat olla hyvinkin railakkaita.

Voidaan päätellä, että ollakseen legitiimi maskuliinisuuden konstruktio, telakalla voimassa olevat maskuliinisuuden tuottamisen keinot edellyttävät telakkakontekstin ulkopuolella samankaltaista, miesvaltaista kontekstia. Näitä ovat esimerkiksi edellä mainitut harrastukset, kuten eri urheilulajit ja kalastus, sekä alkoholiin sidonnaiset tapahtumat. Arki ennen irtisanomisia on ollut hyvin perhekeskeistä, ja perheen kanssa vietettyyn aikaan telakan maskuliinisen identiteetin säännöt eivät samalla tavalla sovellu. Maskuliinisuutta korostava kulttuurinen kehys edellyttää *homososiaalista* kontekstia, jossa kaikki osalliset ymmärtävät telakalla konstruoidun miehisen koodiston, ja jossa hyväksytään alatyylinen huumori, kiroilu ja symboliset eleet, jotka korostavat heteroseksuaalisuutta (Segal 2001, 104–105). Tietynlainen maskuliinisuus siis tarvitsee oman aikansa ja paikkansa, ja sellaisen olemassaolo on nähty hyvin merkittävänä osana maskuliinisen identiteetin luomista. Homososiaalisuutta ja siihen kytköksissä olevia maskuliinisia tiloja arvostetaan miesten keskuudessa, ja ne nähdään jopa eräänlaisina pakopaikkoina ”feminisoiduista” kotioiloista jotka saattavat tuntua ahdistavilta. Homososiaalisuus tarjoaisi näin miellyttävän, maskuliinisen sosiaalisen ympäristön, jossa mies pystyy rauhassa tuottamaan maskuliinisuutta vain miesten kesken (Jackson 2001, 20–21).

Homososiaalisuuden ja heteroseksuaalisuuden kietoutuminen yhteen miesten välisissä sosiaalisissa kanssakäymisissä muovautuu niin, että homososiaalisuus merkitsee intiimiä yhdessäoloa ilman seksuaalisuutta. Suhteet naisiin puolestaan esitetään homososiaalisissa tilanteissa epäintiimeinä ja korostetun seksuaalisina (Messner 2001, 259). Mutta kuten familistisen diskurssin analyysi (ks. luku 5.1.) osoitti, perhekeskeisyys ja perinteisesti epämaskuliinisinä pidetyt ympäristöt eivät kuitenkaan näyttäydy ongelmallisina haastateltavien puheessa. Sen sijaan kotona ja perheen kontekstissa luodaan modernimpaa maskuliinista identiteettiä. Työn menetyksen jälkeen vähenevissä homososiaalisissa tilanteissa kuitenkin pätee edelleen tutkimusten tukemat maskuliinisuuden perusoletukset, kuten toiminnallisuus ja tunteista puhumisen kielto, ja naiseksi tai naiselliseksi leimautumisen uhka muiden miesten silmissä (emt., 254). Näin Sampsa kuvailee

homososiaalista toimintaa työn ulkopuolella:

- TR:* Kuuluks siihe porukkaa naisii vai oliko miehii pelkästää?
Sampsa: Kyl suurin osa oli miehii siitä porukasta, ei siihe oikee naisii kuulunu.
TR: Joo eli tota, myös työn ulkopuolella tapasitte sitte.
Sampsa: Kyllä.
TR: Oliko muuta ku sitä saunomista sit viikoloppusi?
Sampsa: No mitä se enne oli. Tot, kylä se oli sitä juhlimista. Se ol (--), ilo irti elämästä. Varsinki sillo nuorempana. Kyllähä se ny luonnollisesti väheni sitte viime vuosina ku porukka jo ikäänty.
TR: Olikse ain et niinku jonku luokse mentii vai jonki, vuokrattii joku paikka tai.
Sampsa: No niitä oli saunailtoja, vuokrattii aina joku paikka. Ja sitte iha ravintola.

Jorilla alkoholi ei ole näytelty suurta roolia missään vaiheessa elämää, ja homososiaalinen toiminta näyttäytyy enemmän liikuntaan painottuneena:

- Jori:* Ja sit meil oli just niit et vähä harrastettii vapaa-ajallaki, olttii eri harrastuksii.
TR: Joo. Minkälaisii nää harrastukset oli?
Jori: No me käytii esmerkiks porukalla pelattii sulkapalloa, ja seki jatku viä täsä muutama, no, viel vuos sen jälkeenki ko tuolt jäätii pois ni viel pelattii.

Jorin puhunta kuvailee hyvin myös sitä muutoksen aikaa, joka työnsä menettänyt mies kohtaa. Sosiaalinen verkosto murtuu ja samalla maskuliinisen identiteetin tuottamisen kontekstit hajoavat. Seuraavassa luvussa tarkastelen haastateltavien yhteisöllisyyden diskursseja työn menetyksen jälkeen.

Yhteisöllisyys työn menettämisen jälkeen

Kun haastattelujen teemat kääntyvät työn menetyksen jälkeiseen aikaan, siirrytään alueelle jossa yksilölliset erot kuten perhetausta ja ikä tuottavat enemmän vaihtelevuutta puhunnassa haastateltavien välillä. Jotkut haastateltavat ovat työttömiä työnhakijoita ja toiset ovat siirtyneet tai ovat siirtymässä eläkkeelle, jolloin maskuliinisuuksien rakentumisen intersektionaalisuus nousee esille. Kaikille haastateltaville yhteistä on kuitenkin telakkayhteisön, tärkeän homososiaalisen kontekstin äkillinen menettäminen pitkän työuran jälkeen. Puheessa esiintyy yleisinä pidetyt uhkakuvat syrjäytymisestä ja alkoholisoitumisesta. Niiden vastineeksi haastateltavat rakentavat yhteisöllisyyden diskursseilla itselleen subjektiposition joka todistaa, etteivät uhkakuvat ole heidän kohdallaan toteutuneet. Tässä alaluvussa tarkastelen niitä yhteisöllisyyden diskursseja, joita haastattelupuheessa hyödynnetään osana yksilöllistä maskuliinisuuden tuottamisen prosessia. Yhteisöllisyyden diskurssi ilmenee sosiaalisten suhteiden ylläpidon, yhdistystoiminnan, julkisissa tiloissa esiintymisen ja ryhmäliikunnan korostamisena.

Sosiaaliset suhteet: ”Niinko jottan puuttuu”

Aloitan tämän osion Martin varsin havainnollisella kertomuksella työn menetyksen jälkeisestä ajasta. Näin hän vastaa, kun kysyn työttömyyden vaikeista puolista:

Martti: No taloudelline puoli, se varmaa ensmäseks tulee mielee ja sit, mikäs siin sit toine olis. Ehkä se työyhteisön puuttumine. Ja sosiaaline ympäristö, ni se o ehkä se toine et se on kumminki oma maailmas. Siit, se o jääny pois ni se on tietyllainen puute.

TR: Joo. Sitä o vaikee korvata sitte.

Martti: Joo ei se, ei se oo sama et onk tääl samoitten kavereitten kans ku se on kumminki aika tiivis yhteisö ollu se työyhteisö. Ja pitkäaikane viel. Ni siit on muodostunu semmonen tavallas elämäntapa melkken. (...) Ei sitä sillo osannu arvostaa oikee.

TR: Aivan.

Martti: Mut näi jälkikätee se oli kumminki hienoo aikaa sitte. Ja nyt sit siin o semmone niinko jottan puuttuu.

Lars Joelsonin ja Leif Wahlquistin (1987, 179–182) 1980-luvulla toteuttama tutkimus ruotsalaiselta telakalta irtisanottujen työntekijöiden selviytymisestä osoitti, että työn menetys voi merkitä myös sosiaalisen identiteetin menetystä. Irtisanottujen oli vaikeaa tavata entisiä työkavereitaan, koska ainoa heitä kaikkia yhdistävä tekijä oli kadonnut. Koska omassa tutkimuksessani kyseessä ovat työikäisten iäkkäämmästä päästä olevat miehet, myös ikäkysymys tulee ottaa huomioon sosiaalisten suhteiden merkityksiä tulkittaessa. Ira A. Virtasen (2013, 227–251) miesten välisiin ystävyksiin liittyviä tutkimustuloksia mukailien omassa aineistossani kaveri- ja ystävyys-suhteille ei anneta suurta painoarvoa, vaan nämä suhteet ovat lähinnä mukava lisä ikääntyvien miesten arjessa. Perheelliset viettävät vaimonsa kanssa paljon aikaa, ja panostavat esimerkiksi lastenlapsista huolehtimiseen. Miehillä ystävyysfunktiona ovat hauskanpito, tiedonvaihto, sosiaalisen identiteetin vahvistaminen ja arjesta tuulettuminen, eikä ystävyys ylläpitämiseen välttämättä tarvita edes säännöllistä kontaktia. Miehet eivät tarvitse henkistä tukea ystäviltaan, vaikka välillä saatetaankin vakavoitua ja puhua vaikeista asioista ja syvemmistä tunteista. Perheellisen miehen tärkein henkinen tuki onkin useimmiten oma vaimo, ja varsinaisia ystäviä on iän karttuessa yhä vähemmän. Yksin elävien kohdalla ystävien puute sen sijaan voidaan nähdä uhkana, ja yli 65-vuotiailla sosiaalinen eristäytyneisyys on suurin syy miesten itsemurhiin. Yksinäisyys ja syrjäytyminen nähdään vakavampina kokemuksina miehille kuin naisille. (Virtanen 2013, 232, 243–249.)

Haastattelemiani telakkatyömiehet ovat osallistuneet vertaisryhmätoimintaan, johon myös Martti aiemmassa otteessa viittaa, ja pystyneet sitä kautta tapaamaan ystäviään myös työn menettämisen

jälkeen. Ryhmätoiminnan kautta he ovat pystyneet ylläpitämään työuralla rakennettua sosiaalista identiteettiään yhteisen taustan omaavien työtovereidensa kesken. Ryhmätoiminnan homososiaalisessa kontekstissa ollaan kuitenkin osa isompaa ryhmää, eikä sen puitteissa voida puhua varsinaisesta kaveruudesta osallistujien kesken. Kaveruus tai ystävyys merkitsee enemmän sellaista vuorovaikutuksellista suhdetta, jossa tapaamiset ja niiden laatu sovittaisiin kahden kesken (Virtanen 2013, 227). Tällaisten suhteiden puute on kuvaavaa oman aineistoni haastattelujen kerronnalle, jossa perhe- sekä sukulaissuhteet ovat keskiössä, kuten familistisen diskurssin analyysissä jo tuli esille. Eläkkeelle suuntaava Esko kuvaa aiemman tutkimuksen mukaisesti sosiaalista verkostoaan näin:

*TR: Vähä sosiaalisist suhteist, ni minkälaine sun tämmöne lähipiiri on tällä hetkellä?
Esko: Aika suppea. Me ollaa vaimon kans hyvin paljo kahdestaa ja sitte käydää lasten tykönä ja lapsen lapset käy meillä. Mut et ei sitä ympäristöö niinku muita ei oo paljoo. Appiukkoo käydään kattomas suht koht kerran kuukaudes vähintää et.*

Esko kertoo myös, miten hänellä oli aiemmin hyvä kaverisuhde erään työkaverin kanssa yhteisen harrastuksen kautta, mutta ystävyys hiipui, kun tämä muutti naapuripaikkakunnalle. Hän ei kuitenkaan anna itsestään sellaista käsitystä, että hän kärsisi suppeasta sosiaalisesta verkostosta. Päin vastoin, hän tuo esiin suhdettaan vaimoonsa useaan otteeseen ja kertoo sen olevan varsin monipuolinen. Näin ollen Virtasen tutkimustulosten perusteella luotu oletus siitä, että parisuhde ei riitä korvaamaan miesten välisiä ystävyysuhteita, ei välttämättä päde omassa aineistossani (Virtanen 2013, 249). Muut parisuhteessa elävät miehet kertovat niin ikään vapaa-ajan kuluvan pääasiassa puolison kanssa, eikä muita varsinaisia ystävyysuhteita tuoda esille. Parisuhteessa elävä Martti kertoo omasta sosiaalisesta verkostostaan näin:

Martti: (...) välillä jonku kaverin kans, entisen työkaverin kans o käyty joskus joku baarikerros. Ja o sovittu välil et mennää juttelemaa johonki lasi ääree. Yksi ei kannat ryypät, et se o hukkaa heitetty. Ja sit tietenki jos jottai noit erilaissi tilaisuuksii on tietysti et saa jottai, mut et. Vähän niinko viran puolest kon tää avovaimo on tota [harrasteryhmässä]. (...)

Sosiaalisista suhteista puhuttaessa haastateltavat ottavat kantaa yleisesti tunnettuun syrjäytymisen ja alkoholisoitumisen uhkaan, ja asemoivat itsensä enemmän asiasta varoitelijoiksi kuin ongelmia kohdanneeksi. Varsinkin yksin asuvat haastateltavat, kuten Sampsa, tiedostavat riskit, mutta tunnistavat alkoholismin ja syrjäytymisen vain niissä entisissä työkavereissa jotka ovat kadonneet julkisista homososiaalisista tiloista paikallisella tasolla:

- TR: Mites nää entiset työkaverit, ni minkälaisis tilanteis sää heit tapaat ja mitä heitä kans tehdää?*
- Sampsä: No kyllä tämä niinkö [vertaistukiryhmän] porukka, näitä tapaa usei, ja kyllähä niitä näkee tuolla. Osa o alkoholisoitunu ja näkee aina jostai ku kaljaa käyvät hakemassa kaupasta ja, ei niitten kans osaa enää ollenkaa. Mutta kyllä ne ennenki oli aika kovia juoppoja. Paljo on pudonnu sieltä, se o vähä huono.*
- TR: Mistähä se johtuu sitte tota noi, jotku sit tippuu siihe?*
- Sampsä: No ku hei ei oo muuta harrastanu sillon töissä, ku sit se työ oli ainoo sosiaaline. Moni o jääny. Se o vähä huono niille pitäis saada joku.*

”Joku” on tässä tilanteessa tulkittava ryhmätoiminnaksi tai muuksi sosiaaliseksi viiteryhmäksi, joiden puolesta Sampsä puhuu toistuvasti. Kavereiden kanssa ei sovita erikseen tapaamisia, vaan heitä nähdään sattumalta julkisissa tiloissa tai järjestetyissä ryhmätapaamisissa. Sampsä kertoo viettävänsä aikaa myös sukulaisten ja naapureiden kanssa, jotka ovat molemmat sellaisia sosiaalisia ryhmiä, joiden jäsenyys muodostuu automaattisesti, ilman erityistä suhteiden ylläpitoa jota esimerkiksi ystävyys edellyttää. Sukulaissuhteet, julkisilla paikoilla esiintyminen ja naapuruston tuttavuudet riittävät puhunnassa kuitenkin todistukseksi siitä, että syrjäytymisen tai alkoholisoitumisen vaaraa ei ole. Myös yksin elävä Riku tunnistaa yksinäisyyden vaarat ja huolehtii heidän puolesta, joilla sosiaaliset verkostot jäävät riittämättömiksi ja joiden suurimpana uhkana on ”pullon henkeen” tarttuminen. Seuraavassa kommentissa olen juuri kysynyt Rikulta, minkälaisia neuvoja hän antaisi miehelle, joka on jäämässä työttömäksi. Tämä kysymyksenasettelu osoittautui kaikissa haastatteluissa hedelmälliseksi ja toi esille *neuvonantajan* subjektiposition, johon haastateltujen oli varsin helppo asemoitua:

- Riku: Ehkä ensimmäiseks mahdollisimma laaja tämä henkinen tukipiiri olis hyvä. Et se kannattaa melkei ensimmäiseks miettii kuntoo. Sitä meinaa tarvitaan, varsinki jos sä asu yksin, tai vaikka sen puolison kanssa, tai viä lasten kanssa. Ni se tarvitaan kuntoon koska se aiheuttaa ärtymystä myöhemmi, työttömyys. Jos siit tulee pitkäaikaista. (...) Kyl siin henkine tää ystäväpiiri ja toivottavast vanhemmat o elos myöski ja auttaa paljo. Ja et sukulaiset on olemassa ja nii. Mut jos o kokonaa yksin ni kyl se piru hankalaa on sit se.*

Sosiaalinen verkosto näyttäytyy aineistossani eräänlaisena vapaaehtoisena projektina, jonka eteen jokainen voi työskennellä käyttäen sosiaalisia taitojaan. Sosiaalinen kanssakäyminen on oma valinta, kuten yksin asuva Ilpo kertoo seuraavassa:

- TR: Mites sun tota, jos puhutaa sosiaalisist suhteist ni minkälaine tämmönen sun lähipiiri on tällä hetkellä? Onks se muuttunu siitä niinku telakka-ajasta?*
- Ilpo: Eemmä nyt tiä, ehkä se o vähentyny. Ei se ikinä mikää kauhee vilkas oo ollukkaa. Mutta kun jos määh ihmisii haluan tavata ni se on heleppoo. Mennä vaa [harrastuspaikkaan], siel on aina joku. Tai, entisten työkavereitten tykönä käymään. Ei siinä niinku oo ongelmia ollu ikinä. Ehkä se on vähentyny, ehkä mä, ei ny voi*

sanoo erakoitunu, mutta emmä nykystä tilannetta huonona nää. Ei mun tarte aina nähdä ihmisiä.

Kaikkia haastateltavia yhdistää telakkataustan ja samanaikaisen työn menettämisen lisäksi aktiivinen osallistuminen irtisanotuille telakkalaisille suunnattuun vertaisryhmätoimintaan paikallisessa yhdistyksessä. Tämä toisaalta vahvistaa ajatusta yhteisöllisyyden diskurssista telakalla rakentuneessa maskuliinisuudessa, mutta samalla eriyttää haastateltavat esimerkiksi irtisanottujen enemmistöstä, jotka eivät ole osallistuneet ryhmätoimintaan. Haastateltavien kohdalla on kuitenkin hedelmällistä analysoida ryhmätoimintaa eräänlaisena telakalla muodostuneen maskuliinisen kulttuurin perinteen jatkopaikkana. Ryhmätoimintaan osallistuneet puhuvatkin vertaisryhmästä hyvin myönteiseen sävyyn niin omalla kohdallaan kuin yleiselläkin tasolla. Seuraavassa tarkastelen yhdistys- ja ryhmätoimintaan liittyvässä puheessa ilmenevää yhteisöllisyyden diskurssia.

Yhdistys- ja ryhmätoiminta: ”Yksi ei kannat jäädä”

Tutkimusta, joka esittelee homososiaalisten ryhmien myönteisiä vaikutuksia identiteetin muodostamisessa, on vaikea löytää miehiä ja maskuliinisuuksia käsittelevästä kirjallisuudesta. Yksi poikkeus on Peter M. Nardin (2001) artikkeli seksuaalivähemmistön ryhmäytymisestä Pohjois-Amerikassa, jossa vähemmistöryhmän yhteiset tapaamiset ja keskinäinen vuorovaikutus näyttäytyivät identiteetin muodostamisen kannalta tärkeinä tekijöinä. Työnsä menettäneet telakkatyöläiset voidaan nähdä samankaltaisena ryhmänä, joka mahdollisesti kohtaa identiteettiin kytköksissä olevan kriisin työuran katketessa tai päättyessä. Molemmista tapauksista ryhmät ovat muodostaneet samaan viiteryhmään kuuluvien yksilöiden kanssa uuden yhteisön, joissa on voitu rakentaa muista yhteisöistä poikkeavaa identiteettiä yhteisiin arvoihin ja normeihin perustuen ja kulttuurisiin miehenä olemisen käsityksiin liittyen. Omaehtoisesti luotu yhteisö poikkeaa siitä yhteisöstä, johon kuulumisen ei ole valinnaista. (Nardi 2001, 290–291.)

Kortteinen ja Tuomikoski (1998, 70) taas kutsuvat työnsä menettäneen tarvetta yhteisöllisyydelle yhteisölliseksi ankkuroitumiseksi. He tarkastelevat ankkuroitumista ongelmalähtöisesti, ja kuvailevat yhteisöllisyyttä eräänlaiseksi selviytymisen oljenkorreksi, joka on erityisen tärkeä perheettömille työttömille. Sen lisäksi, että yhteisöllisyys toimii työttömälle eräänlaisena raskaan arjen pehmusteena, se sisältää ”kriittistä potentiaalia”, joka mahdollistaa esimerkiksi neuvottelut taloudellisista realiteeteista työn menetyksen jälkeen. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi uuden työn vastaanottamiskynnyksen muutosta ja työhön perustuvan yhteisöllisyyden tarpeen alenemista. Kortteista ja Tuomikoskea lainaten, ”Heikko menestys markkinoilla ei niin koske, jos kiinnittyy

muualle”. (emt., 137–149.) Omassa aineistossani kiinnittymisen kohteena on toiminut perhe- ja sukulaissiteiden lisäksi yhdistys- ja vertaisryhmätoiminta, josta haastateltavat puhuvat erittäin myönteiseen sävyyn. Haastattelemistani henkilöistä Riku kuvailee yhteisöllisyyden kokemuksiinsa näin:

- Riku: Työpaikka olis kiva. Sii sais enemmän henkisiä voimavaroja lisää, ja tietäisi kuuluvansa johonkin, ni seki olis kiva juttu. Ku ei tiedä mihi kuuluu oikeestas.*
- TR: Ja tämä niinku, ryhmätoiminta ja järjestötoiminta ei sit ihan korvaa kuitenkaa sitä työpaikkaa et, sillee ninko kuulumise kannalt?*
- Riku: Eei se, mut se o kuulumise kannalt iha joo, se o hyvä. Ilma sitä ei olis tätä mitä nykyää. Vois olla vielä enemmän ehkä jollai tavall ahdistuneempi.*

Takaisin palkkatyöhön tähtäävä Riku arvottaa työn myös yhteisöllisyyden kannalta tärkeimmäksi tekijäksi, mutta vertaisryhmätoiminta on ehkäissyt vajoamasta vielä suurempaan ahdinkoon työttömyyden aikana. Hän vertaa tilannettaan siihen skenaarioon, jossa hän ei olisi mukana ryhmätoiminnassa, ja jota kuvastaa ankkuroitumis-metaforan kanssa linjassa oleva ”kiinnelkohdan” puute ja ”tuulijolla” oleminen. Ryhmätoiminnan kautta hän tuntee olevansa omien sanojensa mukaan ”samassa veneessä” toisten yksilöiden kanssa. Rikun tapaan myös Ilpo puhuu varsin eksplisiittisesti ja metatasolla ryhmätoiminnasta:

- Ilpo: Tietääköhän joku ihmiset oikeesti kui tärkeä on työttömien sauna. Aattelest ny ihan henkisel tasol. Eihä sinne oo pakko raahata kaikkia mutta se joka haluaa niin ni mun mielestä se vaikuttaa, siis nii iso plussa.*
- TR: Onks siin nimenomaan se saunominen?*
- Ilpo: Yhteisöllisyys jatkuu. Mihin on tottunu neljäkytä vuotta. Siis sauna o vaa niinku mielikuva. Mutta mikä tahansa niitten työvuosien jälkeen, jos pieniki osa yhteisöllisyydestä jatkuu ni se on iso asia ja hyvä asia.*

Ilpo havahtuu välillä oman puhuntansa tunnepitoisuuteen ja kompensoi tätä vitsailemalla ryhmän sosiaalisen funktion kustannuksella:

- Ilpo: Se on niinku tukiverkko kun on samanhenkisiä tai saman kohtalon kokeneita ja ((hengittää syvään)) voi sitte vollottaa yhdes tai ((nauraa)) mitä vain mutta.*

Vitsailu kertoo juuri siitä identiteetin rakentamisen nivelkohdasta, jonka irtisanottu telakkatyömies kohtaa maskuliinisen telakkalaisidentiteetin ja enemmän ei-maskuliinisiin, työelämän ulkopuolisiin konteksteihin nojautuvan työnsä menettäneen identiteetin ristipaineessa. Nardin mukaan omaehtoisessa yhteisöllisessä toiminnassa nimenomaan ei-materialistiset arvot, kuten välittäminen, epäitsekkyyden ja empaattisuus ovat suuressa roolissa. Yhteisöön kuuluminen tuottaa hyötyä sosiaalipsykologisella tasolla, sillä yhteisössä voidaan määritellä uudelleen esimerkiksi ne

kulttuuriset käsitykset, joita vähemmistöryhmät, kuten työttömät, kohtaavat ja välttää enemmistöstä mahdollisesti kumpuavaa leimautumista ja syrjintää. Yhteisöllisyydessä olennaista ovat säännölliset tapaamiset yhteisön jäsenten kesken, jolloin yksilöiden väliset sosiaaliset suhteet pysyvät voimassa. (Nardi 2001, 296–297.)

Irtisanottujen telakkatyöläisten ryhmässä työtön mies on määritelty uudelleen aktiiviseksi, sosiaaliseksi ja yhteisön eteen uhrautuvaksi esimerkiksi yhdistyksen talkoo- ja vapaaehtoistoiminnan kautta. Haastattelujen puheesta kumpuaa huoli niistä sadoista ihmisistä, jotka irtisanottiin samaan aikaan, mutta jotka eivät ole osallistuneet ”henkireiäksi” kuvailtuun ryhmätoimintaan. Uhkana nähdään jälleen alkoholisoituminen ja syrjäytyminen. Osallistumattomuus herättää useissa haastateltavissa jopa ihmettelyä. Näin ollen työttömyysajalle rakentuva maskuliinisuuskäsitys näyttäisi muodostuvan toimintakyvyn ylläpitämisen ja telakkatyömiehille tyypilliseen sosiaalisuuteen perustuen. Näin Martti vastaa kysymykseen niistä neuvoista, joita hän antaisi nyt työttömäksi jäävälle miehelle:

Martti: No see o ainaki et yksi ei kannat jäädä. Se o ensmäine. Et tavalla taikka toisel täytyy olla tekemisis toiste ihmisten kans. Se on kaikkist huonoin juttu jäädä yksi tuijottamaa seinää. Et se o tärkeä niinkon tämäki ollu siin suhtees, hyvä juttu, tämä [vertaistukiryhmä]. Tämä o ehdoton homma vaik täälläki aika pien porukka meit, niinko työttömist mitä telakalt jäi. Et enempäki olis saanu varmaa olla. Mut toisil o se kynnys lähtii vähä. Mut se oli niinko hyvä et tääl kävi muutama toimihenkilöki. Heil varmaa se kynnys oli tulla tän vähä isompi. Mut se o kaikkist tärkeint mun mielestän et yksi ei kannat jäädä. Sit tulee ongelmii.

TR: Joo. Minkälaisii ongelmii sit muodostuu?

Martti: No kyl siin varmaa se alkoholi o, jos siihen taipuu. Se o ainaki ensmäinen. Ja sit muitakin terveyshaittoi varmaan tulee helpost että. Et siin, masennust ja tämmössii kaikkee sitä myöte. Ja elämähalu heikkenee. Kyl se tuo mukanas. Tietty tuo taloudellinen puoli on kans sit.

Kaikki haastateltavat kuvailevat sosiaalisia suhteitaan vahvasti vertaisryhmätoiminnan kautta. Perhe- ja sukulaissuhteiden sekä työkavereiden lisäksi haastateltujen sosiaalinen verkosto on melko suppea. Poikkeuksena on Mikael, joka on aktiivinen urheiluseuratoimija ja jolla on muutama ystävä työyhteisön ja vertaisryhmän ulkopuolella. Toisaalta hänenkin puheessa painottuu ryhmätoiminnan sosiaalisen merkittävyyden kuvailu:

TR: Entäs noi tota entiset työkaverit, tuleeko heihi pidetty yhteyttä?

Mikael: No onha siin nyt osa semmosii kenen kans tulee niinko pidetty yhteyt. Ja toi noi. Mut tietyst sit on tämä, [järjestön] kaut noit juttui mitä on, ni siellä nyt niit entissii työkaverit jonku verran pyörii mukana. Mut niinku muuton, jos ei nyt lasketa näitte [järjestön] järjestämii juttuja, ni pari kolme siin o semmost kenen kans on niinko ennenki pidetty yhteyt kylil ja käyty ni. Kyl sillon tällön käy vieläkin et tua.

TR: Juu juu.

Mikael: Mut kyl se tuntuu jotenki et vähenee se. Nyt neki on töissä täl hetkel ainaki, ja sit just

jotai et mikähä vuoro niil o ja. Mut sit soitellaa ja vähä jotai ruokia tehdää ja semmosta kimpas.

Aiemmin tässä luvussa esitin, että ikääntyvän miehen ystäväpiiri pienenee, eikä ystävyydelle anneta enää niin suurta painoarvoa. Julkusen (2013, 76–77) mukaan esimerkiksi eläkkeelle siirtyminen toteutetaan yksilöllistyneessä yhteiskunnassa yhä enemmän yksilöllisin tavoin, eikä yhteisöllisyydellä ole niin suurta merkitystä kuin aiemmin. Julkunen kuitenkin toteaa, että miesten eläköitymisessä olennaista on luokka- ja ammattitausta, sillä eläkkeelle siirryttäessä jatketaan työelämään kytkeytyneen sosioekonomisen taustan arvomaailman ja potentiaalisen toiminnallisuuden mukaista elämää. Esimerkiksi 1990-luvulla havaittiin hyvätuloisten eläkeläisten aktiivisuuden kasvua, kun keskituloisen eläkeläisen sosiaalinen elämä passivoitui. Aktiivisen ja osallistuvan eläkeläisyyden muodostamisen keinoiksi Julkunen listaa jatkuvuuden tavoittelun, korvaavuuden ja muutoksen. Jatkuvuudella tarkoitetaan vanhojen harrastusten jatkamista ja aiemmin muodostuneiden sosiaalisten verkostojen ylläpitoa ja korvaavuudella esimerkiksi palkkatyön korvaamista vapaaehtoistyöllä. Muutokseen eläkepäivillä orientoituneilla tärkeää taas oli pitkäaikaisten unelmien toteuttaminen. Vaikka haastattemieni telakkatyömiesten kohdalla kolme henkilöä oli vielä vahvasti suuntautunut takaisin työmarkkinoille, on Julkusen analyysi hyvin kuvaavaa omalle aineistolleni. Ryhmätoiminnan funktio näyttäytyy juurikin jatkuvuuden takaajana ja järjestötason talkootöiden kautta, joihin kaikki haastateltavat ovat osallistuneet, myös korvaavana toimintana.

Pietilä (2013, 203–205, 219–221) puolestaan kuvailee modernien kulttuuristen maskuliinisuuskäsitysten korostavan aktiivisen vanhenemisen merkitystä. Pietilän omassa työväenluokan miesten ruumiillista vanhenemista käsittelevässä haastatteluaineistossa jokainen haastateltava mainitsi osallistumisen yhdistys-, talkoo- tai vapaaehtoistoimintaan. Aktiivisuus tuodaan esiin toimintakykyisyytenä, mutta kuitenkin realistisesti niin, että esimerkiksi työuran aikana syntyneet vammat ja kolhut tunnustetaan. Näin muodostetaan kuvaa ruumiin luonnollisesta rapautumisesta ja toiminnallisesta sitkeydestä, vammoista huolimatta. Pietilän aineistossa raskasta työtä tehneet metallimiehet kuvailivat ruumiillisia vammojaan, mutta kertoivat kuitenkin terveytensä olevan mahdollisimman hyvä. Juuri työväenluokkaisilla eläkeläisillä toiminnallisuuden ja ruumiillisen kyvykkyyden osoittaminen korostuu ”pärjäämisen eetoksen” paineessa. Pietilä kiteyttää yhteisön merkityksen tässä prosessissa:

Vanhenemisessä luokkaperustaisen yhteisön jäsenenä ei ole kyse vain abstraktista vuosien kertymisestä, vaan päivittäisiin käytäntöihin, velvollisuuksiin ja odotuksiin sidoksissa olevasta prosessista, joka asemoi ihmisiä yhteisössä eri tavoin. Ruumis ei siksi ole vain sielun koti, vaan myös julkinen minuuden taso, joka vaatii oikeanlaista esiintymistä kollektiivisen katseen kohteena. (Pietilä 2013, 221.)

Seuraavassa alaluvussa käsittelen julkisen minuuden ja mieheyden diskursseja haastattelupuhunnassa.

Mies julkisena olentona: ”Tulee toril lähdetty”

Vertaisryhmätoiminnan funktio määriteltiin edeltävässä osuudessa identiteetin lähteenä, vähemmistöryhmien suojapaikkana ja aktiivisen toimijuuden tuotantokontekstina. Näiden lisäksi ryhmätoiminta ja sen säännölliset tapaamiset mahdollistavat esiintymisen julkisella paikalla. Julkiset tilat kuten kadut, työpaikat ja erilaiset tapahtumat on perinteisesti tulkittu miesten tiloiksi, ja kodin yksityinen piiri on nähty naisten tilana. Michele Adamsin ja Scott Coltranen (2005, 232–233) mukaan miesten julkiseen toimintaan liittyy aktiivisuus, vahvuus, itsenäisyys, hallinta ja aggressiivisuus, jolloin maskuliinisuus näyttäytyy kontrollina. Naisten kotona olo taas liittyy käsityksiin naisten passiivisuudesta, heikkoudesta, riippuvuudesta ja hoivasta. 1900-luvulla tapahtuneiden yhteiskunnallisten muutosten myötä miesten ja naisten väliset kulttuuriset, taloudelliset ja sosiaaliset kontekstit ovat muuttuneet, mutta käsitykset sukupuolten välisistä eroista ovat pitäneet pintansa.

Samankaltainen diskurssi miehen julkisesta esiintymisestä on havaittavissa erityisesti iäkkäämpien haastateltavieni puheessa. Julkinen esiintyminen ei kuitenkaan tapahdu naisten alistamisen kustannuksella, vaan, kuten familistinen diskurssi osoitti, nainen tai vaimo nähdään pääsääntöisesti tasa-arvoisena, toiminnallisena ja legitiiminä elättäjänä miehen rinnalla. Julkinen esiintyminen voidaan yhtäältä tulkita kulttuuriseksi jäänteeksi, eräänlaiseksi maskuliiniseksi tavaksi. Toisaalta se voidaan nähdä myös eräänlaisena ”pakopaikkana” kotoa, jossa työttömyyden aikana ja eläkkeellä vietetään huomattavasti enemmän aikaa kuin työuran aikana. Yhdistys- ja ryhmätoiminnan lisäksi aineistossa nousee esille vanhojen tuttujen näkeminen torilla, kaduilla ja kaupoissa. Paikallisella tasolla torilla käyminen on vuosikymmeniä jatkunut perinne, jossa erityisesti miehet käyvät tuttaviensa kanssa keskustelemassa päivän uutisaiheista ja toistensa kuulumisista. Torilla käymiseen on muodostunut epävirallinen aikataulu eri ryhmille, ja myös telakkatyömiehillä on tietyt päivät ja kellonajat, jolloin torilla tavataan. Torilla käynti näin myös rytmittää työnsä menettäneen arkea, kuten Martin ja Eskon puheesta ilmenee:

Martti: (...) tulee toril lähdetty siin aamupäivä aikaa, aika ussei olen. Tää kesäaika o siin poikkeus, sit mä olen mökillä. Et se on niinko, mut sieltäkin tulee, siel ollaan kerrallas sit muutama päivä ain. Sit täytyy lähteä hakemaan kauppa, kauppa kumminki täytyy käydä.

TR: Niin nii. Onks sul joku tietty aika millo sää menet sinne torille käymää sit?

Martti: No eei se oo, mut siin mä ole pyrkiny et siin, sanotaa yhdeksä ja yhdentoist

välil, siin sitä porukkaa on yleensä.

TR: Niin nii. Näkee tuttui siin.

Martti: Nii siin näkee ain tuttui. Et se o semmone, siel käy melkke voi sanoo vakioporukka.

TR: Onks se joka päivä?

Martti: No ei se joka päivä, maanantaisi o aika hiljast mut alkuviikost yleensäki että.

TR: Entäs tota suhteet entisii työkavereihi niin tota, onks minkälaiset välit?

Esko: Eei mul mitää huonoja. Kyyl meet torille sitte ni niitähä sitä lähdetää torille yleensä kattomaanki, et onko työkavereja. Kuulumiset ja niin pois päi. Mut et aika vähä niit näkyy torilla. Mä en tiä et misä ne o.

TR: Ai jaa, onks se vähentyny se määrä sit?

Esko: Joo, nyky vähentyny viel et. Tietysti osa on töissä, mut et sit on varmaa semmosii et ei käy torilla koskaa. Emmää tiedä mitä ne tekee. Ja missä ne viettää aikaas. Kesä on tietyst, et jos on mökkejä ni ne varmaa on mökillä ja veneilee ja niin pois päin.

Esko tekee eroa niihin työkavereihin, jotka eivät käy torilla. Puheesta kumpuaa haastateltaville tyypillinen huoli siitä, mitä heille kuuluu, joita ei näy julkisissa tiloissa. Haastateltavat positioivat itsensä näin eräänlaiseen irtisanottujen ”eliittijoukkoon”, joka on selviytynyt elämänmuutoksesta aktiivisena ja hyvinvoivana yksilönä. Vastakohtaksi rakentuu syrjäytynyt ja alkoholisoitunut telakkatyömies, jota näkee lähinnä kaupassa olutostoksilla (ks. Sampsan kommentti sivulla 65). Merkittävää haastateltavien puhunnassa on terveellisten elämäntapojen korostaminen, ja alkoholin vaarojen tiedostaminen, ja jopa niistä valistaminen.

Willottin ja Griffinin (1996, 86–87) tutkimuksessa englantilaisista työttömistä työväenluokan miehistä, vastaava julkisen olennon diskurssi näyttäytyi samantyyppisesti niin, että familistinen diskurssi korostui puheessa ihanteellisen työttömän ajankäytön lähtökohtana, mutta samalla tunnistettiin niin sanottu ”paha” perheellinen mies, joka käytti vähät varansa pubissa. Suomessa englantilaistyyppistä pubikulttuuria ei ole, joten ”pahan” miehen ominaisuudeksi kuvailaan alkoholinkäyttö yleisellä tasolla, jolloin alkoholi kytkeytyy yhteen syrjäytymisen ja kotona juomisen kanssa. Brittitutkimuksessa miehet valittivat, miten heillä ei ole varaa käydä pubeissa, joka lienee näin lähes ainoa julkinen paikka, jossa työn lisäksi maskuliinista identiteettiä voi rakentaa. Willott ja Griffin näkevät pubimaailman jopa niin merkittävänä, että he ovat kursivoineet sanan ”pub” käsitteestä ”public masculinity”. Heidän mukaansa julkinen toiminta kytkeytyy erityisesti miehen elättäjäoletukseen, joka, kuten todettua, toteutuu käytännössä hyvin vähän, mutta jonka jäänteet elävät edelleen kulttuurisella tasolla. Näin ollen pubit ovat nähtävissä tärkeinä perinteisen maskuliinisuuden tuotantopaikkoina, kun pääsy työelämän tiloihin on tilapäisesti tai pysyvästi evätty. (emt., 82–83.)

Samanlaisia ilmiöitä on havaittu runsaasti muissakin työttömyyden tutkimuksissa, lähtien klassisesta Marienthal-kylän etnografisesta tutkimuksesta 1930-luvun Itävallassa. Marienthal oli

pieni tehtaan ympärille muodostunut kyläyhteisö, jonka elinkeinorakenne oli pitkälti riippuvainen tehtaan toiminnasta. Kun tehdas lakkautettiin, sadat työttömät miehet ”valtasivat” kadut itselleen, ja viettivät päivänsä puistoissa, kauppojen nurkilla ja aukioilla, siis poissa kotoa. (Jahoda & Lazarsfeld & Zeisel 2002/1971.) Tutkimukset viittaavat siihen, että naisilla on myös osuus julkisen maskuliinisuuden tuotannossa, sillä he saattavat patistaa miehiään pois kotoa, tekemään jotain hyödyllistä. Jos palkkatyötä ei ole tarjolla, julkinen esiintyminen auttaa pitämään yllä tärkeitä sosiaalisia verkostoja ja todistaa myös sen, ettei mies ole syrjäytynyt tai muuttunut feminiinisemmäksi, kotioloissa viihtyväksi mieheksi. (vrt. Willott & Griffin 1996, 82–83; Jackson 2001, 18.)

Voidaan olettaa, että näyttäytymällä julkisesti mies osoittaa olevansa toimintakykyinen, ja elättäjäoletuksen mukaisesti kykenevä tekemään töitä ja ottamaan vastaan työtarjouksia. Cecile Jacksonin mukaan julkinen esiintyminen ja yhteisöön kuulumisen tekeminen tuottavat palkkatyön puuttuessa ”toisenlaista onnellisuutta” miehelle, joka pyrkii tuottamaan maskuliinista identiteettiä. (Jackson 2001, 20.) Kysyessäni Sampsalta ja Mikaelilta, mitä neuvoja he antaisivat miehelle joka jää työttömäksi, he kiteyttävät hyvin niin julkisen esiintymisen ja siihen liittyvän työn saannin mahdollisuuden kuin passiivisuuden varjopuolten merkitykset:

Sampsa: Noo, hetkinen, minkälaisii neuvoja sitä antais oikee. Kyllä siinä jos on tota tarpeeksi nuori ja työkykyne ni sen täytys olla aktiivine. Ja se ois että harva se tulee tyrkyttämää työtä. Ja sitte sitä että ei sais jäädä neljä seinä sisää että. Siin o se syrjäytymine suuri vaara.

Mikael: Aktiivisest hakee töitä ja osallistuu kaike maailma tapahtumii ja juttuja mitä joku järjestää vaa et, ei jää sinne kottii nököttämää.

Haastattelupuhe mukailee aiempia tutkimustuloksia miehen elättäjäoletuksesta ja julkisten tilojen käytön korostumisesta. Kaupan, torin, kaupungin katujen ja yhdistyksen muodostamalla akselilla tapahtuva julkinen esiintyminen toistuu jokaisessa haastattelussa, ja sen kautta luodaan haastattelun aikana aktiivisen, maskuliinisen miehen identiteettiä. Suomen olosuhteissa vuodenaikojen säävaihtelut tuovat kuitenkin oman haasteensa julkisen maskuliinisuuden tuottamiseen. Kadut hiljenevät ja tori tyhjenee, kun ulkona on kylmää tai sateista, sillä maskuliinisiin tiloihin saapuminen vaikeutuu tai niissä esiintyminen ei ole rationaalista. Näin asiaa kuvailee Esko puhuessaan toteutuneesta työllistymisestään irtisanomisen jälkeen:

Esko: Kyl se varmaa se syksy sit on tiedäks, kun se syksy ja rospuuttokeli ja kettää ei nää missää ja ollaa vaan kotona. Kyl sit tulee semmone olo. No, mää lenkkeili aika paljo siihe aikaa ja, tai kävin niinku kävelemäs, ja sitä kautta sit. No, kävin [järjestöllä]. Et se on semmone henkireikä tavallaa, mun mielestän. Lentopalloo. Kyl sitä paljo oli siin sit.

Kommentti kuvastaa hyvin sitä maskuliinisten, julkisten tilojen tarvetta, jota maskuliininen identiteetti edellyttää. Jos työpaikkaa ei ole, uhkana on kotona oleskelu. Julkisten tilojen lisäksi liikunta mainitaan usein sellaisena kontekstina, jossa sekä yhteisöllisyyttä että aktiivista ja toimintakykyistä maskuliinista identiteettiä tuotetaan.

Liikunta homososiaalisena kenttänä: ”Siin on kans se kaveripiiri”

Arto Tiihonen (1999, 89–90) kuvailee, kuinka ”urheilua on pidetty miehisyyden viimeisenä linnakkeena”. Väkivaltaisuuden, kilpailullisuuden ja ruumiillisuuden maskuliiniset konnotaatiot liittyvät urheiluun, ja urheilun konteksti on perinteisesti ollut naisille vierasta, jopa heiltä suljettua aluetta. Näin urheilu on nähtävissä alueena, jossa ”oikeat miehet” suorittavat maskuliinisuuttaan. Urheilu on paljon tutkittu aihepiiri, myös maskuliinisuuksien tutkimuksessa. Oman aineistoni perusteella keskityn kuitenkin harrasteliikunnan alueelle, erityisesti ikääntyvän miehen näkökulmasta.

Liikunnan merkitys korostuu aineistossa monen eri funktion kautta, kuten fyysisen kunnon edistäjänä ja työttömyyteen liitettyjen uhkakuvien ehkäisijänä. Tämän alaluvun teeman mukaisesti keskityn kuitenkin liikunnan sosiaaliseen puoleen, joka on aineiston perusteella merkittävä tekijä haastateltavien harrastetoiminnassa. Liikuntaan liitetyt kokemukset vaihtelevat eri ikäryhmissä. Tiihosen (2013, 175–180) mukaan erityisesti ikämiehet näkevät liikunnan vähemmän suorituskeskeisenä ja enemmän kokemuksellisenä ja yhteisöllisenä toimintana. Tavallisesti liikunnan motiivit on jaoteltu kolmeen kategoriaan: suoritusurheiluun, terveysliikuntaan ja kokemusliikuntaan. Sen sijaan että jokaisella olisi yksi motiivi liikuntaan, Tiihonen näkee, että eri ihmisillä voi olla myös kaksi tai kolmekin motiivia samaan aikaan. Hän on tutkinut 56–75 -vuotiaita, paljon liikkuvia miehiä, ja tässä aineistossa erityisesti terveys- ja kokemuserusteisuus ovat yleisimmät motiivit liikunnalle. Ikääntyessä kiinnostus siirtyy urheilulajeihin, joissa korostuu matala intensiteetti sekä nuorempana mahdollisesti tutuksi tulleen suorituskeskeisyyden puute. Omassa aineistossani korostuvat niin terveys- kuin kokemusliikunta, ja suoritusurheilu mainitaan lähinnä menneenä harrastuksena. Terveydellinen näkökulma tulee niin ikään esille, mutta tässä alaluvussa keskityn liikunnan kokemukselliseen puoleen, johon Tiihosen mukaan liittyy merkittävällä tavalla myös tunne yhteisöllisyydestä ja osallisuudesta sekä jopa identiteettiä muokkaavia kokemuksia.

Haastateltavat eivät kainostele kertoessaan ruumiillisista vaivoistaan, vaan, kuten julkisen esittämisen osuudessa tuli esille, aktiivisuus rakentuu siitä huolimatta, että työuran aikana ruumis

on joutunut koville. Näin Mikael kertoo suhteestaan liikuntaan:

TR: Kui tärkeet sul on toi, fyysise kunno ylläpitämine yleensäkki?

Mikael: No kylhä se tietyst iha tommone, no oha mul tota painoo kuitenkin liikkaa, vaik mä kui harrastan ((nauraa)). Mut kai se toi lihaskunto kuitenkin pysyy varmaa iha sillai kondikses. Ja mitä enemmän tulee ikää ni sen parempi sen pitäs ollakki. Ja siin on kans se kaveripiiri katos sit ku käyt tuol noi ni ryhmissä.

Mikaelin puheessa esiintyy niin terveys- kuin kokemuksellinen motiivi, erityisesti kokemuksellisuuden yhteisöllinen puoli. Haastatellut ovat yhtä lukuun ottamatta osallistuneet aktiivisesti yhdistystoiminnan kautta järjestettyyn lentopalloryhmään ja käyneet yhteisellä kuntosalivuorolla. Lentopallo ja kuntosali ovat myös sellaisia liikunnan muotoja, joita he eivät työuran aikana ole juuri harrastaneet. Useimmilla heistä on myös muita harrastuksia, kuten juoksu, venyttely ja kävely, mutta yksilölajien harrastamisen motiivi kumpuaa selvästi terveysliikunta ja tavallaan myös julkinen toiminta, kuten Eskon kommentista voidaan tulkita:

Esko: Varsinki nyt ku vaimo o töissä ni mä lähde hyvi, tai sillon ko se on töissä ni, mä lähde aamulla yleensä ensmäitteks kävelemää. Tai kuntosalille. Sillo se on päivän niinko se homma on tehty. Ja sit vähä torille seisoskelemaa kattoo onks siel kettää ja.

TR: Joo.

Esko: Et en mä sil taval työtä kaivannu enää ol.

Liikunta liittyy luontevasti listaan asioista, jotka vievät miehen julkiseen tilaan, pois kotoa ja feministisestä sfääristä. Eskon kohdalla vaimon työssäkäynti vieläpä korostaa mahdollisuutta tulkita kotona oleminen perinteisen naisen roolin ottamisena. Aamulla onkin lähdettävä vähintään ulos kävelemään, mutta mielellään myös julkisiin tiloihin ja homososiaaliseen kontekstiin, jossa maskuliinisuutta tuotetaan yhdessä muiden miesten kanssa. Juuri liikunnan sosiaalisuus tuottaa arvoa kuntosalilla käymiselle ja lentopalloryhmään osallistumiselle. Näin asiasta kertoo Sampsa:

TR: Ooks sä ny löytäny mitää uusii harrastuksii tai liikuntamuotoi täs työttömyysaikana?

Sampsa: No en oikeestaan. Mut lentopallo, sehä o täysi uus. Sitähä me käydää kerra viikossa. Ko mulla o aika niinko yksinäistä nuo urheilulajit, ni tää on semmosta sosiaalista tää lentopallo. Ja sitte kuntosalilla käytiä tuol, siinäähä o heti toine.

TR: Nooni. Juu juu.

Sampsa: Vaikka mä kyllä kotonaki samat pysty, mutta et seki o niinku sosiaalist. Et ei tuu mökkihöperöks, täytyy sitäki ajatella.

Seuraava Martin kommentti tarkentaa lentopallon pelaamisen yhteisöllistä luonnetta, ja tuo esille suorituskeskeisyyden puuttumisen:

Martti: Meit o ollu siel iha hyvä porukka. Kaik o vähä semmost saman tasost porukkaa et ei oo mittää ammattilaisii joukos et. On siel ny joku vähä enemmänki pelannu mut.

Tiihonen jakaa kokemukselliset liikkumisen motiivit vielä neljään alakategoriaan, elämyskokemukseen, identiteettikokemukseen, osallisuuskokemukseen ja toimijuuskokemukseen, joista kolme ensimmäistä korostui hänen aineistossaan. Toimijuuskokemus ei sinänsä liity ikämiesten liikuntaan, jonka funktiona voidaan nähdä rennon yhdessäolon vaaliminen. (Tiihonen 2013, 181.) Omassa aineistossani lentopallo on yhteisesti ohjattua liikuntaa, joka ei vaadi aktiivista toimijuutta ryhmään nähden, ja kuntosalillakin on yhdistyksen puolesta liikunnanohjaaja, jolloin yhteisöllisyyden tunne korostuu yhdessä tehdyn ohjelman mukana.

Eri liikuntalajit sisältävät myös kulttuurisia käsityksiä, jotka ovat sidoksissa maskuliiniseen identiteettiin, ja joista voidaan neuvotella homososiaalisissa tilanteissa. Tiihosen mukaan liikuntalajiin liitetty maskuliinisuuskäsitys on sidoksissa myös harrastajan maskuliiniseen identiteettiin. (Tiihonen 2013, 184–186.) Omassa aineistossani harrasteet jakautuvat selvästi kahteen kategoriaan, yksityiseen ja yhteisölliseen. Yksityisiä lajeja harjoitetaan terveydellisistä syistä ja yksin, yhteisöllisiä lajeja ”porukka” edellä, jolloin itse lajilla ei välttämättä ole juurikaan merkitystä, eikä siihen siis varsinaisesti liitetä identiteettiin kytkettäviä maskuliinisiä käsityksiä. Sen sijaan identiteettikytkös muodostuu maskuliinista kulttuuria rakentavaan ryhmään kuulumisen ja yhteisöllisyyden, toisaalta myös aktiivisuuden ja ruumiillisen toimintakyvyn osoittamisen kautta. Liikunta näyttäytyy myös vastakohtana työttömän kohtaamille riskeille, kuten alkoholille. Näin Riku asemoi itsensä siihen irtisanottujen ryhmään, joka on selviytynyt työn menettämisen asettamista haasteista:

Riku: Ja tärkeet olis sit ihmiste pittää niinko fysiikast huolta, ja henkisesti puolest, et et, jättäis sen pullon hengen pois. (...) Mä oo tyytyväine siihe et mä tei se elämänmuutoksen silloin kaks vuotta sitte.

TR: Ni se tapahtu nimeomaa työttömyysaikan sit, elämänmuutos.

Riku: Nii, et elämänmuutos tavallaa täl tapaa, et se oli se liikunta enemmän ollu esillä. Et ei tarvinnu sitä alkoholia käyttää.

Maskuliinisen identiteetin rakentamisen toisenlaisesta nurjasta puolesta kertoo kuitenkin Rikun kertomus siitä, miten hän koki loppuun palamisen työttömyyden aikana harrastettuaan liikaa liikuntaa, eri lajeja useita kertoja viikossa ilman lepoa. Liikunnasta muodostui iloton taakka, vaikka se toimikin toiminnallisuuden, yhteisöllisyyden ja ruumiillisen hyvinvoinnin luomiskenttänä. Työnsä menettäneen perheettömän miehen, jonka harrastuksiin ei kuulu alkoholin käyttö, voikin olla huomattavan vaikeaa löytää keinoja ja kontekstia siinä elämän mittaisessa projektissa, jossa maskuliinisuus ja kulttuurisesti hyväksyttävä mieheys rakennetaan.

5.3 Itsehallinnan diskurssi

Kolmantena kategoriana nostan esille itsehallinnan diskurssin, jota voidaan toisaalta luonnehtia myös positioksi, jonka yksilö ottaa rakentaessaan maskuliinista identiteettiä. Itsehallinnalla tarkoitan puhujan rationaalista suhdetta ympäristössä tapahtuviin muutoksiin, ja oman taloudellisen, fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin ylläpitoa logiikan ja tunnekontrollin keinoin. Kortteinen (1992, 206–207) käyttää ”itsellisyyden” ja itsehallinnan käsitteitä tulkitessaan palkkatyöläisten selontekoja työn laadun muutoksista kohti markkinoiden mukaan joustavia työn teon malleja. Hänen mukaan itsehallinnan tunteen merkitys kasvaa sitä mukaa, mitä nuoremmista sukupolvista on kyse. Itsehallinta kytkeytyy selviytymisen eetokseen ja pärjäämiseen, joka palkkatyössä tarkoittaa ”oman, itsellisen aseman voittamista”. Omassa aineistossani itsehallinnan diskurssi myötäilee niitä lainalaisuuksia, joita Kortteinen tutkimuksessaan esittää, ja myös ruotsalaista irtisanomistutkimusta toteuttaneet Joelson ja Wahlquist (1986, 181) tunnistavat työn merkityksen hallinnan ja kontrollin, kuin myös asiantuntijuuden todisteena.

Wendy Hollwayn (1996, 27–30) mukaan hallinta (eng. mastery) voidaan tulkita kolmella tavalla: suhteessa toisiin, ulkoisiin objekteihin tai itseen. Itsen hallintaa (eng. self-mastery) odotetaan erityisesti miehiltä sellaisissa kulttuureissa, joissa rationaalisuus ja tunneimpulssien hallinta tulkitaan maskuliiniseksi hyveiksi. Hollway näkee itsen hallinnan osana maskuliinisuuden tuottamisen projektia, jossa luodaan itselle asema suhteessa toisiin, jotka eivät ole selviytyneet maskuliinisten ideaalien mukaisesti. Miehet näin projisoivat omaa ahdistusta ja defensesjään muihin kategorioihin kuuluviin yksilöihin, ja asemoivat itsensä näin hyväksytyiksi miehiksi. Esittelen tässä alaluvussa kolme itsehallinnan diskurssin muotoa, jotka ilmenevät taloudellisen hallinnan, rationaalisen hallinnan ja asiantuntijuuden selonteoissa.

Talouden hallinta: ”Raha-asiat o hallus”

Varallisuudesta puhuminen osoittautui haastatteluissa kenties arkaluontoisimmaksi aihealueeksi. Itsehallinnan diskurssi esiintyy varallisuudesta puhuttaessa rationaalisen rahankäyttönä ja korostuu perheellisillä miehillä erityisesti suhteessa puolisoon. Rahankäyttö näyttyy aineistossa sellaisena kontekstina, jossa vielä toteutuu patriarkaalinen käsitys miehestä perheen päänä ja kirstunvartijana. Martin haastattelupuheessa vaimo näyttyy holtittomana rahankäyttäjänä, jonka valintoja ohjaavat tunteet ja turhanpäiväinen kuluttaminen. Martti kertoo joutuvansa rajaamaan niitä asioita, joihin ”kolhoositalouden” yhteisiä rahoja sijoitetaan, jotta ne riittävät elämisen perustarpeisiin:

Martti: Ko tommost yhteiselo ku eletään, kolhoositalout, ni siin tarttis vähä käsittää seki et ei sitä rahaa olekkaa käytettäväs sil taval samanlaisest ko ol työel, niinko enne. Et kaikkii lomareissui ja semmossii, ni ne täytyy vähä tarkemmi harkit et ei sil taval joka vuon käyd eteläs, tai pohjoses.

TR: Niin nii. Onks teil siit tullu jotai keskusteluu.

Martti: Noo kyl siit vähä keskusteltu o et. Mut et se (...) ei se niinko, ei sitä voi sil tavalkaa sanoo et en mä ny voi mihinkää lähtee, et ei täs ny ol varaa lähtee mihinkkää. Ni kyl pakko jottai reisui tehdä. Mut tietyst se täytyy kattoo vähä et ei mikkää, minkää thaimaasse mää halua lähtee, et mul o se rajotus.

Haastattelukerronnassa miehet osoittavat olevansa rationaalisia taloudenhoitajia, jotka hoitavat vastuunsa kunnialla. Miehen elättäjäroolia vahvistavaa puhuntaa esiintyy vain harvakseltaan aineistossa, sillä perheen tulojen kerryttäminen kuuluu haastateltavien mukaan yhtäläisesti niin miehelle kuin naiselle. Sen sijaan yhteisen kassan hallinta asemoituu selkeästi miehelle, ja sitä ohjaa niin rationaalisuus kuin familistisessä diskurssissa esille noussut vaatimattomuuden eetos (ks. luku 5.1 alaluku Työtä perheen eteen). Haastateltavat myöntävät harkitsevansa ostoksiaan tarkkaan ja karsivansa turhimmista menoista, kuten Martin mainitsemista matkoista, mutta myös kotitöihin liittyvistä laitehankinnoista, vaateostoksista ja kulkuneuvoista. Rationaalisuus taloudenhoidossa menee siis vahvasti maskuliinisten symbolisten esineidenkin edelle, jolloin esiin nousee familistinen diskurssi. Kaikkein tärkeintä on katto pään päällä, ruokaa pöydässä ja kohtuullinen kulkuväline. Esimerkiksi Riku on työuransa aikana hankkinut erilaisia kulkuneuvoja, mutta ei epäröi kertoa niistä luopumisesta haastattelutilanteessa:

Riku: (...) niinkun se et varallisuus o laskenu juu, ja se sit aiheutta semsii toimintamekanismeit et tulee toimeen, jotakin on tehtävä toisin kun ennen. (...) No omaisuus, riittää joku kulkupeli, joku pyörä tai auto tai joku vastaava ja. Sit hiuka, no paattiki on ja moottoripyörä oli. Mää myin pois sen moottoripyörä, mä aatteli et, itse asias mä en hirveesti edes sen kans ajellu kahtee viimisee vuoteen, kolmee viimisee vuotee ollenkaa moottoripyöräl, et se oli tavalla niinko turhake. Et et, emmää sit oikee, se oli nii vähäst se käyttö vuades kumminki. Et paatil olis niinko käyttö kalastamise suhtee. Kalaa lähtee niinko veneelle, tai ongelle tai iha mite vaa. No, sellane omaisuus mulla. On se paatti ja sit o auto. Ei oikee muuta oo semmost.

Sama vaatimattomuutta huokuva puhunta yhdistettynä rationaaliseen talouden hoitamisen ideaaliin toistuu kaikissa haastatteluissa, niin perheellisillä kuin perheettömillä. Työn menetyksen jälkeinen tulotason lasku edellyttää sopeutumista, ja sopeutuminen tarkoittaa rationaalista taloudenhallintaa. Haastateltavat kertovat mielellään niistä keinoista, joilla he ovat tasapainottaneet talouttaan, ja luovat itsestään kuvaa työn menetyksen asettamien haasteiden hallitsijana. Yksin asuvat Samps ja Jori tuovat esille aiemmat säästönsä, ja osoittavat näin olleensa varautuneita vastaavaan tulotason laskemiseen. Jori saa haastatteluhetkellä aiemmasta palkkatasosta huomattavasti alhaisempaa

peruspäivärahaa, mutta pitkäaikaisten säästöjen ansiosta ei ole oikeastaan juuri joutunut karsimaan kulutuksestaan:

Jori: *Kyl sil ny tääst, ko on ja elelee ((naurahtaa)) ni kyl sil jotenkute toimeen tulee.*
TR: *Niin nii. Oleks sä joutunu, luopumaa jostai tai säästämää nyt sit?*
Jori: *No emmää ny varsinaisesti oo sillai, kos mä ole niinko alun peri jo säästänyt. Mul on niinko menny aikoinaan, tai vieläki menee sillai niinko, mul on kaks eri tilii mitä mä käytä. Sillai et toisee menee rahat sillai pikkuhiljaa. Toisest mä käytä vaa ja. Sit mä ole sitä omaa eläkettä keränny. Rupesi aikoinaa keräämää sitä.*
TR: *Niin nii et sul o semmone pieni pesämuna.*
Jori: *Mul on se kyl siä sit pesämuna, et en mää iha sillai tyhjän päälle pudonnu et.*

Haastateltavat joutuvat jatkuvasti vakuuttelemaan talouden hallintansa rationaalisuutta, kun kysymyksissä viitataan tulojen laskemiseen tai lainan ottoon. Vakuuttelu on välillä kiihtynyttä ja tuohtunutta, ja mahdollisia ongelmakohtia talouden kohdalla vältellään systemaattisesti. Vastaukset ovat lyhyitä ja yksiselitteisiä, kuten Mikaelilla:

TR: *Onks ny ollu muutoksii tos varallisuudes ton irtisanomise jälkee?*
Mikael: *No tietenki tulot puttoo, mut ei nyt mitää nii. Ei mitää stressiä ole siitä. ((naurahtaa))*
TR: *Joo. Ooks joutunu jostai karsimaa, jostai tekemisist tai ostamisist tai tommosist?*
Mikael: *Ei, eei oo tarvinnu sillai mittää.*
TR: *Joo.*
Mikael: *Eei ei, emmää oo ainakkaa huomannu.*

Eksplisiittisen tason keskustelu varallisuudesta Mikaelin kanssa tyssäsi lyhyisiin vastauksiin, jotka viestittävät halukkuutta vaihtaa aihetta. Samoin käy Ilpon kanssa, joka muutoin melko analyttisena ja puheliaana haastateltavana ilmaisee haluttomuutensa puhua rahan lainaamisesta:

TR: *Ooksää joutunu ottaa lainaa täs tota.*
Ilpo: *Oo mulla nykki pankkilainaa.*
TR: *Se o tullu sit telakka-aikana vai?*
Ilpo: *Joo. Mutta ei mitää hätää.*
TR: *Nii. Ei mitää katastrofii oo sit tullu..*
Ilpo: *Ei oo.*
TR: *..ton irtisanomise jälkee?*
Ilpo: *Raha-asiat o hallus.*

Tämän jälkeen Ilpo kyllä kertoo mielellään, että on karsinut menoistaan harkitsemalla, mitä voi ostaa ja mitä ei. Lainan ottaminen näyttäytyy kuitenkin jonkin asteisena tabuna, jonka voidaan tulkita viittaavan mieheyteen liitettävän tilanteen hallinnan menettämiseen. Rahan lainaaminen pankilta tai tuttavilta mielletään asiaksi, jolla joudutaan paikkaamaan taloudenhoidossa muodostuneita vajeita. Lainaaminen on tulotason laskiessa ”pakko”, johon on hätätilanteessa turvauduttava, eikä niinkään rationaalisesti tehty ja hyvin suunniteltu valinta. Lainaamiseen liittyy

häpeää ja voidaan olettaa, että osa häpeästä kumpuaa Suomea ravistelleista talouskriiseistä, joiden seuraukset ylivelkaantumisen ja elämänhallinnan menettämisen muodossa kulkevat edelleen suomalaisten kollektiivisessa tajunnassa. Myös haastattelijana koin aiheen epämiellyttävänä, enkä nähnyt sopivaksi ”kiusata” haastateltaviani tällä arkaluontoisella aiheella sen enempää kuin he olivat halukkaita aiheen esille otossa vastaamaan. Seuraavassa Riku myöntää joutuneensa ottamaan lainaa, mutta kääntää keskustelun nopeasti koskemaan hänen tulevaa työllistymistään, joka ratkaisisi monta ongelmaa, eikä vähiten taloudenhoidon osalta:

TR: Ooks sä joutunu lainaamaa rahaa nyt täs, ooks siihe tilanteeseen joutunut?

Riku: Joo, oon joutunu lainaa.

TR: Joo.

Riku: Et et. Olen joutunut lainaamaa rahaa. Et silt kannalt maksaa jotenki pois sitte velkojas pankille. Nii. Mut et semmost se on sit mut. Semmost vaa tapahtuu et jollai taval haluaa niinko pitää sitä elintasoo yllä, mut sit vaan mieltii et eei. Se työpaikka olis kyl kiva, kaike suhtee.

Itsehallinta palautuu takaisin, kun vaikeaan tilanteeseen tuodaan ratkaisuehdotus, ja ilmaistaan oma aktiivisuus tämän ratkaisun toteuttamiseksi. Työn menettämisen jälkeinen tulotason lasku ei siis automaattisesti näytä aiheuttavan häpeää tai alistuneisuutta, vaan se avaa mahdollisuuden tuottaa maskuliinisuutta rationaalisen hallinnan kautta. Itsehallinta osoitetaan kertomalla omista valinnoista ja muusta toiminnasta, jotka ovat johtaneet kohtuullisen elintason jatkuvuuteen niin perheellä kuin itsellä. Ja kuten familistisen diskurssin kohdalla huomasimme, perhe menee haastateltavien kerronnassa omien tarpeiden edelle.

Rationaalisuus tunteiden hallintana: ”Turha niitä mieltii”

Itsehallinnan diskurssia ylläpidetään haastatteluissa välttelemällä arkaluontoisia aiheita ja se esiintyy vahvasti myös tunnekontrollin muodossa. Haastatteluissa esitän kysymyksiä, joissa pyydetään kertomaan omasta mielialasta ja tunnetiloista. Vastaukset ovat pääsääntöisesti lyhyitä ja sisältävät aiheenvaihdoksen joko henkilöihin jotka ovat heikommassa asemassa tai makrotason yhteiskunnallisiin teemoihin. Tunteellisuus on Jokisen (2000, 155–159) mukaan liitetty kulttuurisella tasolla naisellisuuteen. Rationaalisuus taas kohdistuu maskuliinisuuteen tunteellisuuden vastakohtana ja vahvistaa näin ”patriarkaalista ideologiaa”. Tarkemmin ottaen rationaalisuus perustuu järjen ja logiikan suosimiseen sekä intuition ja tunteen väheksymiseen toiminnassa ja päätöksenteossa. Jokisen mukaan rationaalisuuden, tarkemmin ottaen rationalismin, ihanteita ovat ”yhtenäisyys, selkeys ja järjestys”.

Haastatteluissa olen pyrkinyt tuomaan pinnalle myös tunnepitoista itsereflektointia, jotta pääsisin analysoimaan työn menetyksen tuomia mahdollista kriisipuhetta. Kriisipuhe jää kuitenkin puuttumaan aineistosta kokonaan, sillä puhunta, joka uhkaa vajota henkilökohtaisen kriisin tiedostamiseen ja sen reflektointiin, korvautuu rationaalisuuteen pohjautuvalla puheella, josta tunteellisuus ja mielialojen tulkinta loistavat poissaolollaan. Tunnepuheen välttäminen voidaan tulkita itsehallinnan muodoksi, jonka kohteena on eheän maskuliinisen identiteetin muodostaminen ja ylläpitäminen. Familistisesta diskurssista ja tasa-arvopuheesta huolimatta, telakkatyömiesten puheessa esiintyy siis jopa myös patriarkaalista miehistä rationaalisuutta.

Michael Roper (1996, 218–220) esittää, että työelämän organisaatioissa miehet tyypillisesti *tekevät* yhdessä asioita, mutta kokevat vaivaantuneisuutta, kun tunne-elämän asiat nousevat esille. Yleensä vaivaantuneisuus ilmenee hiljaisuutena. Miesten työorganisaatiokäytös poikkeaa selkeästi naisten vastaavasta esimerkiksi palvelualoilla, joissa tunteiden avoin esittäminen nähdään voimavarana. On arvioitu, että maskuliinisen työympäristön funktio on toimia pakopaikkana tunne-elämästä, joka liitetään enemmän yksityiselämään ja aiheuttaa mahdollisesti haasteita työn ulkopuolella. Materiaaliseen tuotantoon keskittyvä työpaikka on miehille ”hengailupaikka”, jossa keskitytään tekemiseen epäntiimissä ympäristössä. Heiltä ei esimerkiksi edellytetä tunteiden hallittua esittämistä yrityksen maineen edistäjänä, jolloin tunteet voidaan omalla tavallaan jättää tässä tapauksessa telakan porttien ulkopuolelle. Koska haastateltavani rakentavat identiteettiään telakalla muodostuneen maskuliinisuuskäsityksen kautta, on tunteiden käsittely pitkälti epäluontevaa aineistossani.

Kysymys mielialasta tuntuu yllättävän haastateltavat, varsinkin kun aiemmin haastattelussa on jokaisen kanssa puhuttu ”tunnevapaasti” telakkatyöstä ja omasta roolista siellä. Mikäli työntekoon liittyy tunteita, ne kumpuavat lähinnä huumorin, ylpeyden tai ”vitutuksen” kautta. Työn menetykseen haastateltavat liittävätkin masennuksen, surun ja häpeän tunteita, mutta ainoastaan ulkoistamalla näiden tunteiden kokemisen niihin ihmisiin, joita työn menetys on koetellut paljon rankemmin. Haastateltavat itse ovat selviytyjiä, joiden tunnetila on hallinnassa. Näin Martti reagoi kysymykseen tunnetilasta:

- TR: Mite tota, minkälaine mieliala sul on täl hetkellä ku sä oot työttömänä, just nyt?*
Martti: Kyl mul iha hyvä, en mä ossaa siit sen kummempaa sanoo. Et ei oo siin mittän tota noin, valittamist.
TR: Joo. Tuleeko noit menneit asioit mietitty paljo sitte, just tota niinku lakkauttamispäätöst ja tällassii enää?
Martti: Eei eei oikkiastas.
TR: Joo.
Martti: Kyl se o jääny niinko taaha et ei siit. Turha niit miettii, et enemmin tulevaisuut.

Kuten jo aiemmin on mainittu, miehille tunteista puhuminen ei ole ominaista, eikä siihen löydy välttämättä edes oikeita sanoja. On kuitenkin selvää, että pelkkä osaamisen puute ei ole tässä tapauksessa vaitonaisuuden syynä, sillä esimerkiksi kollegoiden masennuksesta osataan puhua varsin avoimesti ja ymmärrettäväksi. Haastateltavat eivät kuitenkaan ole vastuussa kollegoidensa maskuliinisesta identiteetistä haastattelutilanteessa, vaan he rakentavat omaa maskuliinisuttaan jokaisessa lauseessa. Tämän on kuitenkin tapahduttava haastattelun ja normaalin vuorovaikutuksen puitteissa, jolloin kysymyksiin vastataan, mutta vaikeasta aiheesta irrottaudutaan monesti jopa melko huomaamattomasti ja taitavasti. Esko osoittaa tunteiden hallintaa haastateltaville hyvin tyypillisellä tavalla kieltämällä surullisuuden tai masennuksen ja siirtämällä aiheen kahdessa lauseessa työn tekemiseen ja siitä saatuun ansioon:

- TR: Mites sillo (...) ku sä olit työttömänä, ni tota oliko sillo jotai semmosta aikaa et oli mielialassa jotai muutoksii sillai?*
- Esko: Ei siin mittää semmosta ollu. Mää vaa sitä niinko miesti et kyl mä töihin mene jos mä saan kunnan palkan mut, emmä ilmaseks lähde.*
- TR: Joo. Ni sul ei ollu mitää sit kuitenkaa pakottavaa tarvetta mennä töihin enää ni se tietenki vähä vaikuttaa sitte.*
- Esko: Ei ja sit mä ole sanonki kaikille et mä ole semmoses vaihees et ei mul ol nii välii enää. Mun ei oo pakko mennä mihinkää, mun ei tartte mieltii sitä viitsattaa päivää. Ja tuota ni, niin pois päin. Mut et sen mää tiedän, et nää varmaan ketä on nuorempia, pitää työllistyy viel, ni se on kova paikka vaan ko pudotaan sinne kelan päivärähälle, ja sielt o vaikia nousta et pääsis töihi viel.*

Esko palauttaa näin puheen lopulta työn menetyksen vaikeuksiin, mutta ulkoistaa vaikeudet nuorempiin ihmisiin. Haastatteluissa nouseekin esille useita tapoja tiedostaa työn menetyksen riskit henkisellä tasolla ja selvittää, miksi itse ei ole altistunut näille riskeille. Ulkoistamisen lisäksi haastateltavat vetoavat omaan toiminnallisuuteensa työn menetyksen jälkeen, aiemmin kohtaamiinsa vaikeuksiin tai rentoon elämänasenteeseensa. Myös lomautusten kokeminen aikaisemmin näyttäytyy hyödyllisenä, sillä sitä kautta haastateltavat ovat tienneet, mitä on tulossa. Juuri tietäminen näyttäytyy tunteiden torjuna, ja näin ollen avaintekijänä tunteensa hallitsevan miehen identiteetin rakennusprojektissa. Näin Jori kertoo asiasta:

- TR: Öö, minkälaine mieliala sul tällä hetkellä on?*
- Jori: Iiha hyvä, ei mul oo mittää.*
- TR: Joo. Onks se kehittyny, mää jo vähä kysyinki, mut onks se kehittyny täs kahde vuode aikaa niinku huonompaa tai parempaa suuntaa?*
- Jori: No eii mä, eii se oikeestaa oo muuttunu mihinkää et. Mä luule et niihi lomautuksii tottu nii et ei se ollu semne niinko et olis ollu kauhee, sit yhtäkkiä kaikki loppu. Et ei se ollu semnen tunne ko siin ol se et tiäs mitä sielt osas odottaa jo.*

Jori myös kertoo, miten hänen aikansa on kulunut hyvin erilaisissa talkootöissä sukulaisten kanssa.

Mikael on Jorin, Eskon ja Martin kanssa samalla tunnekontrollin tasolla, jossa kaikki naisellisuuteen viittava tunteellisuus, joka tavallaan voidaan nähdä toiminnallisuuden uhkana, kielletään heti kun aihe otetaan esille:

- TR: *Minkälaine tota mieliala sul on täl hetkellä.*
Mikael: *Iha valoisa, avoin.*
TR: *Joo joo. Onks siin ollu mitää muutoksii täs nyt kahde vuode aikan, jos miettii tätä mikä se niinku.*
Mikael: *Ei mul mitää stressii ol ollu eikä mitää murheit semmosista. Hyvi o aika kulunu.*
TR: *Joo. Mietiks sää noit menneit asioit paljonki edellee vai, vai tota noi.*
Mikael: *Emmää semmosii mieti.*

Tunteet liitetään usein myös omaan kehoon, jolloin mielialasta kertomisen sijaan ryhdytään tekemään selvitystä omasta fyysisestä terveystilanteesta. Fyysisen terveyden kohdalla haastateltavat ovat rehellisiä ja avoimia, eikä mahdollisia ongelmia peitellä. Pietilän (2013, 201) mukaan miesten terveyttä ja ikääntymistä koskevassa tutkimuksessa on pitkään oletettu, että miehille heikkouksista kertominen missä tahansa kontekstissa on hyvin hankalaa. Käsitys on ainakin suomalaisessa tutkimuksessa rapautunut, sillä ruumiin heikkeneminen ikääntymisen myötä osataan ottaa monella tasolla jo faktana. Lisäksi ruumis voi toimia kerronnan välineenä, jolloin vaurioitunut ruumis on merkinä eletystä elämästä. Toisaalta ikääntyvän miehen ruumiin ei voida enää olettaa toimivan kuin nuorella aikuisella, eikä siihen näin ollen kohdistu niin suurta kulttuurista painetta kuin oletetaan. Oman tutkimukseni perusteella sama kehityskulku ei ulotu vielä tunteiden tasolle, vaan tunteiden hallinta ja sen osoittaminen vuorovaikutuksessa näyttäytyy edelleen olennaisena osana maskuliinisen identiteetin rakentamisessa.

Kolme haastateltavaa ottaa kuitenkin hieman rohkeamman lähtökohdan tunteistaan kertomiseen. He myöntävät, että työn menetys oli vaikeata ja aiheutti hämmennystä, masennusta ja osattomuuden tunnetta. Tunnetilojen heilahtelun myöntäminen toimii kuitenkin lähinnä alustuksena tarinalle, joka kertoo selviytymisestä. Haastatteluhetkellä tunnetila on jo hallinnassa. Työn menetyksen jälkeen alkoholisoitunut mutta kuiville selvinnyt Ilpo myöntää ajautuneensa murheen alhoon, mutta on noussut pikkuhiljaa ylöspäin:

- TR: *Joo, tämmönen niinku sun henkine hyvinvointi on sit menny huomattavasti parempaan suuntaan kun pari vuotta sitten.*
Ilpo: *On se taitaa olla se viinattomuus. Että se on ollu niinku, mun pelastanut tai.*
TR: *Joo. Onks se suunta vieläki tavallaa ylöspäin, jos miettii et sä kävit siel pohjalla sit irtisanomisen jälkeen?*
Ilpo: *Suunta on ylöspäin. Tai on se noususuhdanne on laantunu, mutta kylä nyt on nii paljon parempi. (...)*
TR: *Joo-o, tota elämänarvot, neki o varmaa sit muuttunu sen viinattomuuden kautta.*
Ilpo: *Oon ne pehmentyny. Ihmisten kans kanssakäyminen on tullu tärkeemmäks, tai*

niinku se, ei tartte olla nii jyrkkä ihmisiä kohtaa. Emmätiä oonko mä ikinä ollukkaa jyrkkä, mutta ((vetää henkeä)), mutta mutta, ku tää tilanne mikä on Suomes, kaikki menee talkootyöksi. Niin tehdää sitte niitä talkoita ja tehdää kunnolla.

Hengenveto on tulkittavissa itsereflektoinnin hetkeksi, jolloin aihe vaihtuu tunnepitoisesta yhteiskunnalliselle tasolle. Vaikka tietynlainen tunnepitoisuus on läsnä Ilpon puheessa koko haastattelun ajan, hän kompensoi tunteellisuutta vetoamalla maskuliinisiin rationaalisuuden ja itsehallinnan diskursseihin. Ilpo, kuin myös Sampsa ja Riku, rakentavat tunnetason ongelmien kautta narratiivia, jota voisi kuvailla noususuhdanteisena pörssikurssikäyränä. Tunnekontrollin pettämisestä muodostuu piste, josta elämänlaatu on lähtenyt kohenemaan henkilökohtaisen toimeliaisuuden ja sitkeyden kautta. Raitistuminen, liikunnallisuus ja yhteisöllisyys ovat esimerkkejä niistä keinoista, joilla tunnekontrollin menettänyt mies voi nostaa ”miehisen kunniansa” takaisin riittävälle tasolle. Seuraavassa esimerkissä Sampsa hyödyntää kahta erilaista itsehallinnan diskurssin muotoa tunteiden ilmaisun yhteydessä, joista toinen perustuu humoristisen rentoon elämänasenteeseen ja toinen vakavampaan selviytymisen eetokseen. Tätä ennen hän on myöntänyt, että irtisanominen aiheutti aluksi pientä paniikkia ja stressiä:

TR: Minkälaine mieliala sul on tällä hetkellä?

Sampsa: Kyllä se o oikee hyvä että. Huumori kantaa pitkälle. Vaik ei kaikki välttämättä ymmärrä minu hyvää huumorii ((nauraa)).

TR: Niin nii. Se o heijä vika sit.

Sampsa: Se o heijä vika ei se minu oo ((nauraa)).

TR: Joo. Onks se kehittyny jotenki se mieliala täs kahde vuode aikana?

Sampsa: Emmä tiä kyl mul aina o ollu tota ko, mul o aika karu oli se lapsuus, semmone että köyhä ja. Se elintaso ei koskaan niin huonoksi päää ikä. Siel oli omat vaikeutes aina.

TR: Niin nii.

Sampsa: Mä oon tyytyväine.

Tämän jälkeen Sampsa ilmaisee lyhyessä ajassa huolensa nuorempien sukupolvien selviytymisestä, kertoo harrastavansa säännöllisesti ”rajua” liikuntaa ja siirtää puheenaiheen tunnepitoisesta neutraaliin kertomalla ruumiillisesta hyvinvoinnistaan. Näin Sampsa käyttää siis lähes kaikki aineistossa esiintyvät keinot, joilla esittää hallitsevansa työn menetyksen jälkeisen ajan mielenterveyteen kohdistuvat uhat.

Rationaalisuuden kautta rakentuvaa tunteiden hallintaa on tässä luvussa havainnoitu lähinnä naisellisuuteen ja toimintakyvyn puutteeseen liitettyjen tunteiden kautta. Voidaan ajatella, että näiden tunteiden ajoittainen myöntäminen merkitsee patriarkaalisesta maskuliinisuuden vähittäistä väistymistä myös suurten ikäluokkien kohdalla. Varovaiset askeleet neutraalille tai naiselliseksi mielletyille diskursiivisille alueille ovat näin yhä enemmän sallittuja.

Eräs tunteiden kategoria on kuitenkin esillä eri tavalla haastattelupuheessa, sillä se on yhteydessä hegemoniseen maskuliiniseen identiteettiin, ja erityisesti telakkayhteisön karskiin maskuliinisuuteen. Tämä kategoria muodostuu ”vitutuksen” ja katkeruuden tunteista, jotka eivät kaipa rinnalleen peitemateriaalia naisellisuuteen liitettyjen tunteiden tavoin. ”Vitutuksen” ja katkeruuden tunteet yhdistyvät lähinnä telakan lakkauttamiseen, joka oli jokaisen haastateltavan mielestä väärä päätös. Mutta koska näistä tunteista kertominen ei vaadi ”hallintatyötä”, en käsittele niitä tässä enempää. Sen sijaan telakan lakkauttamiseen liittyvä puhe johdattaa kolmanteen itsehallinnan selontekojen kategoriaan, eli asiantuntijuuteen.

Asiantuntijapositio: ”tuottava telakka pistettiin kiinni”

Haastateltavat rakentavat itselleen asiantuntijan subjektipositiota monin eri tavoin haastattelupuheessa. Esittelen kaksi selkeintä asiantuntijaposition liittyvää itsehallinnan diskurssia, jotka esiintyvät kaikissa haastatteluissa. Liitän asiantuntijaposition itsehallinnan diskurssin kokonaisuuteen, sillä asiantuntijuus, toisin sanoen kyky rationaaliseen toimintaan ja oman ympäristön muutosmekanismien ymmärtämiseen, voidaan valjastaa maskuliinisen identiteetin rakennusaineiksi (Hollway 1996, 27–28). Asiantuntijuuden kautta haastateltavat myös asemoivat itsensä tiettyihin sosiaalisiin ryhmiin, kuten telakkatyömiehiin tai työttömyydestä selviytyneisiin. Asiantuntijapositio esiintyy aineistossani teemoissa, joissa käsitellään telakan lakkauttamista ja työttömyydestä selviämistä.

Haastateltavilla on selkeä yksimielisyys siitä, että telakkaa josta heidät irtisanottiin ei olisi pitänyt lakkauttaa. Telakka oli heidän mielestään toimiva ja tuottava laitos. Vertaisryhmätoiminnan myötä on selvää, että telakalta irtisanotut ovat keskustelleet keskenään telakan lakkauttamisesta useaan otteeseen ja päätyneet samaan kollektiiviseen narratiiviin, johon sekoittuu pitkään telakalla työskennelleiden sisäpiirin tietoa sekä median suurten otsikoiden taakse kätkeytyviä vaihtoehtoisia teorioita telakan lakkauttamiseen johtaneista syistä. Jorin sanoin telakan lakkauttamisesta ”vain päätettiin jossain”, jolloin sen kummemmin päättäjä kuin päätöksentekopaikkakaan eivät näyttäyty selkeänä edes telakkatyömiehille itselleen. Eskon puheessa tiivistyy hyvin telakan sulkemiseen liittyvät mielipiteet:

TR: Miltäs se tuntu sitte se ku kuuli et..

Esko: Kyllä se aika masentavalt tuntu, siinä mieles et meil oli toimiva telakka. [Toinen telakka] tuotti tappioo, ja me päästii kumminki, me tuotettii voittoo koko aika. Mut et tuota, kyl mä sen ymmärrä et [toisen telakan edustajat] ajo meitä alas koska tuota ni, todennäkösesti valtio olis tukenu pienempää telakkaa, ja isompi olis lakkautettu.

TR: Okei.

Esko: Ja ne pelkäs sitä todennäköisesti. Tää on mun mielipide, ni mä en yhtään tied kui asia on mut näi mää sen ajatteli. Et todennäkösest siin niin on käyny.

Esko jatkaa kertomalla, miten laivatilauksia olisi ollut vielä vuosiksi eteenpäin, jolloin hänen ja muiden telakkatyömiesten työskentely näyttäytyy moitteettomassa valossa. Lakkauttamispäätös leimataan poliittiseksi päätökseksi, joka tehtiin kulissien takana poliittista valtaa pitävien intressien mukaisesti. Ilpon vastaus samaan kysymykseen jatkaa johdonmukaisesti Eskon ja muiden haastateltavien hyödyntämällä asiantuntijalinjalla:

TR: Olikse oikee päätös sun mielest lakkauttaa se telakka..

Ilpo: Eei.

TR: ..ylipäättään?

Ilpo: Jotenki se vaan, poliitikoilla siinä nar. Ja sitte mun mielestä valheellisesti medialle annettiin ymmärtää että [telakka] tuottaa tappioo. Se haluttii vaa kaikki keskittää [toiselle paikkakunnalle].

Riku puolestaan ottaa kantaa myös paikallisen talouden näkökulmasta:

TR: Eli ei ollu sun mielest oikee päätös välttämät sit.

Riku: No ei se välttämät ollu kosk se tavallaan vaikuttaa koko [kunnan] yhteisöön vuosikausii eteenpäin, kunnantaloutee ja kaikkee. Sit sitä kautta olis positiivisempaa ollu et olis käytetty tavallaa ne resurssit sit kunnol, mut nynne kaikki on purettu. Tilanne on nyt sit tämä ku on tänää.

Hieman poikkeavaa asiantuntijuutta esittää Martti, jolla on ollut suhteet myös työnjohtoon telakalla työskentelyn aikana. Hänen mukaansa lakkauttaminen oli jo aavistettavissa. Hänen luotettava tuttava johtoportaan oli sanonut, että päätös oli tehty jo vuosia ennen varsinaista lakkauttamista. Tiedon pimittäminen ja julkisuudelta salassa tehdyt päätökset aiheuttavat haastateltavissa tuhtumusta, joka voidaan tulkita kumpuavan työnantajan ja työntekijän välisen luottamuksen rikkomisesta sekä oman työuran odottamattomasta katkeamisesta. Vuosikymmeniä telakalla työskennelleet miehet eivät kuitenkaan ole riippuvaisia johtoportaalta saadusta informaatiosta, sillä telakan työprosesseista ja jopa telakka-alan markkinatilanteesta muodostuu hallien ja varastojen tasolla käydyissä keskusteluissa yhdenmukainen työntekijöiden näkemys. Haastateltavat perustavat asiantuntijuutensa tähän kollektiiviseen ymmärrykseen oman työpaikkansa eri vaiheista ja pystyvät vaivatta erittelemään tapahtumien syyt ja seuraukset.

Beverly H. Burrisin (1996, 68) mukaan organisaatioiden sisällä asiantuntijuus on jopa merkittävämpi ominaisuus kuin tietty ammatillinen rooli. Työntekijät jaetaan ”teknokraattisen” järjestyksen mukaisesti asiantuntijoihin ja ei-asiantuntijakategoriaan, jolloin esimerkiksi telakan työntekijät asettuvat ei-asiantuntija -osastolle. Haastattelemani kokeneet työmiehet ensinnäkin

kyseenalaistavat yrityksen johdon ja toimihenkilöstön asiantuntijuuden, ja toisaalta asemoivat itsensä varsinaisiksi asiantuntijoiksi. Oman toimintaympäristön rationaalinen hahmottaminen ja sen ymmärrettäväksi tekeminen vuorovaikutuksessa voidaan nähdä eräänä maskuliinisen identiteetin tuottamisen muotona (vrt. Hollway 1996, 27–28). Tämän lisäksi asiantuntijuutta muodostetaan työuraan liittyvän kerronnan ulkopuolella, kun aiheeksi nostetaan työttömyydestä selviytyminen.

Haastattelurunkooni kuului kysymys siitä, mitä neuvoja haastateltava antaisi miehelle, joka jää työttömäksi. Vastaukset kerrotaan telakan lakkauttamiseen liittyvän puheen tavoin vaivattomasti ja saman kaavan mukaisesti. Toisin kuin telakan lakkauttamiseen liittyvän asiantuntijuuden kohdalla, työn menetyksestä selviytymisen asiantuntijuuteen kytkeytyy selkeämmin subjektiivinen kokemuspohja. Työn menetyksestä selviytyneiksi asemoituvat telakkatyömiehet neuvovat muita työnsä menettäviä miehiä toimimaan kuten *he itse* ovat toimineet vastaavassa tilanteessa, ja omalla toiminnallaan selvinneet kunniallisesti. Koska kaikki haastateltavat ovat osallistuneet aktiivisesti telakalta irtisanottujen vertaistukiryhmään, he korostavat sosiaalisuuden ja yhteisöllisyyden ylläpidon merkitystä. Alkoholismien ja syrjäytymisvaaran selittänyt Ilpo tuo asiantuntijuutensa esiin seuraavasti:

TR: Mites tota, mitä neuvoja sä antaisit miehelle joka nyt joutuu työttömäks?

Ilpo: Pitää sosiaalisista yhteyksistä kiinni ja ylläpitää niitä. (...) ettei jää kotio. Tai sulkeudu. Tai sillä lailla. Ku pitää edes yhden asian viikos, esimerkiksi [vertaistukiryhmän tapaamisajankohta], ku pitää siitä kiinni ni siitä tulee semmonen hyvä juttu.

TR: Niin nii. Mitä osaa sitte odottaa.

Ilpo: Elikkä rutiini. Edes yhtenä päivänä viikos ((naurahtaa)). Ni se auttaa jo tosi pitkäl.

TR: Joo joo. Tuleeks mitää muuta mielee, mitkä olis tärkeitä sit ku se työttömyys alkaa?

Ilpo: ((Hengittää syvään)) Se o se murheen alho se on vaaran paikka.

TR: Joo. Ja siihenki varmaa vaikuttaa sit just sosiaalisuus, et pysyy sitte ihmiste ilmoilla.

Ilpo: Joo. Olis edes yks jonka kans iha puhella vaikka niitä näitä tai. Tai omia asioita.

Samankaltainen yhteisöllisyyden merkityksen korostaminen nousi esiin jo yhteisöllisyyden diskurssissa, jolloin kääntöpuolena nähtiin Ilpon mainitsema murheen alho, eli alkoholin ja osattomuuden yhdistelmä. Esko taas rakentaa työn menettämisen selviämisen asiantuntijuuttaan hieman erilaisten omakohtaisten kokemusten kautta. Hän on ryhmästä se, joka on haastattelun perusteella vähiten ylpeä telakkaurasta ja kertonut lapsilleen, että sen verran pitää opiskella, ettei telakalle tarvitse mennä töihin. Esko ei mainitse yhteisöllisyyttä tai sosiaalisuutta ensisijaisena selviytymiskeinona, mutta esiintyy asiantuntijana ja hyödyntää itsehallinnan diskurssia neuvomalla opiskelemaan uuden ammatin:

Esko: Se riippuu vähän tilanteest, mut kyl mä niinku lähinnä suosittelisin heti hakemaan tuota ni opiskelemaan. Uuden työn. Semmosen työn, misä on töitä. Jos se on mahdollista. Ja mitä enemmän sä opiskelet ni sitä varmemmin todennäkösest sä saat semmosen paika, missä viihdyt myös.

Voidaan jälleen spekuloida ajatuksella, että Esko olisi itse joskus halunnut vaihtaa alaa tai opiskella enemmän. Viimeiseksi esimerkiksi otan Jorin, joka on suuntautunut vielä takaisin työelämään, mutta ei pidä työllistymisen kanssa suurta kiirettä:

Jori: No ei siit kannata stressata sillai. Et se tulee varmaa jokaselle jossai vaihees vastaan. Et on sit mikä koulutus melkein tahansa, nii kyl jossai vaihees tulee eteen se et joutuu työttömäks. Nykki ko se näyttää oleva et herkäst siirretää työpaikkoja ulkomaille, et on se sit ammattikoulun käyny tai korkeemmi koulutettu, ni näyttää et niilläki niinko on sitä samaa asiaa, et o työttömyyttä.

TR: Niin nii. Joo et paineit ei kannata ottaa sit ihan.

Jori: Eei siit semmost kauheit paineit. Ja jos siit ottaa ni jos sitä rupee liikaa miettimää ni sit se menee iha puihin koko homma.

Asiantuntijan subjektipositioon liittyy selkeästi viitteitä eräänlaisesta yhteiskunnallisesta isyydestä, johon liittyy normaalin perheenisän auktoriteetin asema. Isä on perheessä se hahmo, joka antaa esimerkin mieheydestä lapsilleen, ja tarvittaessa myös ohjaa oikeille poluille. (Hoikkala 1994, 92–99.) Voidaan ajatella, että työn menetyksestä selviytyneet telakkatyömiehet pyrkivät isällisesti ohjaamaan nuorempia sukupolvia, joiden tulevaisuuden näkymät työllisyyden suhteen ovat synkemmät kuin heillä itsellään on ollut. Työn menetykseen voi ja kannattaa varautua, ja siitä selviämässä haastateltavat opastavat mielellään. Uskon, että yhteiskunnallisen tason isälliset neuvot kohdistuvat myös minuun itseeni haastattelijana, selvästi nuoremman sukupolven edustajaan, joka korkeasta koulutuksesta huolimatta ei tule täysin välttymään työttömyyden uhalta. Palaan diskurssien kautta muodostuviin subjektipositioihin tarkemmin seuraavassa luvussa, jossa yhdistän eri subjektipositiot haastattelutilanteen kontekstissa rakentuvaan maskuliiniseen identiteettiin.

6 Subjektipositiot ja maskuliininen identiteetti

Tässä tutkielmassa olen kartoittanut maskuliinisia diskursseja irtisanottujen telakkatyömiesten haastattelupuheessa. Edellisessä luvussa esittelin kolme vahvimmin esille nousutta diskurssia: familistisen, yhteisöllisen ja itsehallinnan diskurssin. Familistisessa diskurssissa maskuliinisuus rakentuu perheen eteen uhrautumisena. Yhteisöllisessä diskurssissa korostuu homososiaalisten verkostojen ylläpitäminen ja näyttäytyminen julkisissa tiloissa. Itsehallinnan diskurssi taas kumpuaa perinteisesti maskuliinisuuteen liitetystä rationaalisen ajattelun ihanteesta. Diskurssien kautta olen halunnut selvittää, miten työnsä menettäneet telakkatyömiehet rakentavat maskuliinista identiteettiä haastattelutilanteessa. Pelkkä diskurssien hahmottaminen ei riitä identiteetikokonaisuuksien rakentamiseen, sillä yksittäiset diskurssit ovat kontekstisidonnaisia ja usein keskenään ristiriitaisia vuorovaikutuksessa tapahtuvan selonteon välineitä. Suonisen (2016c, 236) mukaan selonteot ja sosiaalinen todellisuus muodostavat alati liikkeessä olevan syklin, jossa selonteot kumpuavat sosiaalisen todellisuuden merkitysvarannoista. Toisaalta, kielenkäytössä realisoituvat selonteot uusintavat ja muokkaavat merkitysvarantoja. Yksi selonteko, esimerkiksi työttömyysajan subjektiivinen kuvaus voi sisältää useampia diskursseja, kuten löytämäni kolme diskurssia osoittavat. Diskurssit osoittavat, minkälaisia sosiaalisen todellisuuden kuvaamisen tapoja työnsä menettäneellä on käytettävissä, ja miten irtisanotut miehet tuottavat kuvaa siitä maailmasta, jossa he pyrkivät rakentamaan hyväksyttävää maskuliinisuutta identiteettiä.

Sosiaalisen ympäristön ja sen merkitysvarantojen kuvailun lisäksi diskurssianalyysi voidaan valjastaa johdattamaan tutkijaa kohti mikrotasoa eli tapaa hahmottaa selontekojen tuottajien identiteettejä. Sosiaalitieteissä on luovuttu pitkään vallalla olleesta "valistusajan myytistä", jonka mukaan identiteetti olisi selvästi rajattavissa oleva, pysyvä ja johdonmukainen yksilöllinen kokonaisuus. Populaarilla tasolla myytti elää edelleen, ja pyrkimys johdonmukaisen identiteetin ylläpitämiseen on varsinkin länsimaalaisissa kulttuureissa ennako-oletus ja jopa hyve. Tieteen tasolla identiteetti sen sijaan nähdään "hetkellisenä, epäyhtenäisenä ja pirstaloituneena". (Edley 2001, 195.)

Edley (2001, 194–195) on tutkinut maskuliinisen identiteetin rakentumista diskursseissa ja esittää, miten sukupuoli-identiteetti muodostetaan kollektiivisesti, yhdessä toisten yksilöiden kanssa. Olennaista tässä näkemyksessä on ymmärrys siitä, että yhteiskunnallisen tason sosiaalinen todellisuus toimii eräänlaisena kulttuurihistoriallisena varastona, jossa potentiaaliset identiteetit ja niiden ylläpitämiseen liittyvät käytänteet säilyvät hetkestä toiseen ja josta yksilö ammentaa

materiaalia omaan identiteetin rakentamisen projektiinsa. Hyödynnän tässä luvussa tapahtuvaan subjektipositioiden ja identiteetin kartoittamiseen Edleyn (2001) sekä Bronwyn Daviesin ja Rom Harrén (2005) näkemyksiä, jotka havainnollistavat miten diskursseista siirrytään subjektipositioiden kautta kohti identiteetin hahmottamista.

6.1 Subjektipositiot maskuliinisissa diskursseissa

Daviesin ja Harrén (2005, 262) käsityksen mukaan jokaisessa diskursseja hyödyntävässä selonteossa olennaista on puhujalle mahdollisten subjektipositioiden valikoima. Diskursseja he taas kuvailevat vakiintuneeksi kielenkäytön systeemiksi jonkin tietyn aiheen ympärillä. Vakiintuminen voi tapahtua usealla eri tasolla, kuten politiikan, kulttuurin tai pienryhmien sisällä, ja ne voivat kohdistua erilaisiin teemoihin, kuten luokkaan tai sukupuoleen. "Diskursiivisella toiminnalla" eli kielelliseen vuorovaikutukseen osallistumalla ja sen piirissä valintoja tekemällä yksilö luo itselleen subjektiposition, joka muodostuu suhteessa vakiintuneisiin diskursseihin. Subjektipositio mahdollistaa yksilölle tietyn "käsitteellisen repertuaarin" hyödyntämisen ja avaa ovet niihin oikeuksiin, joita tämän repertuaarin käyttäjälle sallitaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Subjektipositiot ovat kuitenkin aina kontekstisidonnaisia, ja ne ovat alttiita muutokseen esimerkiksi keskustelukumppanin diskursiivisen toiminnan myötä.

Tämän tutkimuksen haastattelujen kohdalla on otettava huomioon haastattelutilanteen erityislaatuisuus, sillä haastattelijan osuus keskustelua ohjaavana auktoriteettina on merkittävä. Haastattelijalla esittää etukäteen suunnittelemansa kysymykset haastateltavalle, jonka oletetaan vastaavan kysymyksiin kattavasti. Haastattelijana ja tutkijana olen jo kysymyksiä suunnitellessani asemoinut haastateltavat tiettyihin subjektipositioihin suhteessa tutkimuksen aiheesta kumpuaviin diskursseihin. Tutkimusta suunnitellessani avainasemassa olevia diskursseja ovat olleet esimerkiksi maskuliinisuuden ja työelämän vahva liitto, pitkän työuran tehneiden miesten mahdollinen identiteettinen muutos irtisanomisen jälkeen ja lisääntyneen vapaa-ajan aiheuttamat ajankäytön ja -hallinnan ongelmat. Koska kaikki haastateltavat ovat olleet minulle ennestään tuttuja, kysymyspatterista ja kommentteistani kumpuavat haastateltaville ehdottamani subjektipositiot ovat olleet jokseenkin osuvia ja saivat usein joko haastateltavien hyväksynnän tai neutraalin vastaanoton, mutta myös virhearvioita tapahtui. Haastateltavan reaktio esitettyyn subjektipositioon muodostui implisiittisesti vastausten rivien välissä, ja oli havaittavissa vasta kattavan diskurssianalyysin edetessä.

Daviesin ja Harrén (2005, 264) mukaan subjektipositioiden asemoiminen tapahtuu diskursiivisessa prosessissa kahdella tavalla, *interaktiivisen* ja *refleksiivisen* positioinnin kautta. Interaktiivinen

positiointi tapahtuu yllä esitetystä portaikossa sen mukaan, mitä keskustelukumppani selonteossaan ehdottaa toisen subjektiksi. Refleksiivinen positiointi taas tarkoittaa "itsen" sijoittamista omaehtoisesti valikoituun subjektiksi suhteessa vuorovaikutuksessa muodostuvaan yhteiseen tarinaan ja siinä ilmeneviin diskursseihin. On kuitenkin syytä muistaa, että niin interaktiivinen kuin refleksiivinen positiointi tapahtuu pääosin tiedostamatta. Analyysini perusteella olen kysymyksenasettelulla ehdottanut haastateltaville viittä subjektiksi, jotka olen nimennyt *telakkalaisen, työttömän, ikääntyvän miehen, rautakouran ja muuttuneen miehen* subjektiksi. Kaikki seitsemän haastateltavaa kertoivat mieltävänsä itsensä edelleen telakkatyöläiseksi 1–1,5 vuotta työn menettämisen jälkeen ja toivat vuolaasti esiin kokemuksia niin työurasta telakalla kuin sosiaalisista verkostoistaan, joissa muut telakkatyömiehet olivat edelleen vahvasti osallisena.

Sen sijaan työttömän subjektiksi, jonka kautta olin suunnitellut peilaavani tutkimustuloksiani suoraan aiempaan työttömyyden seurauksiin kohdistuneeseen tutkimukseen, aiheutti runsaasti vastapuhetta. Haastateltavista vain kolme mielsi itsensä jollain tasolla työttömäksi ja asemoi itsensä työttömän työnhakijan subjektiksi. Muut neljä olivat eri tavoin eläkeorientoituneita joko ikänsä tai terveytensä puolesta, ja heidän kohdalla jotkin työttömän subjektiksi tarjoavat kysymykset aiheuttivat jopa kiusallista sekaannusta, ja pakottivat kysymysten uudelleen muotoiluun. Varsinkin ikänsä puolesta eläkkeelle suuntautuneet, yli 60-vuotiaat haastateltavat ottivat työttömyyteen liitettyjen ongelmien diskursseissa sivustakatsojan subjektiksi, josta käsin he lähinnä antoivat hyviä neuvoja työttömille luettelemiinsa työttömyyden aiheuttamiin haasteisiin ja tunsivat sympatiaa heitä kohtaan. Työttömän subjektiksi välttäminen näkyi myös vapautuneisuutena haastattelutilanteessa, sillä telakkatyömiesten kohdalla varsin pitkä työura oikeutti kunnialliseen poistumiseen työelämästä. Todisteena työttömän subjektiksi sopimattomuudesta toimivat esimerkiksi selonteot TE-toimiston virkailijoiden myöntämästä "vapautuksesta" aktiivisesta työnhakemisesta, joka normaalisti on työttömän tarkkaan valvottu velvollisuus.

Kaksi seuraavaa ehdottamaani subjektiksi, ikääntyvä mies ja rautakoura, eivät herättäneet kysymyksenasettelussa selkeää hyväksyntää tai huomattavaa vastustusta, lukuun ottamatta lievää oman ammattitaidon vähättelyä työurasta puhuttaessa. Kenties yllättävin reaktio liittyy viimeiseen, muuttuneen miehen subjektiksi, joka ilmeni eksplisiittisissä kysymyksissä koskien mahdollisia muutoksia identiteetissä tai elämänasenteissa. Haastateltavat tuntuivat asiasta kysyttäessä tipahtavan eräänlaiseen diskursiiviseen tyhjiöön, josta omasta identiteetistä ja sen muutoksesta kertomisen välineet joko puuttuivat kokonaan tai olivat hyvin alkeellisia. Vastaukset eivät sisältäneet vahvoja diskursseja, joiden kautta haastateltavan olisi voinut tulkita asemoivansa itsensä selkeästi tiettyyn subjektiksi. Vastaukset jäivät lyhyiksi ja sisällöltään suljetuiksi, ja

niitä leimasi eräänlainen hämmennys ja vakavoituminen. Tästä nostan esimerkiksi lyhyeksi jääneen kohtauksen Mikaelin haastattelusta:

TR: Ooks sää omast mielestäs sama mies ku enne sitä irtisanomista?

Mikael: Ole.

TR: Joo. Ei oo mitää muuttunu?

Mikael: Emmää usko.

Mikaeli muutos myönnetään, se tapahtuu näennäisesti ja kohdistuu lähinnä ulkopuolisen maailman kuvailuun oman identiteetin sijasta. Martti sijoittaa itsensä muuttuneen miehen subjektiposition sijaan petetyn miehen subjektipositioon näin:

TR: Jos miettii sitä irtisanomist, ni ooks sää omast mielestäs jotenki muuttunu sen jälkee, tai jotai elämänarvoi muuttunu tai jotai tällasta, ni ootko huomannu sellassii muutoksii?

Martti: No ehkä sit jotenki on tullu vähä skeptisemmäks tai jotenki semmost. Ei niinko tavallas usko niinko kaikkii asioi oikeastas, et suhtautuu vähä epäluulosest yhtee ja toissee asiaa. Et semmost, vähä tuntuu et on se sit politiikka tai jotta muut ni.

TR: Jaa. Vähä kyynistyny vai.

Martti: Nii ni vähä semmost kyynisyyt o vähä enemmä. Se o, se o semmost ohimenevää et, ei siit mittä isomppa juttu ot. Eikä kannat ottaakkaa. Se tekee vaikkeaks se elämise.

Martti kiteyttää viimeisellä lauseellaan sen yhteyden, joka maskuliinisen identiteetin ja yhteiskunnallisen todellisuuden välille on muodostunut: vaikka yksilöllä on vapaus kokeilla vaihtoehtoisia identiteettejä oman tahtonsa mukaan, maskuliinisen identiteetin rakentaminen edellyttää aina neuvottelua ja sosiaalista vuorovaikutusta, eikä mikä tahansa maskuliinisuuden muoto tule hyväksytyksi yhteisön tai yhteiskunnan tasolla (Edley 2001, 194).

Kun telakalla työskennellyt mies on rakentanut maskuliinista identiteettiään pitkälti ammattinsa ja työpaikkansa kautta vuosikymmenien ajan, on siitä irtautuminen nähtävissä merkittävänä sosiaalisena riskinä. Tästä huolimatta olen halunnut korostaa suurten elämänmuutosten, kuten työn menetyksen emansipatorista voimaa yksilön valinnan mahdollisuuksien kautta. Poikkeava maskuliinisuuden esitys ja totutuista maskuliinisista rutiineista luopuminen voi kuitenkin johtaa syrjintään ja kummeksuntaan muiden miesten kohdalla. Näin ollen yleensä turvaututaan perinteisiin ja hyväksytyihin maskuliinisen identiteetin tuottamisen tapoihin, joihin liittyy Edleyn mukaan itsevarmuus, johtajuus, kovanahkaisuus ja tunteiden sääntely. (Edley 2001, 194.) Myös uudenlaista miehisyttä on aina pystytty rakentamaan ja legitimoimaan yhteiskunnallisella tasolla hegemonisten maskuliinisuuksien niin sanotusta valta-asemasta huolimatta. Tässä tutkimuksessa muutos kohti uudenlaista maskuliinisuutta esiintyy esimerkiksi familistisessä diskurssissa ja erityisesti kotitöiden tasapuolistuvana jakamisena.

Vaikka ehdottomani subjektipositiot tulivat vaihtelevasti hyväksytyiksi haastateltavien diskursiivisissa käytänteissä, tuottavat ne joka tapauksessa kaipaamaani tietoa identiteetin rakentamisesta haastattelutilanteessa. Esimerkiksi työttömän subjektiposition kieltäminen vastapuheen kautta paljastaa sen subjektiposition, johon haastateltava haluaa itsensä keskustelussa sijoittaa. Haastattelijan tekemiin ehdotuksiin kohdistuva vastapuhe subjektiposiitiosta kertoo myös siitä, että haastateltavat kokevat johdonmukaisen ja pysyvän identiteetin ylläpitämisen varsinkin elämänmuutoksen hetkellä tärkeänä, kenties eräänlaista turvallisuutta tuottavana projektina ja yhteisön hyväksynnän takeena. Daviesin ja Harrén (2005, 263) mukaan yksilön identiteetti on kuitenkin aina avoin kysymys, johon vastaus vaihtuu sen mukaan, minkälaisia diskursiivisia käytänteitä keskustelun osapuolet asettavat tarjolle. Mikäli olisin haastattelijana asemoinut haastateltavat esimerkiksi elintarvikkeiden kuluttajan subjektipositioon suhteessa vähenevien tuotannollisten resurssien ja lisääntyvien ekologisten ongelmien diskursseihin, olisi maskuliinisen identiteetin muodostaminen haastattelutilanteessa oletettavasti ollut täysin erilaista, ja haastateltavat olisivat turvautuneet toisenlaisiin maskuliinisiin diskursseihin.

Davies ja Harré (2005, 265) kuvailevat erilaisten identiteettien ja minäkäsityksen muodostumisen prosessia viisiportaisella mallilla.

- (1) Prosessi lähtee liikkeelle binaarisesta kategoriajaosta, joka jakaa ihmiset heihin, jotka kuuluvat tiettyyn kategoriaan ja heihin, jotka jäävät kategorian ulkopuolelle (esim. mies/nainen, aikuinen/lapsi, elättäjä/työtön).
- (2) Toisessa vaiheessa yksilö osallistuu diskursiivisiin käytänteisiin sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, joissa nämä kategoriat ladataan merkityksillä ja narratiiveilla, jotka taas liitetään eri subjektipositioihin.
- (3) Kolmanneksi yksilö asemoi itsensä tiettyihin subjektipositioihin suhteessa eri teemoihin ja normatiivisiin diskursseihin, ja varaa itselleen tietyt identiteetin rakentamisen narratiivit. Subjektipositiot ja narratiivit uusinnetaan ja niitä muokataan niin ikään diskursiivisissa käytänteissä, useimmiten kielenkäyttöön perustuvissa vuorovaikutustilanteissa. Yksilö asemoi itsensä esimerkiksi työttömäksi metallimieheksi työssäkäyvän metallimiehen sijaan, tai aktiiviseksi ikämieheksi alkoholisoituneen ikämiehen sijaan.
- (4) Neljännessä ja tutkimukseni kannalta kenties olennaisimmassa vaiheessa, yksilö tunnistaa itsensä tietyissä yhteiskunnallisissa luokissa ja niiden alakategorioissa, ja samaistuu niiden muihin edustajiin. Tutkimuksessani merkittävin haastateltavia yhdistävä alakategoria on työelämän kokemuksista juontuva telakkayhteisö. Muita yhteisiä alakategorioita, joihin

haastateltavat voidaan olettaa samaistuvan, ovat esimerkiksi joukkoirtisanomisten uhrin, vertaisryhmätoimintaan osallistuneet ja luonnollisesti miesten (ei-nainen) kategoria. Alakategorioihin kuulumisen mukaan yksilö hahmottaa osallisuutensa sosiaaliseen maailmaan tietyllä tavalla, ja tulkitsee ympäristöönsä tietystä positioista. Daviesin ja Harrén (2005, 265) mukaan alakategorioihin kuulumiseen liittyy myös "tunteellinen omistautuminen", ja alakategoriat tukevat yksilön moraalikäsitteiden muodostumista ja kehitystä. Näin ollen usean vuosikymmenen ura telakalla on nähtävissä hyvin merkittävänä tekijänä yksilön identiteetin muodostumisen kohdalla. Viitteitä siitä on noussut esille myös omassa tutkimuksessani, niin implisiittisenä kuin eksplisiittisenä telakkalaisuuden tunnustamisena, sekä sen kulttuurihistoriaan ja moraalikoodistoon omistautumisena.

- (5) Daviesin ja Harrén (emt.) minäkäsityksen muodostumisen mallin viimeisessä portaassa palataan yksilön tarpeeseen muodostaa pysyvä ja johdonmukainen käsitys itsestä ja omasta identiteetistä, joka ohjaa vuorovaikutuksellista toimintaa. Ristiriidat yksilön omaksumissa subjektipositioissa tai diskursiivisissa käytänteissä ovat tutkijan näkökulmasta ilmeisiä, mutta minäkäsitystään rakentava yksilö on tavallaan sokea näille ristiriitaisuuksille, joita esiintyy eri konteksteissa tai jopa saman keskustelun aikana.

Suurin osa haastateltavien valtaamista subjektipositioista muodostuivat aineistossa refleksiivisen positioinnin kautta, jolloin voidaan sanoa, että kysymyksenasettelu on tietyllä tavalla onnistunut jättämään auki mahdollisimman laajan skaalan tarjolla olevia subjektipositioita. Kysymykset ovat toimineet keskustelun kohteena olevien teemojen alustajana ja tiettyjen diskurssien esille tuojana. Esimerkiksi vapaa-ajan kohdalla olen esittänyt perhesuhteisiin ja ajankäyttöön liittyviä kysymyksiä, mutta välttänyt ennako-oletuksia myös siinä tapauksessa, että aiempi tutkimus antaisi viitteitä työn menetyksen kytköksestä johonkin tiettyyn subjektipositioon perheen ja kodin kontekstissa.

Seuraavaksi keskityn niihin subjektipositioihin, jotka olivat havaittavissa useimmissa haastatteluissa tiettyjen teemojen kohdalla, ja jotka ovat merkittävästi kytköksissä edellisessä luvussa esittämiini diskursseihin tai aiemman tutkimuksen perusteella myös maskuliinisen identiteetin tuottamiseen. Nämä subjektipositiot olen nimennyt *modernin miehen*, *selviytyjän* ja *työkyvyn ylläpitäjän* subjektipositioiksi. Subjektipositiot ovat karkeita hahmotelmia, ja varsinaisen diskurssianalyysin sivutuotoksia, jolloin subjektipositioiden analyysi jää auttamatta pinnalliseksi. Olen kuitenkin kokenut subjektipositioiden kartoittamisen olevan merkittävä lisä kohderyhmän kokonaistilanteen hahmottamisen kannalta. Analyysissa esiin nousseet kolme subjektipositiota ilmenivät suurimmassa osassa haastatteluita, ja ovat kytköksissä haastattelupuheen diskursseihin toisistaan hieman poikkeavin tavoin.

Moderni mies

Modernin miehen subjektipositio voidaan nähdä jokseenkin yllättävänä, huomioon ottaen haastateltavien kuuluminen suuriin, jälleenrakentajien kasvattamiin ikäluokkiin. Heidän pitkä työura telakan "kulttuurisessa kapselissa" voidaan myös nähdä perinteisiä maskuliinisia arvoja kantavana ympäristönä. Modernin miehen subjektipositio haastattelupuheessa nivoutuu selvimmin familistiseen ja yhteisölliseen diskurssiin ja niiden sisällä erityisesti sukupuolikysymyksiin. Telakkayhteisön työntekijöistä noin 90 prosenttia oli miehiä, samoin kuin irtisanomisten jälkeisessä vertaistukiryhmässä, ja siksi esitin haastatteluissa kysymyksiä liittyen suhtautumiseen naisiin työyhteisössä. Olin myös kiinnostunut haastateltavien perhesuhteista, erityisesti heidän suhteistaan naisystäviin ja vaimoihin, joiden kanssa he oletettavasti viettävät suurimman osan vapaa-ajastaan.

Julkunen (2010, 245–249) tarjoaa hyvän perspektiivin modernin miehen subjektipositioon, avaamalla keskustelua mieheen kohdistuneesta muutospainesta. Institutionaaliset muutokset esimerkiksi työelämässä ovat edellyttäneet naisten modernisoitumista enemmän palkkatyöhön ja omien tavoitteiden toteuttamiseen orientoituneiksi, eikä tämä muutos ole ymmärrettävästi vaatinut juurikaan naisten suostuttelua muutokseen. Kun naiset siirtyivät kovin miehisenä pidettyyn julkiseen sfääriin ja menestyivät siellä, alkoi muutospainetta kohdistumaan myös miehiin. Miestä houkuttellessaan "pehmenemään", ottamaan vastuuta perheen piirissä tapahtuvista asioista, olemaan parempi keskustelukumppani vaimolleen ja välttämään stereotyyppisiä maskuliinisia piirteitä, kuten väkivaltaa, aggressiivisuutta ja sulkeutuneisuutta.

Muutosta on Julkunen mukaan myös tapahtunut (emt.). Paineen myötä on syntynyt uusia tapoja olla mies, jotka ovat hyväksytyjä, mutta uusien maskuliinisuuden tekemisen tapojen taustalla on aina ollut jokin hegemoniselle maskuliinisuudelle alistainen maskuliinisuus. Omassa aineistossani muutoskehitys voidaan tulkita niin, että yhtäältä telakalta irtautuminen on saattanut vapauttaa telakkatyömiehet työpaikkasidonnaisesta maskuliinisesta kulttuurista, jossa tietynlainen äärimmäinen maskuliinisuuden vaade on epäilemättä ollut osa työyhteisön dynamiikkaa. Toisaalta haastattelutilanne, jossa haastattelija on selvästi nuorempi, tiedeyhteisöä ja pehmeämpää maskuliinisuutta edustava mies, tarjoaa haastateltavalle mahdollisuuden asemoida itsensä toisenlaisiin subjektipositioihin, kuin esimerkiksi työtovereiden tapaamisissa. Modernin miehen subjektiposition valtaaminen voidaankin nähdä miehen tavanomaisen roolin toteuttamisen sijaan funktionaalisen subjektipositiona, jonka kautta tavoitellaan esimerkiksi hyväksyntää, muutosta valta-asemassa tai oikeutta tiettyyn yhteiskunnalliseen asemaan (Davies & Harré 2005, 265). Haastattelemiini telakkatyömiehet kehuivat vuolaasti naiskollegojen ammattitaitoa ja sitoutuneisuutta työhön, myöntävät viettävänsä paljon aikaa puolisonsa kanssa ja kertovat

osallistuvansa tasapuolisesti kotitöihin. Elättäjäroolin ulkopuoliset perhearvot ja jopa hoivan diskurssit nousevat esiin miesten puheessa, ja ne muodostavat kuvaa modernisoituneesta, pehmeät arvot omaksuneesta yksilöstä. Modernin miehen subjektiposition funktio voidaan nähdä näin tavoitteena tuottaa hyväksyntää sekä nuoremman mieshaastattelijan silmissä, että myös laajemman yhteisön piirissä haastattelijan yhteiskunnallisen tiedon tuottajan aseman kautta.

Selviytyjä

Kaikki haastateltavat ovat kokeneet työn menetyksen joukkoirtisanomisen kautta. Haastattelussa he tunnistavat työn menetyksen isona elämänmuutoksena, johon kytkeytyy aiempien kokemusten ja tutkimusten perusteella useita uhkia niin fyysiseen kuin psyykkiseen hyvinvointiin. Haastateltavat asemoivat selonteillaan itsensä selkeästi tästä muutoksesta selviytyjän subjektipositioon. Tähän liittyen on hyvä palata jälleen Kortteisen ja Tuomikosken (1998, 166–178) työttömyyden tutkimukseen, jonka johtopäätöksissä he esittävät työttömyyden johtavan yksilöiden polarisoitumiseen yhtäältä heihin, jotka selviävät työttömyydestä kohtalaisesti ja toisaalta heihin, joille työttömyyteen kytkeytyvät ongelmat kasautuvat. Kohtuullisesti selviytyjiä yhdistää ensinnäkin elämän merkityksellisyyden löytyminen työelämän ulkopuolelta, ja toisaalta riittävän taloudellisen toimeentulon säilyminen työn menetyksen jälkeen. Heitä, joille ongelmat kasaantuvat, kuvaa moniongelmaisuus, esimerkiksi työttömyyden, sairauden ja köyhyyden yhdistelmä. Olennaista moniongelmaisten kohdalla on, että kaiken yhteisöllisyyden ulkopuolelle jäävät työttömät selviävät harvoin työkykyisenä työn menetyksen jälkeen. Mielenkiintoista onkin, miten työttömyyteen kohdistuvat ennako-oletukset korostavat juuri moniongelmaisten oirehdintaa, vaikka suurin osa työttömistä näyttäisi ainakin Kortteisen ja Tuomikosken mukaan selviytyvän kohtuullisesti.

Omassa aineistossani polarisaatio selviytyjiin ja moniongelmaisiin näyttäytyy moniongelmaisista kumpuavan stereotypian vastapuheena. Teemu Tallberg (2006, 87) on käyttänyt stereotypian käsitettä ja siihen kohdistuvaa vastapuhetta työttömien kertomusten tulkinnallisena välineenä. Vastapuhe on stereotyyppisiin kuvauksiin vastaamista ja niitä vastaan puhumista, jonka avulla neuvotellaan "vakiintuneiden kategorioiden kanssa ja performoidaan vaihtoehtoisten työttömyyskäsitteiden mahdollisuuksia". Työttömät voivat vastapuheella hakea esimerkiksi samaistumista enemmän palkkatyöläisen elintason ja terveydentilaan.

Telakkatyömiesten puheessa vastapuhetta esiintyy runsaasti. Haastateltavat tuovat usein omasta aloitteestaan esille mahdollisia työttömyyteen liittyviä ongelmia, kuten alkoholismin, syrjäytymisen

ja erilaiset häiriöt terveydentilassa, mutta projisoivat nämä ongelmat muihin työttömiin, kuten niihin irtisanottuihin telakkatyömiehiin, joita ei ole juuri näkynyt kaupungilla, kaupoissa tai vertaistukiryhmän kokoontumisissa telakan lakkauttamisen jälkeen. Ilman tätä stereotyyppiin vetoamista selviytyjän subjektiposition valtaaminen vakuuttavasti saattaisi olla huomattavasti vaikeampaa. Selviytyjän subjektipositiosta siis tunnistetaan työn menetykseen liittyvät ongelmat, mutta korostetaan niistä selviytymistä tai niiden puuttumista kokonaan omasta kokemusmaailmasta. Selviytyjän subjektipositio muodostuu haastattelupuheessa myös aiemmista elämäntilanteista, kuten ankarista olosuhteista lapsena, vakavasta sairaudesta selviytymisestä tai avioerosta puhuttaessa. Oman aineistoni perusteella selviytyjän subjektipositio näyttää edellyttävän kiintopisteen, yleisesti tunnetun ongelman, josta maskuliinista päättäväisyyttä ja toiminnallisuutta edellyttävää selviytymistarinaa lähdetään rakentamaan kohti nykytilannetta, jossa kaikki on ihan hyvin.

Työkyvyn ylläpitäjä

Kun eläkeikää lähestyvä työntekijä irtisanotaan, ovat uudelleen työllistymisen mahdollisuudet selvästi heikentyneet. Yli 55-vuotiaiden ja erityisesti yli 60-vuotiaiden osuudet työttömistä työnhakijoista ja pitkäaikaistyöttömistä ovat 2000-luvulla nousseet. Iso osa tästä noususta selittyy työhaun aktiivisuuden romahtamisella. Työttömyys on myös ikääntyneiden kohdalla suurempaa miehillä kuin naisilla. (Sihto & Sardar 2012.) Omassa aineistossani haastateltavien puhe myötäilee tilastotietoja. Ansiosidonnaista päivärahaa nauttivat irtisanotut kertovat olevansa melko maltillisia työnhakijoita ja iäkkäimmät myöntävät jo odottelevansa eläkepäiviä. 48–55-vuotiaat haastateltavat sen sijaan kokevat suurempaa painetta uudelleen työllistymiselle, mutta valittavat heidän työuransa aikana uudistuneen työnhakemisprosessin hankaluutta. Työllistymistä ja työnantajia kohtaan kohdistuu katkeruutta ja haluttomuutta.

Työkykyisyyttä halutaan tästä huolimatta pitää yllä, ja työkyvyn ylläpito rakentuukin tärkeäksi yksilöllisten ominaisuuksien kokonaisuudeksi haastattelupuheessa. Työelämästä ja protestanttisesta etiikasta kumpuava maskuliininen ideaali fyysisiin työsuorituksiin kykenemisestä on edelleen havaittavissa esimerkiksi terveiden elämäntapojen ja tiettyjen palkkatyön ulkopuolella tapahtuvien työsuoritusten esille tuomisena. (vrt. Pietilä 2013, 199.) Useat haastateltavat kertovansa pitävänsä aivonsa vireessä lukemalla tai täyttämällä ristikoita ja sudokuja. Lisäksi he kertovat tottumuksesta heräävänsä edelleen suhteellisen aikaisin. Selonteoissa muodostuvasta subjektipositiosta päätellen haastateltavat ovat edelleen työkykyisiä niin psyykkisesti kuin fyysisesti. Poikkeusta ei tee edes sairauseläkkeelle suuntautunut haastateltava, sillä hän puhui edelleen työllistymisen mahdollisuudesta, mikäli palkasta päästään sopimukseen. Ikääntyvän miehen onkin varsin hankalaa

myöntää vanhenemisesta johtuvaa fyysisen toimintakyvyn heikkenemistä. Tämä korostuu erityisesti ruumiillisen työn tekijöillä, jotka ovat tottuneet näkemään fyysisen toimintakyvyn henkilökohtaisena vahvuutena. (emt., 201–205.) Haastateltavat toki myöntävät tietyt fyysiset rappeutumukset, jotka voidaan nähdä myös todisteina kuluttavasta ammatista, mutta asemoivat itsensä selkeästi työkykyisen miehen subjektipositioon. He käyvät pitkillä lenkeillä, remontoivat kotejaan ja mökkejään sekä osallistuvat talkootoimintaan. Tästä subjektipositioista käsin telakkatyömiehet vastustavat heidän itsensä esille nostamaa normatiivista diskurssia, jonka mukaan työtön on vaarassa syrjäytyä, alkoholisoitua ja rapistua fyysisesti niin, että työkyky ei vastaa palkkatyön vaatimuksia.

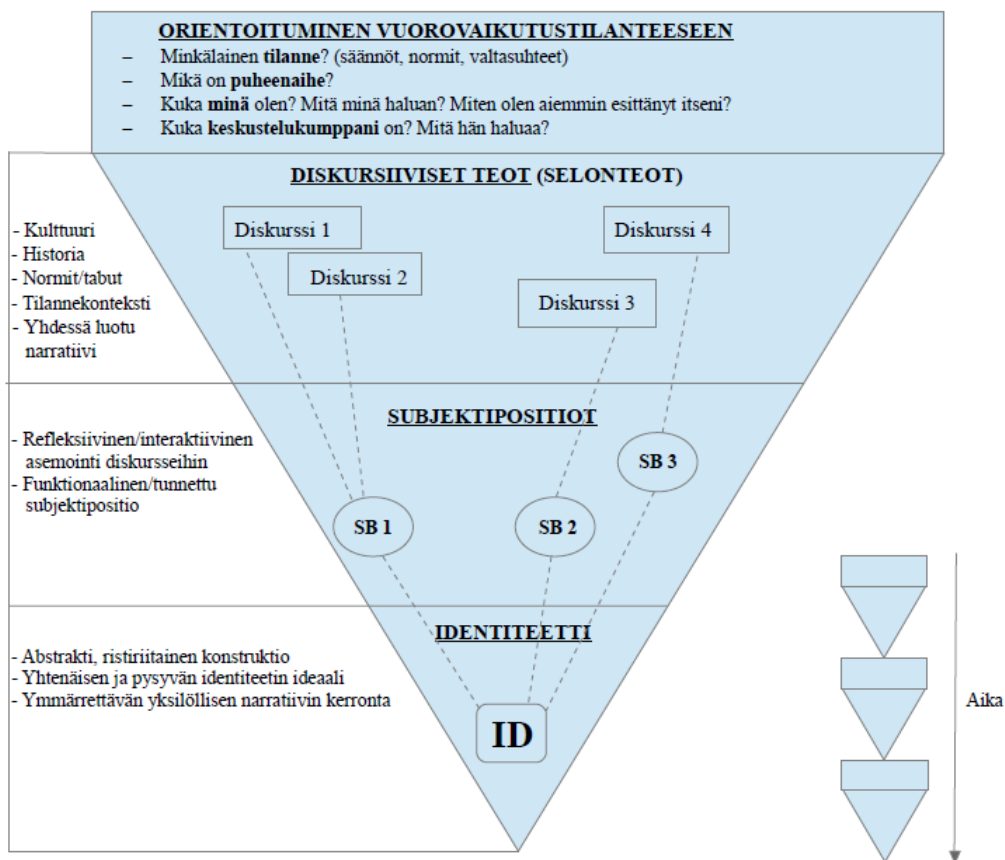
6.2 Irtisanottujen maskuliininen identiteetti

Haastattelemiini irtisanotut telakkatyömiehet kytkeytyvät selonteissaan useisiin subjektipositioihin. Osa subjektipositioista heräsi keskustelussa eloon interaktiivisesti haastattelijan ehdotuksesta, jolloin haastateltavat joko myötäilivät ehdotusta, suhtautuivat siihen neutraalisti tai hylkäsivät sen esimerkiksi vastapuheella. Enemmistö subjektipositioista muodostui kuitenkin riittävän avoimeksi jätettyjen kysymysten myötä refleksiivisesti, haastateltavien omasta aloitteesta. Subjektipositioista on selvästi havaittavissa niitä maskuliinisia piirteitä, joita aiempi miesten ja maskuliinisuuksien tutkimus on käsitellyt niin Suomessa kuin kansainvälisillä areenoilla (esim. Jokinen 2010; Edley 2001). Subjektipositiot antavat suuntaa siitä, minkälaista maskuliinista identiteettiä telakkatyömiehet pyrkivät rakentamaan, ja osoittavat kuinka yhdenmukaista tämä identiteettityö on samanlaisen taustan omaavilla miehillä tietyssä vuorovaikutuksen kontekstissa.

Edleyn (2001, 210) mukaan subjektipositiot ovat "sijainteja keskustelun sisällä", joiden kautta luodaan laajempaa ymmärrystä diskursiivisella toiminnalla ja lopulta tuotetaan yksilöllistä (maskuliinista) identiteettiä. Davies ja Harré (2005, 264–270) kiteyttävät subjektipositioiden ja identiteetin yhteyden niin, että subjektipositiot eivät välttämättä muodosta keskenään yhtenäistä kokonaisuutta, vaan ovat usein diskurssien vaihtuessa jopa ristiriidassa keskenään. Ilman identiteetin käsitettä ja siihen kohdistuvaa yhtenäisyyden vaadetta diskursseja ja subjektipositioita voidaan vaivatta tarkastella irrallisina, alati muuttuvina selontekojen ja itsensä ymmärrettäväksi tekemisen yhdistelminä. Vaikka subjektipositioiden valinnat tehdään ristiriitojen sävyttämistä vaihtoehtoista, nivoutuvat ne yhtenäiseksi, joskin varsin monimutkaiseksi kokonaisuudeksi.

Haastattelutilanteessa muodostuvan identiteetin hahmottamista helpottamaan laadin kuvion, jossa pyrin selvittämään, miten diskursseista on mahdollista rakentaa identiteettikokonaisuutta subjektipositioiden kautta (Kuvio 1). Sosiaalisen vuorovaikutuksen todellisuudessa kuvion mukaista

rakennetta tai syy–seuraus-suhteita ei voi havainnoida, mutta koin kuvion laatimisen hyödyllisenä teoreettisena apuvälineenä. Kuvio kokoa myös tässä tutkimuksessa läpikäymäni prosessin, joka lähtee vuorovaikutustilanteen (haastattelu) erityispiirteiden analyysistä, jatkuu esille nousevien diskurssien hahmottamisella ja päätty identiteetin hahmottamiseen diskursseihin kytköksissä olevien subjektipositioiden kautta. Kuvion vasemmalle laidalle olen kirjannut kunkin analyysivaiheen erityispiirteet, jotka olen tutkimuksessa ottanut huomioon. Olen myös huomionut identiteetin hetkellisyyden ja muutospotentialin lisäämällä kuvioon aika-aspektin. Vastaava suppilomainen kuvio on muodostettavissa yhä uudelleen ja uudelleen kunkin vuorovaikutustilanteen kohdalla, jolloin joka tilanteessa muuttuvien tekijöiden määrä auttaa ymmärtämään sitä muutosta, joka identiteetissä tapahtuu suhteessa aikaan.

Kuvio 1. Teoreettinen työkalu vuorovaikutuksessa muodostuvien identiteetin, subjektipositioiden ja diskurssien suhteiden hahmottamiseen. Diskurssien, subjektipositioiden ja identiteettien määrä voi vaihdella tutkittavan kohteen mukaan. Teijo Rantanen 2017.

Eri subjektipositiota ja yksilöllisten identiteettien kokonaisuutta yhdistävät tunnelataus, tarinat ja moraalisyteemi. Tunnelataus kumpuaa aiemmista kokemuksista, tiettyyn subjektipositiioon asemoitumisesta, tai muista henkilöistä, jotka yksilö subjektipositiioon liittyy. Tarinoiden avulla

subjektipositiot ja niihin liittyvät tunteet tehdään ymmärrettäväksi muille, kun taas moraalisyyslinkittää tehdyt valinnat ja auttaa legitimoimaan ne niin yksilön itsensä kuin eri yhteisöjen tarkastelussa. (Davies & Harré 2005, 264–270.) Hollway havainnollistaa yllä esitetyn prosessin vielä tarkemmin sukupuolen näkökulmasta. Hänen mukaan naisilla ja miehillä ei ole tasapuolista oikeutta asemoitua tiettyihin subjektipositioihin, vaan erityisesti seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liitettävissä olevat subjektipositiot jaetaan sukupuolen mukaan miehille ja naisille. Esimerkiksi äärimmäinen seksuaalivietti nähdään varsin maskuliinisena käsitteenä, ja se on subjektipositiona sovelias ja hyväksytty osana miehen identiteettiä. Vastaavasti seksuaalisen vietin kohteena oleminen on naisille "sopiva" positio, ja naiset yleensä asemoivatkin itsensä siihen. (Hollway 2005, 277.)

Näin ollen voidaan päätellä, että myös irtisanotut telakkatyömiehet ovat asemoineet itsensä haastatteluteemoista nousevien diskurssien kautta maskuliinisiin, miehille varattuihin subjektipositioihin, joista muodostuu Edleyn (2001) sekä Daviesin ja Harrén (2005) identiteettiteorioiden myötä maskuliininen identiteetti. Identiteettityöllään telakkatyömiehet vastaavat normatiivisiin käsityksiin maskuliinisuudesta ja miehenä olemisesta, ja pyrkivät sopeutumaan työn menetyksen jälkeiseen tilanteeseen turvautumalla tiettyihin positioihin työn menetykseen liittyvissä diskursseissa. Palaamme jälleen siihen, että maskuliinisuus ei ole synnynnäinen piirre, vaan se on luotava aina uudelleen ja uudelleen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Työn menetyksen kaltaiset elämänmuutokset sisältävät muutospotentiaalia, joka avaa uusia subjektipositioita ja voi parhaillaan emansipoida yksilön aiempien, esimerkiksi ammattiin liittyvien subjektipositioiden ja identiteettien epämiellyttävistä piirteistä. (Edley 2001, 192.)

Se identiteetti, jonka pystyn rakentamaan aineistoni pohjalta, on hetkellinen ja vahvasti sidonnainen sekä haastattelutilanteen vuorovaikutuksellisiin sääntöihin, että tutkijan identiteettiin niin yksilönä kuin tiedeyhteisön edustajana. Haastatteluaineistossa esille nousseiden diskurssien ja paikantamieni subjektipositioiden pohjalta on mahdollista hahmottaa jokseenkin yhtenäisen ja kaikkia haastateltavia kuvaava identiteetti, jossa on vahvoja maskuliinisia piirteitä. Tutkimuksen edetessä tulin siihen tulokseen, että paras tapa abstraktin kokonaisuuden kirjalliseen esittämiseen on lyhyen kollektiivisen narratiivin rakentaminen, jonka runko muodostuu haastattelukysymysten teemoittelun mukaisesti ja joka perustuu kaikkien seitsemän haastattelun sisältöön. Daviesin ja Harrén (2005, 270) mukaan narratiivit ovat suuressa roolissa, kun koherenttia identiteettiä rakennetaan vuorovaikutuksessa. Keskustelujen loogisuus perustuu pitkälti keskustelun osapuolten omaelämäkerran uusintamiseen. Haastattelemani irtisanottujen telakkatyömiesten selonteosta on muodostettavissa seuraavanlainen kollektiivinen identiteetikertomus:

Pitkään telakalla työskennellyt metallimies, joka ilman omaa syytään irtisanottiin työstään. Työn menetys oli raskas kokemus, mutta siitä on selvitty terveenä niin fyysisesti kuin psyykkisesti, ja osana telakkalaisten yhteisöä. Raha-asiat ovat hallinnassa ja suhde vastakkaiseen sukupuoleen on säilynyt ennallaan eli tasa-arvoisena. Vapaa-aika kuluu nykyaikaiseen tyyliin kotiaskareissa tai julkisissa paikoissa kuten torilla, kaupassa ja vertaistukiryhmän toiminnoissa. Uudelleen työllistyminen on mahdollista, mutta ilman työtäkin pärjää mainiosti, sillä yhteisöllinen toiminta ja liikunta tuovat sisältöä elämään ja eläkeikäkin lähestyy. Paljon kokeneena miehenä voi antaa neuvoja esimerkiksi nuoremmille sukupolville, muille työnsä menettäneille miehille ja suuryrityksen johtoportaalalle ja näin olla hyödyksi yhteiskunnalle. Tulevaisuus on turvattu. Suuria suunnitelmia tai unelmia ei tässä elämänvaiheessa tarvita.

Voidaan ajatella, että telakkatyömiehet ovat haastattelun aikana turvautuneet edellä esitetyn kaltaiseen tarinaan, rakentaessaan maskuliinista identiteettiä työn menetyksen jälkeen. Huomionarvoista on, miten tarinasta puuttuu lähes tyystin kielteiset tai kriisiin viittaavat kokemukset. David Waddington, Chas Crichter ja Bella Dicks (1998, 233–234) esittävät, että yksi työn menetyksen riskeistä on työyhteisöstä ja ammatillisesta roolista irtautumisesta johtuva "sosiaalisen identiteetin" kadottaminen. Omassa aineistossani tästäkään ei ole havaittavissa selkeitä merkkejä, sillä haastateltavat identifioivat itsensä edelleen hyvin selkeästi telakkatyömieheksi. Vuosikymmenten mittaisen työuran aikana telakkatyömiehen identiteetti näyttää juurtuneen syväälle, ja telakka on vaikuttanut paljon myös palkkatyön ulkopuolisen elämän muodostumiseen. Telakkayhteisöön kuuluminen ja ammatti-identiteetti (hitsaaja/levyseppä) näyttäisivät olevan irtisanottujen käytettävissä edelleen, vaikka irtisanomisesta on kulunut yli vuosi.

Waddingtonin, Crichterin ja Dicksin (1998, 233–234) artikkelissa irtisanotut miehet eivät enää tavanneet vanhoja työtovereitaan, koska ainoa heitä yhdistävä asia, työ, oli hävinnyt. Omassa aineistossani haastateltavien tilanne on ollut toinen, sillä heillä on ollut mahdollisuus tavata entisiä työtovereitaan vähintään kerran viikossa vertaistukiryhmätoiminnan kautta ja muina aikoina esimerkiksi paikallisella torilla. Telakkatyömiehen identiteetin uusintamiselle vuorovaikutuksessa muiden kanssa on näin ollen tarjoutunut säännöllinen mahdollisuus, jolloin identiteetin kadottaminen on pystytty välttämään, tai ainakin vaimentamaan kadottamisen äkillisyyttä.

Willott ja Griffin puolestaan kirjoittavat, että työttömyys uhkaa hegemonisia maskuliinisuuksia kuten perheen elättäjyyttä ja johtaa uudenlaisten maskuliinisten identiteettien muodostamiselle. Kun palkkatyössä muodostuvan maskuliinisen identiteetin rakentamisen mahdollisuudet vähenevät, hegemonista maskuliinisuutta rakennetaan muilla areenoilla, kuten kodin piirissä ja suhteessa esimerkiksi vaimon feminiinisyyteen. (Willott & Griffin 1996, 89–90.) Aineistossani kodin piiriin

siirtyvää miehen valtaa ei kuitenkaan ole havaittavissa, sillä haastateltavat tuntuvat sopeutuvan hyvin lisääntyneeseen kotitöiden tekemiseen ja jopa siihen tilanteeseen, että vaimo käy työssä miehen odotellessa kotona ruokaa laittaen. Elättäjäys maskuliinisen identiteetin pääasiallisena lähteenä on menettänyt radikaalisti merkitystään (emt., 90). Toisaalta modernin miehen representaatiot esimerkiksi mediassa ja populaariviihteessä ovat avanneet miehille hyväksyttäviä identiteettisiä "kivijalkoja" myös kodin ja hoivan piirissä.

Telakkatyöläisyyteen nojaava identiteetin muodostaminen voidaan nähdä eräänlaisena parhaan tarjolla olevan identiteetin funktionaalisen valtaamisen, jossa tavoitteena on välttää muita haastattelun kontekstissa ja esille nousevissa diskursseissa syntyviä subjektipositiota ja identiteettejä. Haastateltavat esimerkiksi välttelevät työttömän identiteettiä ja puhuvat erityisen voimallisesti sen alaisuuteen muodostuvia alkoholistin, työkyvyttömän tai syrjäytyneen subjektipositiota vastaan. Identiteettityö haastattelun aikana näyttäytyy sekä aktiivisena ammatti-identiteetin uusintamisena, että ei-toivottujen identiteettien kieltämisenä. Identiteetin muodostumisessa voidaankin muodostaa binaarisia vastapareja, kuten *telakkalainen–työtön*, *työntekijä–työnjohtaja* *työkykyinen–työkyvytön*, *aktiivinen–syrjäytynyt*, *kohtuukäyttäjät–alkoholisti* ja *toimeentuleva–varaton*. Näitä vastinpareja olen hyödyntänyt esittämässäni kollektiivisessa identiteettikertomuksessa, jonka uskon kuvaavan jokseenkin tarkkaan sitä narratiivia, joka yhdistää diskursseja ja subjektipositiota sekä luo haastateltaville ja vuorovaikutuskumppaneille illuusion pysyvistä ja yhtenäisistä identiteetistä.

7 Irtisanominen ja muutos maskuliinisuuksissa

Olen tässä tutkimuksessa selvittänyt niitä maskuliinisia diskursseja, subjektipositioita ja identiteettejä, jotka muodostuvat irtisanottujen telakkatyömiesten selonteoissa. Olen käsitellyt telakkayhteisöä ”kulttuurisena kapselina”, jossa miesvaltaisen ympäristön supermaskuliininen kulttuuri on vaikuttanut telakkatyömiesten identiteettiin merkittävästi. Varsinainen tutkimustehtäväni oli selvittää, miten työn menettäminen näyttäytyy maskuliinisen identiteetin rakentamisessa haastattelupuheen kontekstissa, ja minkälaisia muutoksia maskuliinisissa diskursseissa on havaittavissa. Yhtäältä hypoteesini oli, että diskursiivisen maskuliinisuuden käytänteet ovat muuttuneet ja se voi näkyä epävarmuutena tai uudenlaisen maskuliinisen identiteetin rakentamisena. Toisaalta oli odotettavissa, että haastateltavat turvautuvat edelleen telakkataustasta kumpuavaan maskuliiniseen ammatti-identiteettiin, kuten Joelsonin ja Wahlquistin (1987, 179) tutkimuksessa on osoittautunut.

Telakkatyömiesten maskuliiniset diskurssit jakoutuivat familistiseen, yhteisöllisyyden ja itsehallinnan diskursseihin. Diskurssit olivat selkeästi havaittavissa jokaisessa haastattelussa ja niistä voidaan päätellä, että maskuliinisen identiteetin rakentaminen onnistuu vaivattomasti myös työn menetyksen jälkeen. Kokonaisuutena maskuliiniset diskurssit näyttäytyivät kaksijakoisina. Yhtäältä niistä oli selkeästi havaittavissa piirteitä modernista, pehmeämmästä maskuliinisuudesta, johon Raija Julkusen (2010, 245–249) mukaan miehiä suostutellaan sukupuolisen tasa-arvon nimissä. Telakkatyömiehet kertovat yhtäältä osallistuvansa mielellään kotitöihin ja osoittavat kunnioitusta vastakkaista sukupuolta kohtaan niin työelämässä kuin vapaa-ajalla. Toisaalta telakkatyömiehet turvautuivat perinteisesti maskuliinisiin diskursseihin, josta osoituksena on erityisesti itsehallinnan diskurssi. Itsehallinnan diskurssia sävyttää rationaalisuus, asiantuntijuus sekä tunteellisuuden välttely.

Yksi tärkeimmistä havainnoista tutkimuksessa on, miten irtisanotut telakkatyömiehet edelleen asemoivat itsensä telakkalaisen subjektipositioon aina, kun selonteoissa esille tulevat diskurssit sen mahdollistavat. Näitä diskursseja ovat erityisesti työelämään ja työttömyyteen liittyvät diskurssit. Työpaikkaan perustuvan subjektiposition säilyminen identiteettiä määrittävänä tekijänä vielä 1–1,5 vuotta irtisanomisen jälkeen myötäilee aiempaa tutkimusta, mutta on samalla yllättävää, sillä yleisesti ottaen työn menettämistä pidetään nimenomaan ”sosiaalisen identiteetin” kriisinä (Joelson & Wahlquist 1987; Kortteinen & Tuomikoski 1998, 23–27; Waddington, Crichton & Dicks 1998, 233–234). Joelsonin ja Wahlquistin (1987, 180–182) mukaan irtisanomisesta selviytyminen on

pitkälti kiinni yksilökohtaisista mekanismeista ja sosiaalisista lähtökohdista, mutta yhteiskunnalliset toiminnot voivat myös keventää irtisanomisesta koituvaa menetyksen tunnetta. Haastattelemieni telakkatyömiesten kohdalla onkin otettava huomioon aktiivinen osallistuminen irtisanotuille suunnattuun vertaistukiryhmätoimintaan. Ryhmä muodostui havaintojeni mukaan ”uusyhteisöksi”, jonka sosiaalisen vuorovaikutuksen käytänteet olivat lähtöisin telakalta ja jossa telakkatyömiehet ovat pystyneet ylläpitämään ja uusintamaan totuttua telakkalaisen maskuliinista identiteettiä.

Telakkalaisen identiteettiin tukeutuminen voidaan nähdä myös vastavetona niille diskursseille ja subjektipositioille, joita työnsä menettänyt mies normaalisti joutuu vuorovaikutuksessa kohtaamaan. Työttömän identiteetti sisältää esimerkiksi syrjäytymisen, alkoholismia ja työkyvyn menetyksen konnotaatioita, jotka ovat nähtävissä merkittävänä uhkina maskuliinisen identiteetin rakentamisen onnistumiselle. Telakkalaisen identiteetin pitkittynyt säilyminen näyttäytyy näin kaksinapaisesti. Yhtäältä se tarjoaa mahdollisuuden ”pehmeään laskuun” työn menetyksen jälkeisenä aikana, jolloin uhkana on pitkäaikaistyöttömäksi jääminen. Telakkalaisen identiteetti merkitsee myös telakkaympäristön maskuliinisen työkuulttuurin elossa pysymistä. Tämän voidaan nähdä ylläpitävän perinteisiä, jopa patriarkkaalisia maskuliinisia diskursseja, jotka voivat olla ristiriidassa ”pehmenevän” miehen vaatimuksen kanssa.

Haluan kiinnittää huomiota myös yhteisöllisyyden diskurssin osuuteen haastateltavien selonteissa, sillä yhteisöllisyys näyttäisi olevan yksi tärkeimmistä osa-alueista maskuliinisen identiteetin luomisessa. Palkkatyön motiiveista puhuttaessa esiintyy poikkeuksetta, vaikka hieman eri tavoin painottuen, kaksi tekijää: palkka ja työyhteisö. Telakkaa kutsuttiin haastatteluissa esimerkiksi toiseksi kodiksi, jossa yhteisöllisenä voimannäytteenä rakennettiin suuria, monimutkaisia ja ennen kaikkea ”pirun hyviä” laivoja. Telakalla muodostuneet sosiaaliset verkostot näyttäytyivät merkittävässä roolissa myös vapaa-ajan osalta. Niin ikään palkka ansaitaan yhteisöllisyyden nimissä, sillä omilla ansioilla halutaan turvata joko perheen toimeentulo tai osallistua yhteiskunnan yhteisen ”kakun” kasvattamiseen. Yhteisöllisyyden tarve korostuu myös selonteissa, joissa käsitellään työttömyydestä selviytymistä. Yhteisöllisyyden ja osallisuuden puute esiintyy haastattelupuheessa työttömyysajan riskinä, joka voi johtaa syrjäytymiseen ja alkoholismiin.

Haastattelutilanne, jossa haastattelija edustaa tiedeyhteisöä, on nuorempi ja maskuliinisilta ominaisuuksiltaan oletettavasti pehmeämpi, on näkemykseni mukaan tarjonnut haastateltaville mahdollisuuden asemoida itsensä toisenlaisiin subjektipositioihin kuin esimerkiksi työtovereiden tapaamisissa tai kodin yksityisessä sfäärissä. Näin ollen tutkimuksessa muodostuneiden maskuliinisten diskurssien, subjektipositioiden ja identiteetin rinnastaminen muihin vuorovaikutustilanteisiin näyttäytyy kyseenalaisena. Löydökset antavat kuitenkin suuntaa siitä,

miten irtisanottu työväenluokkainen mies rakentaa maskuliinista identiteettiään työn menetyksen jälkeen, kun takana on pitkä työura samalla työpaikalla.

Vastaava laadullinen tutkimus muissa irtisanomistapauksissa auttaisi ensinnäkin tarkentamaan kuvaa siitä, miten työtä tekevän miehen identiteetin rakentamisen mahdollisuuden katkeaminen vaikuttaa identiteettityöhön ja lopulta yksilön hyvinvointiin. Toisaalta, pitkittäistutkimuksen suorittaminen joko oman aineistoni tai muun irtisanomistapauksen kohdalla antaisi perspektiiviä myös niille muutoksille diskursiivisen maskuliinisuuden käytänteissä, joita työttömyys aiheuttaa pidemmällä aikavälillä. Tämän tutkielman tulosten perusteella on kuitenkin selvää, että työttömyystutkimuksen alkuperäisestä oletuksesta, jonka mukaan työttömyys aiheuttaa automaattisesti yksilöllisiä ongelmia, voidaan jälleen esittää vahvasti eriävä mielipide (esim. Jahoda 2012/1971). Tutkielman perusteella työttömyydestä selviytyminen on miesten kohdalla mahdollista, mikäli eheän maskuliinisen identiteetin rakentaminen onnistuu ja johonkin kodin ulkopuoliseen yhteisöön kuulumisen tunne säilyy myös työn menetyksen jälkeen. Yhteisöön kuuluminen tuottaa miehelle ”toisenlaista onnellisuutta” kuin perheyhteisö (Jackson 2001, 20), ja yhteisön piirissä välittäminen, epäitsekkyys ja empaattisuus ovat merkittävässä roolissa. Yhteisöllisessä toiminnassa voidaan myös määritellä uudelleen niitä kulttuurisia käsityksiä, jotka koskevat esimerkiksi työttömiä (Nardi 2001, 290–291). Yhteisöllisen toiminnan merkitystä yksilön hyvinvoinnin osatekijänä ei tulisi näin ollen sivuuttaa esimerkiksi työllisyyden edistämisen tai terveydenhuollon toimenpiteissä. Yhtenä tapana lieventää pysyväksi yhteiskunnalliseksi ilmiöksi jääneen pitkittyneen työttömyyden oireita, jotka piinaavat erityisesti miehiä, voidaan pitää yhteisöllisen ja vuorovaikutuksellisen toiminnan mahdollisuuksien lisäämistä myös työn ja kodin piirien välimaastoon.

Lähteet

- Aalto, Ilana & Kolehmainen, Jani (toim.) (2004) *Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli*. Tampere: Vastapaino.
- Aalto, Ilana (2012) *Isyys – suomalaisen miestutkimuksen mukavuusalue?* Teoksessa Arto Jokinen (toim.) *Mieskysymys. Miesliike, -työ, -tutkimus ja tasa-arvopolitiikka*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Juvenes Oy 186–192.
- Adams, Michele & Coltrane, Scott (2005) *Boys and Men in Families: The Domestic Production of Gender, Power, and Privilege*. Teoksessa Michael S. Kimmel, Jeff Hearn & Raewyn Connell (toim.) *Handbook of Studies on Men and Masculinities*. Thousand Oaks: Sage, 230–248.
- Aho, Mikko (2017) *Laivojen ja hyvinvoinnin rakentajat – laivanrakentajien kokemuksia 1960–1980 -luvuilla*. Artikkelit Forum Marinumin vuosijulkaisussa 2017 (ei vielä julkaistu).
- Alasuutari, Pertti & Siltari, Jorma (1983) *Miehisen vapauden valtakunta. Tutkimus lähiöravintolan tikkakulttuurista*. Tampereen Yliopiston yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, tutkimuksia, sarja b 37/1983. Tampere: Tampereen Yliopisto.
- Antaki, Charles & Witticcombe, Sue (toim.) (1998) *Identities in Talk*. London: Sage.
- Badinter, Elisabeth (1993) *Mikä on mies?* Tampere: Vastapaino.
- Bakke, E. Wight (1933) *The unemployed man*. London: Nisbet.
- Burris, Beverly H. (1996) *Technocracy, Patriarchy and Management*. Teoksessa David L. Collinson & Jeff Hearn (toim.) *Men as Managers, Managers as Men. Critical Perspectives on Men, Masculinities and Managements*. London: Sage, 61–77.
- Carrigan, Tim & Connell, Raewyn & Lee, John (1985) *Toward a New Sociology of Masculinity*. *Theory and Society* 14:5, 551–604.
- Collinson, David & Hearn, Jeff (1996) *'Men' at 'work': Multiple masculinities/multiple workplaces*. Teoksessa Máirtín Mac an Ghaill (toim.) *Understanding masculinities*. Buckingham: Open University Press, 61–76.
- Connell, Raewyn (1995) *Masculinities*. Berkeley: University of California Press.
- Connell, Raewyn & Messerschmidt, James W. (2005) *Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept*. *Gender & Society* 19:6, 829–856.
- Davies, Bronwyn & Harré, Rom (2005) *Positioning: The Discursive Production of Selves*. Teoksessa Margaret Wetherell, Stephanie Taylor & Simeon J. Yates (toim.) *Discourse Theory and Practice. A Guide for Analysis*. London: Sage, 261–271.
- Edley, Nigel & Wetherell, Margaret (1996) *Masculinity, Power and Identity*. Teoksessa Máirtín Mac an Ghaill (toim.) *Understanding masculinities*. Buckingham: Open University Press, 97–113.

- Edley, Nigel (2001) *Analysing Masculinity: Interpretive Repertoires, Ideological Dilemmas and Subject Positions*. Teoksessa Margaret Wetherell, Stephanie Taylor & Simeon J. Yates (toim.) *Discourse as Data. A Guide for Analysis*. London: Sage, 189–228.
- Edwards, Derek (1998) *The Relevant Thing about Her: Social Identity Categories in Use*. Teoksessa Charles Antaki & Sue Witticombe (toim.) *Identities in Talk*. London: Sage, 15–33.
- Fryer, David (1986) *Employment deprivation and personal agency during unemployment. A critical discussion of Jahoda's explanation of the psychological effects of unemployment*. *Social Behaviour*, 1. 3–23.
- Gergen, Kenneth J. (1991) *The Saturated Self. Dilemmas of Identity in Contemporary Life*. Yhdysvallat: Basic Books.
- Gergen, Kenneth J. (2009) *Relational Being. Beyond Self and Community*. New York: Oxford University Press.
- Gergen, Kenneth J. (2015) *An Invitation to Social Construction. Third Edition*. London: Sage.
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Hakola, Tuulia & Ilmakunnas, Seija (2005) *Eläkeuudistusten vaikutus ikääntyneiden työttömyyteen*. Teoksessa Kari Hämäläinen, Heikki Taimio & Roope Uusitalo (toim.) *Työttömyys. Taloustieteellisiä puheenvuoroja*. Helsinki: Edita, 113–131.
- Hearn, Jeff & Pringle, Keith (2006) *European Perspectives on Men and Masculinities. National and Transnational Approaches*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Hearn, Jeff (2014) *Men, Masculinities and the Material(-)discursive*. *Norma. International Journal for Masculinity Studies* 9:1, 5–17.
- Heikell, Thomas (2004) *Miesten kesken ja perheen parissa. Merimies isänä*. Teoksessa Ilana Aalto & Jari Kolehmainen (toim.) *Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli*. Tampere: Vastapaino, 293–312.
- Heinonen, Jari (2006) *Työläismies ahdingossa. Kolme sukupolvea rakennemuutosten Suomessa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Heward, Christine (1996) *Masculinities and families*. Teoksessa Máirtín Mac an Ghail (toim.) *Understanding masculinities*. Buckingham: Open University Press, 35–49.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000) *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Helsinki University Press.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2007) *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.
- Hoikkala, Tommi (1994) *Mies, kasvatus ja auktoriteettiasema*. Teoksessa J. P. Roos & Eeva Peltonen (toim.) *Miehen elämää. Kirjoituksia miesten elämänkerroista*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 86–105.

- Hollway, Wendy (1996) *Masters and Men in the Transition from Factory Hands to Sentimental Workers*. Teoksessa David L. Collinson & Jeff Hearn (toim.) *Men as Managers, Managers as Men. Critical Perspectives on Men, Masculinities and Managements*. London: Sage, 25–42.
- Hollway, Wendy (2005) *Gender Difference and the Production of Subjectivity*. Teoksessa: Margaret Wetherell, Stephanie Taylor & Simeon J. Yates (toim.) *Discourse Theory and Practice. A Reader*. London: Sage, 272–283.
- Huttunen, Jouko (1999) *Muuttunut ja muuttuva isyys*. Teoksessa Arto Jokinen (toim.) *Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja*. Tampere: Tampere University Press, 169–193.
- Hulkko, Laura & Tossavainen, Pekka (2009) *Työttömyys ennen ja nyt*. Teoksessa Anna Pärnänen & Kaisa-Mari Okkonen (toim.) *Työelämän suurten muutosten vuosikymmenet*. Helsinki: Tilastokeskus, 181–199.
- Hänninen, Vilma (1991) *Työpaikan menetys tarinana*. *Psykologia* 26:5, 348–355.
- Hänninen, Vilma (1996) *Coping with unemployment as narrative reorientation*. *Nordiske Udkast* 24, 19–32.
- Hänninen, Vilma (1999) *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Juvenes Oy. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/67873/951-44-5597-5.pdf?sequence=1>. Viitattu 10.1.2017.
- Jahoda, Marie (1982) *Employment and Unemployment. A Social-Psychological Analysis*. Cambridge: University Press.
- Jahoda, Marie & Lazarsfeld, Paul F. & Zeisel, Hans (2002/1971, alkup. 1933). *Marienthal. The Sociography of an Unemployed Community*. New Brunswick: Transaction.
- Jackson, Cecile (2001) *Men at Work: Labour, Masculinities, Development*. London: Frank Cass.
- Joelson, Lars & Wahlquist, Leif (1987) *The psychological meaning of job insecurity and job loss: Results of a longitudinal study*. *Social Science & Medicine* 25(2), 179–182.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2012) *Kategoriat, kulttuuri & moraalit. Johdatus kategoria-analyysiin*. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2016) *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arto (1999) *Suomalainen miestutkimus ja -liike: muutoksen mahdollisuus*. Teoksessa Arto Jokinen (toim.) *Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja*. Tampere: University Press, 15–51.
- Jokinen, Arto (2000) *Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri*. Tampere: University Press.
- Jokinen, Arto (2010) *Kriittinen mies- ja maskuliinisuustutkimus*. Teoksessa Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 128–139.

Jokinen, Arto (toim.) (2012) Mieskysymys. Miesliike, -työ, -tutkimus ja tasa-arvopolitiikka. Tampere: University Press.

Jolkkonen, Arja (1998) Paikan vaihto: Tutkimus irtisanomisuhan alaisten naisten työmarkkinastrategioista ja paikallisista työmarkkinoista. Väitöskirja. Joensuu: Joensuun Yliopisto.

Jolkkonen, Arja & Kurvinen, Arja (2009) Joustavuus ja turvallisuus irtisanomistilanteessa. Tapaustutkimus Perlos Oyj:n tuotannon lopettamisesta Joensuun seudulla. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys 72(2009).
<https://www.tsr.fi/tsarchive/files/TietokantaTutkittu/2007/107102Loppuraportti.pdf>. Viitattu 30.4.2017.

Julkunen, Raija (2009) Suomalainen palkkatyön yhteiskunta. Teoksessa Anna Pärnänen ja Kaisa-Mari Okkonen (toim.) Työelämän suurten muutosten vuosikymmenet. Helsinki: Tilastokeskus, 15–40.

Julkunen, Raija (2010) Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Tampere: Vastapaino.

Julkunen, Raija (2013) Suuria roskia vai tyytyväisiä miehiä? Eläkkeelle jääminen miehen elämän murroskohtana. Teoksessa Hanna Ojala & Ilkka Pietilä (toim.) Miehistä puhetta. Miehet, ikääntyminen ja vanhenemisen kulttuuriset mallit. Tampere: University Press, 58–88.

Järvenpää, Suvi (2013) Suomalaisen teollisuuden äkillisen rakennemuutoksen sosiaaliset vaikutukset. Turku: Turun ammattikorkeakoulun raportteja 174.

Järvensivu, Anu (2010) Tapaus työelämä, ja voiko sitä muuttaa? Tampere: Yliopistopaino.

Jyrkämä, Jyrki (toim.) (1981) Työttömänä Suomessa. Helsinki: Tutkijaliitto.

Karisto, Antti (2005) Suuret ikäluokat kuvastimessa. Teoksessa Antti Karisto (toim.) Suuret ikäluokat. Tampere: Vastapaino, 17–58.

Kasvio, Antti (1994) Uusi työn yhteiskunta. Suomalaisen työelämän muutokset ja kehittämismahdollisuudet. Tampere: Gaudeamus.

Kimmel, Michael S. (2001) Masculinity as Homophobia: Fear, Shame, and Silence in the Construction of Gender Identity. Teoksessa Stephen M. Whitehead & Frank J. Barrett (toim.) The Masculinities Reader. Cambridge: Polity, 266–287.

Kimmel, Michael S. & Hearn, Jeff & Connell, Raewyn (toim.) (2005) Handbook of Studies on Men and Masculinities. Thousand Oaks, CA: Sage.

Koistinen, Pertti & Suikkanen, Asko (toim.) (1990) Edessä pysyvä tilapäisyys. Tapaustutkimuksia joukkoyrtisanomisista ja niistä suoriutumista. Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen monisteita 2/1990.

Koistinen, Pertti (2014) Työ, työvoima ja politiikka. Tampere: Vastapaino.

Kokkonen, Sari (2003) Työttömänä isänä perheessä ja yhteiskunnassa. Helsinki: Suomalainen teologinen kirjallisuusseura.

- Kokkonen, Sari (2004) Työtön isä mallitarinoiden vankilassa? Teoksessa Ilana Aalto & Jari Kolehmainen (toim.) Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Tampere: Vastapaino, 271–292.
- Komarovsky, Mirra (1940) The unemployed man and his family. The effect on unemployment upon the status of the man in fifty-nine families. New York: Dryden Press.
- Korhonen, Merja (2004) Työssäkäyvä isä. Mitä yksi epätavallinen tarina paljastaa perhepiirin kätkeytyistä ”sukupuolisopimuksista”? Teoksessa Ilana Aalto & Jari Kolehmainen (toim.) Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Tampere: Vastapaino, 245–269.
- Kortteinen, Matti (1982) Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Helsinki: Otava.
- Kortteinen, Matti (1992) Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Helsinki: Hanki ja jää.
- Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu (1998) Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä. Helsinki: Tammi.
- Laki julkisesta työvoimapalvelusta 331/2010. Annettu Helsingissä 30.4.2010. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20100312#Lidp3975200>.
- Lempiäinen, Kirsti (2003) Sosiologian sukupuoli. Tampere: Vastapaino.
- Lucas, Richard E. & Clark, Andrew E. & Georgellis, Yannis (toim.)(2004) Unemployment alters the set point for life satisfaction. *Psychological Science* 15:1, 8–13.
- Markkola, Pirjo & Östman, Ann-Catrin & Lamberg, Marko (toim.) (2014) Näkymätön sukupuoli. Mieheyden pitkä historia. Tampere: Vastapaino.
- McDowell, Linda (2003) Redundant Masculinities? Employment Change and White Working Class Youth. Oxford: Blackwell.
- Melin, Harri & Mamia, Tero (toim.) (2010) Tapaus Voikkaa. Teollisuusyhteisö Murroksessa. Pori: Tampereen Yliopiston Porin yksikkö.
- Messner, Michael A. (2001) Friendship, Intimacy, and Sexuality. Teoksessa Stephen M. Whitehead & Frank J. Barrett (toim.) *The Masculinities Reader*. Cambridge: Polity, 253–265.
- Morgan, David H. J. (2001) Family, gender and masculinities. Teoksessa Stephen M. Whitehead & Frank J. Barrett (toim.) *The Masculinities Reader*. Cambridge: Polity, 223–232.
- Morgan, David H. J. (2005) Class and masculinity. Teoksessa Michael S. Kimmel, Jeff Hearn & Raewyn Connell (toim.) *Handbook of Studies on Men and Masculinities*. Thousand Oaks: Sage, 165–177.
- Mäkelä, Päivi (1989) Suomalaisten miesten itsemurhatyypit. Teoksessa Kalle Achté & Olavi Lindfors & Jouko Lönnqvist & Markku Salokari (toim.) *Suomalainen itsemurha*. Helsinki: Yliopistopaino, 188–209.
- Nardi, Peter M. (2001) A Vicarious Sense of Belonging: The Politics of Friendship and Gay Social Movements, Communities, and Neighborhoods. Teoksessa Stephen M. Whitehead & Frank J. Barrett (toim.) *The masculinities reader*. Cambridge: Polity, 288–306.

Niemelä, Jukka (1996) Ammattirajoista tiimityöskentelyyn. Työnjaon ja työelämän suhteiden muutos Suomen telakoilla 1980- ja 1990-luvulla. Turku: Turun yliopiston julkaisuja.

Ojala, Hanna & Pietilä, Ilkka (toim.) (2013) Miehistä puhetta. Miehet, ikääntyminen ja vanhenemisen kulttuuriset mallit. Tampere: University Press.

Parzefall, Marjo-Riitta (2009) Irtisanominen kriisinä psykologisen sopimuksen näkökulmasta. Teoksessa Hannele Seeck (toim.) Kriisit ja työyhteisöt – kriisijohtaminen työyhteisöjen tukena. Työ ja ihminen. Tutkimusraportti 37. Helsinki: Työterveyslaitos.

Pietilä, Ilkka (2013) Työmiehen vanheneva ruumis ja miesten sosiaaliset järjestykset. Teoksessa Hanna Ojala & Ilkka Pietilä (toim.) Miehistä puhetta. Miehet, ikääntyminen ja vanhenemisen kulttuuriset mallit. Tampere: University Press, 197–223.

Rifkin, Jeremy (1997) Työn loppu. Teknologia, työpaikat, tulevaisuus. Suomentanut Ritva Liljamo. Helsinki: WSOY. Englanninkielinen alkuperäisteos 1996.

Roper, Michael (1996) 'Seduction and Succession': Circuits of Homosocial Desire in Management. Teoksessa David L. Collinson & Jeff Hearn (toim.) Men as Managers, Managers as Men. Critical Perspectives on Men, Masculinities and Managements. London: Sage, 210–226.

Rostila, Ilmari (1986) Työttömyystutkimus ja työttömyys omakohtaisena haasteena. Tarkastelua tutkimuksen ongelmanasetteluista ja työttömien omakohtaisten arviointien tulkinnasta. Työvoimapolitiittisia tutkimuksia 67. Helsinki: Työvoimaministeriö.

Rotko, Tuulia & Palosuo, Hannele & Sihto, Marita & Husman, Päivi (2010) Paperitehtaan Varjossa. Kajaanin paperitehtaan lakkauttamisen ja siihen liittyvien tukitoimien terveys- ja hyvinvointivaikutusten arviointi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, raportti 27(2010) <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80132/a1d69a85-457f-4666-afc4478405eff498.pdf?sequence=1>. Viitattu 29.4.2017.

Rouvinen, Mervi (2003) Elämää pankkityön jälkeen: Tapaustutkimus liiketoimintaorganisaation rakennemuutoksen seurauksena työtä vaille jääneiden ihmisten sopeutumisesta uuteen elämäntilanteeseen. Väitöskirja. Tampere: University Press.

Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.) (2010) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) (2005) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.

Saloniemi, Antti & Väisänen, Anna (2012) Epävarmuuden merkitykset ja turvallisuuden ehdot muuttuvassa työelämässä. Tampereen yliopiston Porin yksikön julkaisuja 5. Pori: Tampereen yliopiston Porin yksikkö.

Seale, Clive (2012) Researching Society and Culture. London: Sage.

Segal, Lynne (2001) The Belly of the Beast: Sex as Male Domination? Teoksessa Stephen M. Whitehead & Frank J. Barrett (toim.) The Masculinities Reader. Cambridge: Polity, 100–111.

- Sihto, Matti & Sardar, Paula (2012) Ikääntyneiden työllisyys- ja työttömyyskehitys uuden ikäpolitiikan aikana. TEM-analyyseja 45/2012. <https://tem.fi/dms-portlet/document/2/445209>. Viitattu 15.4.2017.
- Sipilä, Jorma & Tiihonen, Arto (1994) Miestä rakennetaan, maskuliinisuuksia puretaan. Tampere: Vastapaino.
- Suoninen, Eero (2012) Identiteettien rakentuminen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Kategoriat, kulttuuri & moraali. Tampere: Vastapaino, 89–130.
- Suoninen, Eero (2016a) Kielenkäytön vaihtelevuuden analysoiminen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino, 51–73.
- Suoninen, Eero (2016b) Mistä on perheenäidit tehty? Haastattelupuheen analyysi. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino, 107–143.
- Suoninen, Eero (2016c) Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino, 229–248.
- Suutari, Minna (2002) Nuorten sosiaaliset verkostot palkkatyön marginaalissa. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Swain, Jon (2005) Masculinities in Education. Teoksessa Michael S. Kimmel, Jeff Hearn & Raewyn Connell (toim.) Handbook of Studies on Men and Masculinities. Thousand Oaks, CA: Sage, 213–229.
- Tiihonen, Arto (2013) Miksi ikämies liikkuu? Teoksessa Hanna Ojala & Ilkka Pietilä (toim.) Miehistä puhetta. Miehet, ikääntyminen ja vanhenemisen kulttuuriset mallit. Tampere: University Press, 167–196.
- Tilastokeskus (2016) Naiset ja miehet Suomessa 2016. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_namisu_201600_2016_16132_net.pdf. Haettu 1.5.2017.
- Taira, Teemu (2006) Työkulttuurin arvomuutos työttömien kerronnassa. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Uusitalo, Roope (2005) Työttömyysturvan lyhyt historia. Teoksessa Kari Hämäläinen & Heikki Taimio & Roope Uusitalo (toim.) Työttömyys. Taloustieteellisiä puheenvuoroja. Helsinki: Edita, 35–53.
- Vilkuna, Kustaa H. J. (2014) Viina miehen mitta. Vapaa-ajalla rakennettu miehekkyyys 1550–1850. Teoksessa Pirjo Markkola, Ann-Catrin Östman & Marko Lamberg (toim.) Näkymätön sukupuoli. Mieheyden pitkä historia. Tampere: Vastapaino, 92–113.
- Virtanen, Ira A. (2013) Ikä ja elämänkulku miesten ystävyysuhteissa. Teoksessa Hanna Ojala & Ilkka Pietilä (toim.) Miehistä puhetta. Miehet, ikääntyminen ja vanhenemisen kulttuuriset mallit. Tampere: University Press, 227–251.

- Vähätalo, Kari (1998) Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta. Tampere: Gaudeamus.
- Waddington, David & Crichton, Chas & Dicks, Bella (1998) 'All Jumbled Up'. Employed Women with Unemployed Husbands. Teoksessa Jennie Popay, Jeff Hearn & Jeanette Edwards (toim.) Men, Gender Divisions and Welfare. London: Routledge, 231–256.
- Warr, Peter (1987) Work, Unemployment and Mental Health. Oxford: Clarendon Press.
- Watson, Tony J. (2012) Sociology, Work and Organisation. 6th edition. Oxon: Routledge.
- Wetherell, Margaret & Taylor, Stephanie & Yates, Simeon J. (toim.) (2001) Discourse as Data. A Guide for Analysis. London: Sage.
- Wetherell, Margaret (2005) Themes in discourse Research. The case of Diana. Teoksessa Margaret Wetherell, Stephanie Taylor & Simeon J. Yates (toim.) Discourse Theory and Practice. A Reader. London: Sage. 14–28.
- Wetherell, Margaret & Taylor, Stephanie & Yates, Simeon J. (toim.) (2005) Discourse Theory and Practice. A Reader. London: Sage.
- Whitehead, Stephen M. & Barrett, Frank J. (2001) The Sociology of Masculinity. Teoksessa Stephen M. Whitehead & Frank J. Barrett (toim.) The Masculinities Reader. Cambridge: Polity Press, 1–26.
- Willott, Sara & Griffin, Christine (1996) Men, masculinity and the challenge of long-term unemployment. Teoksessa Máirtín Mac an Ghail (toim.) Understanding masculinities. Buckingham: Open University Press, 77–92.
- Zimmerman, Don H. (1998) Identity, Context and Interaction. Teoksessa Charles Antaki & Sue Widdicombe (toim.) Identities in Talk. London: Sage, 87–106.

Painamattomat lähteet:

Aineistohallinnan käsikirja [verkkójulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<http://www.fsd.uta.fi/aineistohallinta/>>. urn:nbn:fi:fsd:V-201504200001 (Viitattu 30.4.2017.)

Toimialaluokitus 2008. Helsinki: Tilastokeskus.
http://www.stat.fi/tk/tt/luokitukset/toimiala_02_index.html. Viitattu 1.5.2017.

Liite 1. Haastateltavan informointi -lomake

KUTSU TUTKIMUSHAASTATTELUUN JA HAASTATELTAVAN INFORMOINTI

Tutkimuksen suorittaja:

Teijo Rantanen
Yhteiskuntatieteiden kandidaatti
Tampereen yliopisto
040 500 7182
rantanen.teijo.j@student.uta.fi

Tutkimuksen ohjaaja:

Eriikka Oinonen
Sosiologian yliopistolehtori
Tampereen yliopisto
050 318 6174
eriikka.oinonen@uta.fi

Haastattelututkimus on Teijo Rantasen yhteiskuntatieteiden maisteriopintojen Pro Gradu -opinnäytetyö Tampereen Yliopistolle.

TUTKIMUKSEN AIHE

Tutkimuksessa selvitetään työstään irtisanottujen miesten kokemuksia työttömyydestä ja työttömyyden mukanaan tuomista mahdollisista muutoksista hyvinvointiin ja identiteettiin. Tutkimus keskittyy 45–63 -vuotiaisiin, pitkän työuran tehneisiin telakka-alan työmiehiin. Tavoitteena on kerätä tilastotietoja syvällisempää aineistoa työttömyyden merkityksestä yksilölle, erityisesti miehelle, joka on tottunut käymään säännöllisesti töissä. Näin pyritään lisäämään ymmärrystä työttömyyden mekanismeista ja tuottamaan ajankohtaista tietoa niille toimijoille, jotka tutkivat työttömyyttä ja päättävät työttömille tarjotuista palveluista ja toimenpiteistä.

TUTKIMUSMENETELMÄ

Tutkimus suoritetaan haastattelututkimuksena, johon osallistuu 8-12 samasta työpaikasta vuonna 2014 irtisanottua miestä. Haastattelu suoritetaan yksilöhaastatteluina. Haastattelu tallennetaan äänitallentimelle. Äänitallenteet muunnetaan tekstiksi, jonka jälkeen ne tuhoetaan. Jokainen haastateltava osallistuu haastatteluun vain kerran. Haastattelun kesto on noin 30–60 minuuttia, ja ne suoritetaan kesän 2016 aikana.

Haastatteluun kutsutaan erikseen, mutta *osallistuminen on täysin vapaaehtoista*. Kieltäytymisellä ei ole vaikutusta kutsun saaneen tilanteeseen tai kohteluun minkään palvelun tai viraston piirissä. Osallistumisesta voi kieltäytyä myös haastattelun aikana eikä kaikkiin kysymyksiin ole pakko vastata.

YKSITYISYYDENSUOJA

Tutkimukseen osallistuvien henkilötiedot ja muut tunnistamista helpottavat tiedot poistetaan aineistosta tai muutetaan eri muotoon. Jokaiselle haastateltavalle annetaan aineistossa peitenimi ja mahdolliset suorat lainaukset tutkimusjulkaisuissa esitetään niin, että haastateltavaa ei voida välittömästi tunnistaa. Myös haastatteluissa mainittujen muiden henkilöiden nimet muunnetaan peitenimiksi. Tutkimuksen päätyttyä tutkimusaineisto arkistoidaan Yhteiskuntatieteelliseen tietoarkistoon (Liite 1) myöhempää tutkimus-, opetus- ja opiskelukäyttöä varten. Arkistoitava aineisto anonymisoidaan.

Tutkimustuloksia voidaan julkaista Pro gradu -opinnäytetyön tutkimusraportin lisäksi muilla tieteellisillä ja julkisilla tiedotuskanavilla.

Liite 2. Teemahaastattelun runko

ALUSTUS

- Tutkimuksen aihe ja tavoite
- Informointilomakkeen läpikäynti yhdessä

TAUSTATIEDOT

- Ikä
- Ammatti
- Koulutus
- Naimissa/naimaton
- Lapsia
  - kuinka monta?
- Vuosia telakalla
- Päätehtävät telakalla
- Mikä on työtilanteesi tällä hetkellä?

Teemat ja apukysymykset:

TEEMA 1: TYÖHISTORIA

- Koulutus
- Miten päätyi telakalle töihin
- Tyytyväisyys työuraan ja tehtyihin valintoihin

TEEMA 2: LAPSUUS JA PERHETAUSTA

- Perheen vaikutus uravalintaan
- Vanhempien ammatti ja kasvatus

TEEMA 3: TYÖ TELAKALLA

- Omat työtehtävät → haastavuus
- Mitä laivanrakentaminen tekijältään edellyttää?
- Nautitko työstä laivanrakentajana?
- Ylpeä urasta telakalla?
- Enemmistö työntekijöistä miehiä – Miksi niin?

TEEMA 4: TYÖNTEON MERKITYS ITSELLE

- Palkka, työyhteisö vai ylipäättään tekeminen tärkeintä?
- Pitääkö ihmisen tehdä töitä? Onko työnteko velvollisuus?

TEEMA 5: TELAKKALAISUUS

- Telakkalainen – mitä tulee sanasta mieleen?
- Tyypillinen telakkalainen? → Puhetyyli, elämäntyyli, ulkonäkö, huumori jne.?
- Onko telakalla työskentely muuttanut sinua jollain tavalla?
- Oletko edelleen telakkalainen → miten se näkyy?

TEEMA 6: TELAKAN TYÖYHTEISÖ

- Kuvaile hieman → kuinka tärkeä asia?
- Oma kaveripiiri telakalla → laajuus, samaa ammattikuntaa?
- Puheenaiheet kaveripiirissä ja ajanvietto työpaikalla
- Yhteyksissä myös työn ulkopuolella → mitä teitte, kuinka usein?
- Oliko naisilla omat ryhmänsä? → minkälainen nainen pärjää telakalla?

TEEMA 7: TYÖTTÖMYYDEN ALKU

- Lakkauttamisesta uutisoidaan vuonna 2013 → miltä se tuntui? → oliko oikea päätös?

- Työnteko irtisanomisilmoituksen jälkeen?
- Ensimmäinen työttömyyspäivä → minkälainen, mitä ajatuksia silloin?
- Miten tilanne kehittyi sen jälkeen?
- Lähipiirin reagointi työttömyyteen
- Työnhaun aktiivisuus

TEEMA 8: ARKI TÄLLÄ HETKELLÄ

- Kuvaile normaalin arkipäivän kulku
- Harrastukset ja liikunta → löytynyt uusia?
- Fyysisen kunnon kehitys → kuinka tärkeää?
- Muita rutiineja → päivän rytmittyminen
- Onko joutilasta aikaa → miten kulutat?
- Kotitöiden teko

TEEMA 9: SOSIAALISET SUHTEET

- Lähipiiri tällä hetkellä → kuinka tärkeää?
- Kenen kanssa vietät eniten aikaa → tilanne muuttunut?
- Parisuhde työttömyysaikana
- Suhteet entisiin työkavereihin → mitä heidän kanssa tehdään ja mistä puhutaan?

TEEMA 10: RAHAN JA OMAISUUDEN MERKITYS

- Muutokset varallisuudessa – puoliso palkkatöissä?
- Oletko joutunut luopumaan jostain (omaisuus, harrastus) → miltä se tuntuu?

TEEMA 11: MIELIALA JA TERVEYS

- Minkälainen mielialasi on tällä hetkellä? Onko jotain mitä muuttaisit?
- Mietitkö paljon menneitä?
- Oletko sama mies kuin ennen irtisanomista → miten muuttunut? (esim. Elämänarvot)
- Onko terveydessäsi ollut muutoksia?
- Epäterveelliset elämäntavat (alkoholi, tupakka, vähäinen uni...)

TEEMA 12: TYÖTTÖMÄNÄ SUOMESSA

- Miten työttömään suhtaudutaan mielestäsi?
- Missä tilanteissa oma työttömyys tulee konkreettisesti esille? (paikka/tilanne/seura..)
- Paras puoli työttömyydessä? → Entä vaikeinta työttömyydessä?
- Miesten työttömyys kasvaa Suomessa → Mitä ajatuksia herättää?
- Työvoimapaalvelut työttömälle → laadukkaita? → oletko käyttänyt?

LOPUKSI:

- Mitä neuvoja antaisit miehelle, joka nyt menettää työpaikkansa?
- Miltä oma tulevaisuus näyttää? → töihin, eläkkeelle, muita tavoitteita?
- Jäikö jotain tärkeää käsittelemättä?

Suuret kiitokset avusta!

- Mahdollisuus ottaa yhteyttä haastattelun jälkeen